UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Středisko ibero-amerických studií

Diplomová práce

Bc. Jaroslava Kutová

Obraz conquistadora Lopeho de Aguirre v hispánské literatuře

Image of the conquistador Lope de Aguirre in Hispanic Literature

Praha 2013

Vedoucí práce: PhDr. Simona Binková, CSc.

Poděkování:
Ráda bych poděkovala své vedoucí, paní PhDr. Simoně Binkové CSc., za laskavý dohled nad vznikem této práce a za cenné podněty a připomínky. Rovněž bych zde ráda poděkovala paní doc. Markétě Křížové, Ph.D., díky níž jsem se s tímto tématem setkala a která pomáhala vést mé první pokusy o jeho zpracování.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 30. dubna 2013

……..

Jméno a příjmení

Klíčová slova

Lope de Aguirre
conquistador
caudillo
tyran
Pedro de Ursúa
objevná výprava
El Dorado
vzbouření
nezávislost

Key words

Lope de Aguirre
conquistador
caudillo
tyrant
Pedro de Ursúa
expedition of exploration
El Dorado
rebellion
independence

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá proměnou obrazu *conquistadora* Lopeho de Agiurre ve vybraných dílech hispánské literatury. V kompilačním úvodu práce je přiblížen historický kontext koloniální doby a jsou zmíněna historická fakta o Aguirrem. Analytická část zkoumá obraz Aguirreho ve španělsky psané literatuře v rozmezí od druhé poloviny šestnáctého století až po současnost. Čtyřsetletá proměna historické osobnosti v mýtus je zde stručně zachycena, avšak vzhledem k velkému objemu literárních pramenů se primárně soustředíme na analýzu obrazu vytvořeného přímými účastníky výpravy v kronikách ze šestnáctého století, konkrétně v díle Francisca Vázqueze. Sekundární, a tudíž stručnější analýza se zabývá díly autorů *post-boomu* ze sedmdesátých let 20. století, především románem *Daimón* Abela Posseho. Tyto dvě analýzy umožňují alespoň částečné jednoho z prvních a jednoho z posledních obrazů Lopeho de Aguirre. Výsledné obrazy, jež jsou v podstatě interpretacemi, pak mohou ilustrovat rozdíly v myšlení a hodnotách v těchto historických etapách.

Abstract

This diploma thesis studies the transformation of the image of *conquistador* Lope de Aguirre in selected pieces of Hispanic literature. The introductory compilation explains the historical context of the colonial background in which Aguirre's rebellion took place. Some historical facts about Aguirre himself are added as well. The analytical part of this thesis concentrates on Aguirre's image in literature written in Spanish, from the second half of the 16th century till present. The four hundred year development of a historical persona into a myth is very briefly captured. Given the amount of possible research samples we choose to primarily focus on Aguirre's image in 16th century chronicles written by witnesses, namely the chronicle of Francisco Vázquez. Secondarily, we also look into the image created by *post-boom* writers in the seventies in the 20th century, with special consideration of Abel Posse's novel *Daimón*. As a result, we can make a limited comparison between one of the very first and one of the very last literary images of Aguirre. Based upon these images we also try to deduce the influence of contemporary values and mentality on the creation of said images.

OBSAH

ÚVOD 8

Bibliografická poznámka 13

1. Historický kontext 14
   1.1. Situace v koloniích 14
   1.2. Postava Lopeho de Aguirre v historii 18
   1.3. Mýtus *conquisty* – El Dorado 21

2. Lope de Aguirre v dílech svých současníků 25
   2.1. Specifika hispanoamerických kronik 25
   2.2. Korpus studovaných dokumentů 29
   2.3. Kolonizační výprava do mytických zemí El Dorada a Omaguy 32
   2.4. Vzpoura a vyhlášení nezávislosti 35
   2.5. Vázquezova motivace 41
   2.6. Aguirreho obraz ve Vázquezově kronice 44
      2.6.1. Přímá charakteristika 44
      2.6.2. Důvody ke vzpouře 48
      2.6.3. Aguirreho proměna v *caudilla* 52
      2.6.4. Aguirreho sebeprezentace 65

3. Postava Lopeho de Aguirre v hispánské historiografii a literatuře 72
   3.1. Koloniální doba 72
   3.2. Období nezávislosti 77
   3.3. *Post-boom* 81
      3.3.1. Nový historický román 84
      3.3.2. Aguirre a jeho démon 86

ZÁVĚR 91

Bibliografie 95

Resumen 100

Seznam příloh 101

PŘÍLOHY

ÚVOD

Conquistador Lope de Aguirre se pod velením Pedra de Ursúa účastnil objevné výpravy, jejímž cílem bylo na toku Amazonky nalézt a dobýt bájnou oblast Omaguy a El Dorada. Během cesty však došlo k několika vzbouřením, Ursúa byl zavražděn a následně se k moci dostal sám Lope de Aguirre, který odmítl sledovat původní cíl výpravy a vytyčil cíl nový. Maraňonci,[1] jak si účastníci výpravy začali říkat, se měli vrátit do Peru, dobýt jej a vyhlásit nezávislost na španělském králi. Aguirreho plány však nevyšly a nakonec byl svými muži zrazen a zavražděn.

Historický význam Lopeho de Aguirre je minimální, přesto se jeho příběh dočkal mnoha literárních zpracování. Aguirre a jeho vzpoura proti králi patří od 16. století až po současnost ke stálým a častým tématům literatury i historiografie. Nabízí se otázka, proč tomu tak je. Někteří badatelé spatřují důvod v koncentraci soudobých problémů do mikrokosmu jeho výpravy.[2] Podle nich deziluze a nespokojenost vedly k mnoha povstáním v Peru a stejné příčiny a vývoj lze pozorovat i na řečené výpravě. Síla tohoto příběhu navíc byla umocněna mýtem o El Doradu, v jehož okolí k tragickým událostem mělo dojít. Hlavní důvod však bude zřejmě jinde. Předmětem literárního zájmu ve 20. století již není samotná osoba Lopeho de Aguirre a jeho vzpoura, ale mýtus, který se kolem obou vytvořil. Kontroverzní Lope de Aguirre se v průběhu staletí stal nejednoznačným symbolem, o jehož výklad se autoři pokoušeli. Byl Aguirre krutý tyran? *Caudillo*? Ztělesnění bezohledného *conquistadora*? Blázen? Muž posedlý mocí a touhou po zlatu El Dorada? Nebo byl prvním bojovníkem za nezávislost a obětí svých ideálů? Jeho obraz se v průběhu staletí měnil a dodnes neexistuje jednoznačná shoda ohledně významu jeho osoby.

Interpretace Aguirreho osobnosti ve velké míře záležela na dobových okolnostech svého vzniku. Do způsobu prezentace Aguirreho se promítají soudobé estetické normy (především v tvorbě literární) a soudobé politické a sociální problémy (především v tvorbě historiografické). Aguirre jako symbol tak nabývá různých významů. Snáze pak pochopíme, proč Bask Segundo de Ispizúa označoval Aguirreho za „mučedníka nezávislosti“, když jej zařadíme do baskické skupiny bojující proti španělské „vnitřní kolonizaci“ a nadvládě ze začátku 20. století; stejně tak můžeme kritičtěji zhodnotit tvrzení jezuity Constantina Bayla,

[1] Podle řeky Marañon. Jejich skupinu označuji malým písmenem, protože se podle mého názoru nejedná o naznačení geografické příslušnosti, ale ideologické pospolitosti.
[2] PASTOR, Beatriz. „Intoducción biográfica y crítica“. In: PASTOR, Beatriz a Sergio CALLAU. *Lope de Aguirre y la rebelión de los marañones*. Madrid: Clásicos Castalia, 2010, s. 10.

že Aguirre byl „bolševik“, když zjistíme, že pochází z doby před španělskou občanskou válkou.[3]

Cílem této práce je srovnání Aguirreho obrazu v 16. a 20. století. Tato analýza se pokusí zachytit jeden z nejstarších a jeden z nejnovějších literárních obrazů Lopeho de Aguirre. Mezi těmito obrazy leží přes 400 let literárního vývoje a vlastního života legendy, rozsah práce však nedovoluje sledovat postupné přetváření historie v mýtus, musí proto vystačit s načrtnutím prvotního a konečného bodu tohoto procesu. Výsledné obrazy, jež jsou v podstatě interpretacemi, pak mohou ilustrovat rozdíly v myšlení a hodnotách v těchto historických etapách.

Původním záměrem této práce bylo vytvořit dvě rovnocenné analýzy, jednu vycházející z kronik a jednu z románů *post-boomu*. Ovšem během analyzování kronik samotných se podařilo získat tolik materiálu, že na důkladný rozbor románů by již nezbyl dostatečný prostor. Rozhodla jsem se proto analytickou část věnovat především kronikám a romány 20. století zahrnout do stručného průřezu vývoje Aguirreho obrazu napříč historií. Románům, především autorů *post-boomu*, jichž se srovnání týká, však bude v rámci přehledu věnována zvláštní pozornost a nejdůležitější aspekty děl, nutné pro srovnání, analyzovány budou. Z větší části však budou eliminovány informace o autorovi a jeho dílu, detailní výčet teoretických východisek a zasazení díla do širšího literárního kontextu; samotná analýza obrazu bude méně obsáhlá. Ke srovnání obrazů v 16. a 20. století tedy dojde, avšak hlavní těžiště analýzy bude v obrazu Aguirreho v kronikách.

Pro přehlednost výkladu budeme porovnávat především dvě díla, jednu kroniku a jeden román. K analýze Aguirreho obrazu v 16. století se zdají nejvhodnější vyprávění napsaná přímými účastníky plavby, jejichž díla vycházejí z vlastních zkušeností. V koloniální době bylo možné volně šířit jen oficiální verzi o Aguirreho vzpouře, v pramenech proto panuje všeobecná shoda. Vzhledem k sdílenému pohledu autorů není tedy tolik důležité, která z kronik bude analyzována. Za výchozí pramen bylo nakonec zvoleno dílo Francisca Vázqueze, a to proto, že je nejrozsáhlejší, nejpodrobnější a podle znalců i nejvěrohodnější.[4]

Výběr románu je složitější. Autoři *post-boomu* nepsali podle šablony a jejich díla jsou jedinečná. Ve výsledku pak tedy obraz Aguirreho nelze generalizovat a považovat za všeobecně sdílený, lze jej pouze přisoudit danému autorovi a označit za jedno z možných

[3] GALSTER, Ingrid. *Aguirre o la posteridad arbitraria: la rebelión del conquistador vasco Lope de Aguirre en historiografía y ficción histórica (1561 - 1992)*. Bogotá: Ed. Universidad del Rosario, 2011, s. 8-9.
[4] ORTIZ DE LA TABLA, Javier. „Introducción.“ In: VÁZQUEZ, Francisco. *El dorado: crónica de la expedición de Pedro de Ursua y Lope de Aguirre*. Madrid: Alianza, 1987, s. 32.

zpracování. Pomocí inovativních narativních metod nového historického románu o této problematice psali Abel Posse, Miguel Otero Silva a Félix Álvarez Sáenz. Výběr nakonec padl na román *Démon* (*Daimón*) argentinského spisovatele Abela Posseho, který za román *Psi z ráje* (*Los perros del paraíso*), druhý díl své historické trilogie, získal roku 1987 Cenu Rómula Gallegose. *Démon* je k analýze příhodný především proto, že je typickým představitelem nového historického románu a k Aguirreho tématice přistupuje zcela rozdílně než kronikáři a nevidí jej tak zjednodušeně jako Otero Silva. Román Álvareze Sáenze není v České republice dostupný, informace o něm v této práci jsou jen zprostředkované, a jako pramen tedy nepřicházel v úvahu.

Tato diplomová práce je členěna na tři hlavní celky. První část přibližuje historický kontext Ursúovy výpravy, především sociální problémy koloniálního Peru, a zasazuje do něj Lopeho de Aguirre. Pro lepší porozumění deziluzi, jíž později maraňonci procházejí, je rovněž konkretizován mýtus El Dorada a jeho význam pro *conquistadory*.

Druhá část práce je věnována kronikám. Kapitola začíná literárně-teoretickým úvodem a následuje kritické zhodnocení pramenů. Před analýzou Aguirreho obrazu v kronice je popsán i obraz expedice samotné. Ačkoliv se o to někteří badatelé pokoušejí, je dle mého názoru nemožné studovat Aguirreho postavu bez analýzy celkové atmosféry výpravy. Znalost okolností, prezentovaných v kronikách, je nutná pro dokreslení celkového obrazu protagonisty a pro pochopení jeho jednání. Je třeba zdůraznit, že Ursúova výprava je zde prezentována z pohledu kronik a soudobých dokumentů, a pouze některé faktografické detaily jsou doplněny ze sekundární literatury. Největší část této kapitoly je pak věnována samotné analýze obrazu Lopeho de Aguirre v kronikách.

Třetí část práce tvoří velmi stručné shrnutí nejdůležitějších momentů literárního a historiografického vývoje tohoto tématu, ilustrující proměnu obrazu Lopeho de Aguirre. Zmíněny jsou především rané kroniky a epické básně, z nichž vycházela pozdější díla. V 19. a 20. století jsou popsány spíše převládající obecné tendence v zobrazování Aguirreho. Vzhledem k velkému množství literatury z této doby je třeba uplatňovat výraznou selekci a zmiňována jsou především díla mezinárodního, nikoliv jen regionálního významu. Jako kritérium je brána četnost výskytu titulů v sekundární literatuře. Kromě literárních děl jsou do výčtu zařazena i díla historiografická, protože je mezi nimi mnohdy velmi tenká hranice a protože pro sledování vývoje Aguirreho obrazu jsou důležité oba pohledy.

Pokud hovoříme o analýze obrazu Lopeho de Aguirre, je třeba si ujasnit, co přesně se pod tímto pojmem skrývá. Literárním obrazem není myšlena pouze vizualizace subjektu, ale

celkový „mentální obraz“, tedy i další smyslové asociace s ním spojené.[5] V našem případě jsou obrazem míněny především asociace emocionální a morální, vzhledem ke kontroverznímu charakteru zkoumaného subjektu. Analýza vychází z přímých a nepřímých charakteristik Lopeho de Aguirre obsažených ve zmíněných literárních dílech a ze způsobu prezentace jeho osoby autorem. Na základě těchto se pak konstruuje celkový obraz – tedy jak autor prezentuje Aguirreho figuru, zda pozitivně či negativně, které z jeho vlastností a činů zdůrazňuje a které naopak jen letmo zmiňuje. Je logické, že jelikož každý autor sleduje jiné cíle, téma posuzuje z jiné doby a zachycuje jej jinou formou, obrazy se budou značně lišit.

Konkretizaci vyžaduje také pojem „mýtus“, jenž je v této práci užíván ve dvou významech. Ve spojení s El Doradem a Amazonkami je použita jedna z možných klasických definic, tedy že mýtus je anonymní narativní sekvence vysvětlující původ či ratifikující sociální zvyky dané kultury.[6] Tato definice je míněna v jejím racionálním výkladu, tudíž že se jedná o „nepravdivý či nedůvěryhodný příběh nebo víru.“[7] Ve spojení s mytizací osoby Lopeho de Aguirre se však jedná o rozdílné pojetí. Pojem „mýtus“ byl podle Meletinského v literárním kontextu rozšířen také na archetypální figury v literatuře a můžeme tak hovořit například o mýtu Dona Juana, Fausta, Dona Quijota atd.[8] Meletinski má za to, že „aplikace konceptu „mýtus“ na tyto literární postavy a typy se nevysvětluje jen jejich krajní univerzalitou, ale také tím, že se pro pozdější literaturu staly „paradigmaty“, předmětem neustálé umělecké reinterpretace. [...] Někteří současní badatelé dávají na roveň celou řadu „prefigurací“, tedy používání literárních mýtů nebo literárních postav vytvořených dříve jinými autory či dokonce používání témat a postav historických.“[9] Mýtem Lopeho de Aguirre tedy již nerozumíme historickou osobnost, ale z ní vycházející archetyp, jehož atributy jsou zjednodušené a zveličené. „Reinterpretace“ tohoto archetypu pak vytvářejí rozdílné obrazy Aguirreho, jež jsou předmětem analýzy této práce.

Na závěr ještě dodejme několik poznámek ohledně formálního řešení některých praktických problémů. Jelikož jsou prameny a většina sekundární literatury dostupné pouze v

[5] BALDICK, Chris. *The Oxford dictionary of literary terms*. New York: Oxford University Press, 2008,164-165.
[6] Ibid., s. 217.
[7] „a false or unreliable story or belief.“
Ibid., s. 217.
[8] MELETINSKI, Eleazar M. (překlad Pedro López Barja de Quiroga) *El mito: literatura y folclore*. Tres Cantos, Madrid: Akal Ediciones, 2001, s. 99.
[9] „Con todo, la aplicación del concepto de „mito“ a estos personajes y tipos literarios se explica no sólo por su extrema universalidad, sino también porque para la literatura posterior se han convertido en „paradigmas“, objeto de continua reinterpretación artística. [...] Algunos estudiosos contemporáneos ponen en el mismo plano toda clase de „prefiguraciones“, esto es, de utilización de mitos literarios o de figuras literarias creadas con anterioridad por otros autores o incluso temas y personajes históricos.“
Ibid., s. 99.

cizích jazycích, bylo třeba vyřešit otázku citací. Nakonec byl zvolen následující postup: dobové prameny (či citace dobových pramenů v sekundární literatuře) jsou v hlavním textu uvedeny jak v původním znění, tak v českém překladu. Citace v původním jazyce je paralelně uvedena proto, že nejvěrněji vystihuje tón i myšlenku pisatele; u sekundární literatury je dáván větší důraz na obsah než na formu a v hlavním textu je proto uveden pouze překlad, originální znění lze dohledat v poznámce pod čarou spolu s bibliografickými údaji. Tvůrcem překladu – nebude-li uvedeno jinak – je autorka této práce.

BIBLIOGRAFICKÁ POZNÁMKA

Ohledně postavy *conquistadora* Lopeho de Aguirre bylo vydáno velké množství nejen primární, ale i sekundární literatury. Kompletní seznam použité literatury je uveden na konci práce v bibliografii, v této krátké bibliografické poznámce zmíníme pouze díla, z jejichž přínosných postřehů tato práce ve velké míře vychází.

Ke studiu primární literatury je velmi užitečná nejnovější souborná edice Beatriz Pastor a Sergia Callau, která vyšla pod názvem *Lope de Aguirre a rebelie maraňonců* (*Lope de Aguirre y la rebelión de los marañones*) v roce 2010 a zahrnuje nejdůležitější kroniky očitých svědků studované výpravy, stejně jako přetisk souvisejících dokumentů. Edice vychází z již zpracovaných vydání, především z díla Emiliana Jose, a texty doplňuje vysvětlujícími poznámkami.

Beatriz Pastor je zároveň autorkou jedné z nejdůležitějších publikací sekundární literatury, *Narativního diskurzu dobývání Ameriky* (*Discurso narrativo de la conquista de América*) z roku 1983. Toto dílo se jako jediné z mnou prostudovaných zabývá konkrétní, rozsáhlou literární analýzou kroniky Francisca Vázqueze a snaží se ji, spolu s dalšími díly týkajícími se Aguirreho vzpoury, zařadit do narativního diskurzu *conquisty*, vedle známých děl Kolumba, Cortése a Núñeze Cabezy de Vaca. Ostatní díla sekundární literatury berou kroniky o Aguirrem jako celek, o němž referují v obecném rámci, ale konkrétní analýzu neaplikují. Pro doplnění historických informací o Vázquezově kronice a jejím rukopisu je užitečný úvod Javiera Ortize de la Tabla k samostatné edici tohoto díla.

Druhou nejdůležitější publikací sekundární literatury je dílo *Aguirre aneb svévole pozdějšího výkladu: rebelie baskického conquistadora Lopeho de Aguirre v historiografii a historické fikci* (*Aguirre o la posteridad arbitraria: la rebelión del conquistador vasco Lope de Aguirre en historiografía y ficción histórica*) od německé autorky Ingrid Galster. Toto dílo vzniklo již roku 1993, do španělštiny však bylo přeloženo až roku 2011. Jedná se o rozsáhlou, komplexní práci zahrnující analýzu Aguirreho obrazu od 16. století po současnost. Tato kniha sloužila jako hlavní zdroj pro vytvoření shrnutí vývoje Aguirreho obrazu napříč historií. Korpus studovaných pramenů je obdivuhodně široký. Jednotlivým dílům a jejich analýze se tato práce věnuje v míře omezené, ale dostatečné pro získání obecného přehledu o problematice. Jako výchozí bod pro další výzkum je toto dílo dle mého názoru ideální.

1. Historický kontext

1.1. Situace v koloniích

Původní správa říše Inků zkolabovala po obsazení Cajamarky a Cusca Franciskem Pizarrem roku 1533, avšak proces dobývání Peru byl zcela završen až v 70. letech.[10] To bylo způsobeno jednak odporem Indiánů, jednak vnitřními roztržkami Španělů. Na rozdíl od Mexika nebylo Peru dobyto silnou a nadanou osobností, jakou byl Hernán Cortés, který měl po boji sílu poražené Indiány chránit a španělské *conquistadory* sjednotit, byť jen načas. Francisco Pizarro nevynikal přílišným důvtipem ani organizačními schopnostmi, a měl navíc problémy s loajalitou svých vojáků. O moc se totiž dělil s Diegem de Almagro, který se z původního spoluorganizátora výpravy pomalu stával Pizarrovým rivalem, a Španělé se tak rozdělili na dva tábory. Roku 1537 Almagro po návratu z nevydařené chilské výpravy sice pomohl Pizarrovi s porážkou indiánského povstání, ale zároveň si začal nárokovat Cusco a tichý spor mezi oběma *conquistadory* se rozhořel na otevřený vojenský konflikt. Tato takzvaná salinaská válka (*Guerra de Las Salinas*) byla první v patnáctileté sérii občanských válek.[11]

Přestože Almagro byl po roce poražen a popraven jako rebel, v konfliktu pokračovali jeho stoupenci. Ti v pomstě zavraždili Francisca Pizarra a takto započatá chupaská válka (*Guerra de Chupas*) skončila až v roce 1542 opět výhrou pizarristů,[12] na jejichž stranu se přiklonil i Cristóbal Vaca de Castro, prezident nejvyššího soudu (*audiencia*) v Panamě.[13] Nejvážnějším konfliktem však bylo roku 1544 povstání Gonzala Pizarra, bratra zavražděného Franciska. Gonzalo získal širokou podporu díky kritice Nových zákonů (*Nuevas Leyes*) z roku 1542, které se snažily zabránit vzniku mocné vrstvy *encomenderů* v Novém světě omezením jejich práv. Pizarro tak získal podporu i těch nejmocnějších a nejbohatších mužů v Peru.[14] Význam Pizarra spočíval v tom, že se na rozdíl od svých předchůdců nevymezoval vůči almagristům, ale vůči královské moci jako takové. V boji proti prvnímu peruánskému místokráli, jímž byl Blasco Núñez Vela, byl nesmlouvavý, a při finální porážce roku 1546 v bitvě u Añaquita byl královský zástupce zabit.[15] V reakci na tyto události odpověděla koruna

[10] KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Inkové: nejmocnější indiánský stát*. Praha: Aleš Skřivan ml., Karavela, 2006, s. 86.
[11] LOCKHART, James. *Spanish Peru 1532-1560: A Colonial Society*. Menasha: The University of Wisconsin Press, 1968, s. 3-5.
[12] Ibid., s.5.
[13] KŘÍŽOVÁ, Markéta. Op. cit., 2006, s. 83.
[14] LOCKHART, James. Op. cit., 1968, s. 5.
[15] ORTIZ DE LA TABLA, Javier. Op. cit., 1987, s. 15.

vysláním duchovního Pedra de la Gasca, který shromáždil dosud největší armádu, kterou bylo možné na území Peru spatřit, díky níž Pizarra porazil a následně popravil.[16]

Do roku 1556 následovalo ještě několik menších povstání proti koloniální správě, již spíše lokálního charakteru. Za zmínku stojí povstání Sebastiána de Castilla, který dočasně uchvátil důlní oblasti na jihu, či pozdější povstání Francisca Hernándeze Giróna, který s podporou několika mocných ovládl horské oblasti a jednou se dokonce se svým vojskem přiblížil k Limě.[17]

Tyto vleklé konflikty nebyly způsobeny ani tak ideologickými rozdíly, jako bojem o moc. Vyjadřovaly také nespokojenost obyvatel se stávajícími poměry. V prvních desetiletích byli v Peru přítomni spíše než kolonisté jen *conquistadoři*, jejichž uplatnění mimo boj bylo značně problematické. Přijížděli postupně, ve snaze získat bohatství, úřady či *encomiendy*, avšak většina těchto odměn byla rozdělena již mezi první dobyvatele Francisca Pizarra. Pro později příchozí bylo velmi obtížné získat jakékoliv benefity, a to přesto, že se mnohdy jednalo o muže, kteří na vlastní náklady pořádali objevné a dobyvačné expedice a zabírali nové země ve jménu španělského krále, popřípadě za něj bojovali během občanských válek, v nichž strávili svá nejlepší léta.[18] Tito vyzbrojení, hladoví muži bez prostředků pociťovali královu neschopnost odměnit se jim za jejich zásluhy jako velkou křivdu a byli pak svolní k účasti na pozdějších povstáních proti koloniální správě.

Ke klidu nepřispěla ani poválečná rozhodnutí Pedra de la Gasca, který po porážce pizarristů takticky rozdělil většinu *encomiend*, které se uvolnily po *encomenderech* zemřelých během konfliktu, mezi zrádné kapitány Gonzala Pizarra. Ti Gascovi předali Pizarrovu flotilu u Panamy a zásadně tak napomohli vítězství koruny. To však pobouřilo loajalisty, kteří se za krále postavili hned na začátku konfliktu a dostali nakonec velmi málo. Navíc to byl nebezpečný precedens, který vedl k menším i větším fingovaným vzpourám; tyto vzpoury byly iniciované zmanipulovaným velitelem, jehož předem smluvení kapitáni jej posléze vydali spravedlnosti právě za účelem zisku kýžených prebend.[19] Mnozí úředníci si byli vědomi dvojsečnosti Gaskova manévru, výbušnost situace popisuje například prokurátor (*Fiscal*) Fernández: „Nynější Peru je tak plné arkebuzů[20] a jiných zbraní, jak nikdy předtím. Proudí jím viníci z minulých povstání, zločinní jak nikdy; ti, kteří byli na straně Jeho Veličenstva, zůstali bez

[16] LOCKHART, James. Op. cit., 1968, s. 5.
[17] Ibid., s.5.
[18] ORTIZ DE LA TABLA, Javier. Op. cit., 1987, s 14.
[19] LOCKHART, James. Op. cit., 1968, s. 16.
[20] Arkebuz je druh staré střelné zbraně.

náhrady, a jelikož jim nepřidělují to, co se uvolnilo, prokazovali a prokazují známky velké nespokojenosti a hovoří opovážlivě, nestoudně a troufale jak nikdy předtím.“[21]

Další, opakovanou chybou vítězných roajalistů bylo nepotrestání rebelů. Hlavní vůdci sice byli po dopadení popraveni, avšak většina jejich vlivných podporovatelů se vrátila na své *encomiendy* a k jejich stíhání nedošlo. To mělo dva hlavní důvody. Prvním byla silná pozice těchto mužů. Jednalo se většinou o „první *encomendery*“ z první vlny dobývání ve 30. letech, kteří se v koloniích těšili největší úctě, vzhledem k rozsahu jejich majetku, a tudíž velkému ekonomickému vlivu.[22] Druhým důvodem, který vysvětloval i nepotrestání viníků z nižších sociálních kruhů, bylo oslabení královské moci. První místokrál Peru byl zabit; „mírotvůrce“ (*el pacificador*) La Gasca byl hromadně obviňován ze zaujatosti a bezpráví. Koloniální administrativa byla pomalá a neefektivní; pochytání a potrestání tolika viníků bylo mimo její kapacity. Úředníci byli navíc zkorumpovaní a řešili spíše způsob, jak se obohatit, než jak vyřešit problémy společnosti.[23] *Conquistadoři* se tedy museli v sociální nouzi obracet na zbohatlé *encomendery*, nabízet jim své služby a spoléhat na jejich štědrost, čímž dále posilovali jejich pozici.[24]

Naděje na změnu poměrů přišla roku 1556 s novým místokrálem, Andrésem Hurtadem de Mendoza, markýzem z Cañete, který se k moci dostal roku 1556 a setrval u ní do roku 1560. Jakožto příslušník vyšší španělské aristokracie měl dostatečné sebevědomí i autoritu na provádění potřebných opatření. Hlavním problémem, kterému nový místokrál čelil, byl úkol upokojit tisíce hladových *conquistadorů*. Podle Cañeteho propočtů bylo v Peru 8 000 osadníků, z nichž jen přibližně 500 mělo *encomiendy* či *repartimienta* a 1 000 zastávalo nějakou úřední funkci.[25] Zbytek, kolem 6 500 lidí, převážně vojáků, se potýkal s existenčními problémy.[26]

Cañete začal obměnou neschopných úředníků a pomalou obnovou upadající autority královské moci. Se spolehlivou administrativou v zádech pak neváhal zasáhnout proti těm nejmocnějším *encomenderům*, kteří se účastnili protikrálovských rebelií, a byli dosud

[21] „Este Perú está más lleno de arcabuces y otras armas que nunca estuvo. Hay derramados por él de los culpados en las rebeliones pasadas más delincuentes que nunca; los que se hallaron de parte de Su Majestad han quedado muy necesitados y como no les reparten lo que hay vaco han mostrado y muestran grandísimo descontento y hablan más atrevidos, desvergonzados y libremente que nunca.“
VARGAS UGARTE, Rubén. *Historia General del Perú*. Lima: Carlos Milla Batres, 1971, s. 54.
Zvláštní je, že když autor opakuje část této citace na s. 96, použije místo „rebeliones“ výraz „revoluciones“.
[22] LOCKHART, James. Op. cit., 1968, s. 17.
[23] ORTIZ DE LA TABLA, Javier. Op. cit., 1987, s.17-18.
[24] Ibid., s. 14.
[25] Ibid., s. 18.
[26] MIJARES, Lucio a Angel SÁNZ TAPIA. El desarrolo histórico en las regiones. In: PÉREZ-MALLAÍNA, Pablo Emilio et al. *Historia de Iberoamérica: Historia moderna*. Svazek č.2. Madrid: Sociedad Estatal para la Ejecución de Programas del Quinto Centenario, 1990, s. 492.

nedotknutelní. To byl značně odvážný krok, protože přes všechna jeho opatření moc neformálních struktur *encomenderů* převládala nad mocí oficiální koloniální správy.[27] Cañete se snažil rozbít jejich jednotu, a tak poslal nejvýraznější osobnosti minulých povstání do vyhnanství či před soud do Španělska, některým udělil ekonomické sankce a ty nejvzpurnější dokonce nechal popravit. Celkem se takto zbavil 800 mocných odpůrců.[28]

Aby zmírnil podrážděnou náladu zbylé nespokojené masy *conquistadorů*, přidělil těm nejzasloužilejším z nich půdu či jim sjednal sňatek s vdovou po *encomenderovi*. Ostatním poskytl pracovní příležitosti. Založil společnosti Královských jednotek kopiníků a střelců (*Gentiles Hombres de Lanzas y de Arcabuzes*), které byly korunou štědře dotovány a posilovaly její vojenskou moc. Především však podporoval interní kolonizaci a zakládání nových španělských měst. Tak byla založena například města Santa María de la Parrilla, Cañete, Cuenca či Camaná. Hlavním cílem bylo přeměnit nečinné vojáky na zaměstnané osadníky. Pro *conquistadory*, kteří se odmítali usadit, našel uplatnění v nových expedicích. Roku 1557 poslal do Chile výpravu vedenou jeho vlastním synem, Garcíou Hurtadem de Mendoza, aby se pokusili porazit odbojné Araukánce a kolonizovat jih.[29] Povolovány byly i individuální expedice. Autorizována byla roku 1558 výprava Gómeze Ariase do Rupy-Rupy, výprava Juana de Salinas do Yaguarsonga a výprava Antonia de Oznayo do Bracamoros.[30] O rok později byla povolena i výprava Pedra de Ursúa do Omaguy[31] a El Dorada.

Situace v koloniích se postupně zlepšovala, avšak jednalo se o proces pomalé transformace, který byl završen až dvacet let později místokrálem Franciskem de Toledo.[32] Problémy ve společnosti stále přetrvávaly, mnohaletou frustraci *conquistadorů* nebylo možné odstranit ze dne na den, jak vyšlo najevo i během výpravy Pedra de Ursúa. Jednu z klíčových rolí ve vzpouře proti Ursúovi totiž hrál fakt, že posádku zčásti tvořili nespokojení vojáci a nepotrestaní vzbouřenci z občanských válek začátku 50. let, kteří králi nezapomněli prožitá léta bídy. Jedním z nich byl i Lope de Aguirre.

[27] LOCKHART, James. Op. cit., 1968, s. 8.
[28] ORTIZ DE LA TABLA, Javier. Op. cit., 1987, s. 19-20.
[29] Ibid., s. 20.
[30] Ibid., s. 23.
[31] V některých kronikách, např. u Francisca Vázqueze, se vyskytuje zkomoleně jako Amagua.
[32] MIJARES, Lucio a Angel SÁNZ TAPIA. Op. cit., 1990, s. 492.

1.2. Postava Lopeho de Aguirre v historii

O Lopem de Aguirre máme jen minimum historických informací. Jak shrnuje Blas de Matamoro: „Historie byla k Lopemu de Aguirre skoupá. Legenda štědrá.“[33] Většina dokumentů, jež máme k dispozici, byly sepsány až po jeho smrti a hovoří pouze o době jeho účasti na Ursúově výpravě. Ohledně dokumentů pojednávajících o jeho minulosti existují rozepře mezi badateli kvůli mnohým nejasnostem. Seznamy lidí připlouvajících do Nového světa totiž prozrazují, že se v tomto časovém horizontu na území kolonií vyskytovalo pět mužů stejného jména.[34] Dohady mezi badateli jsou tedy především ohledně relevance jednotlivých dokumentů, jelikož dnes lze zpětně velmi obtížně rozlišit, který dokument se týká našeho rebela a který jeho jmenovců. Nejspolehlivějším zdrojem informací o jeho životě, i když rovněž diskutabilním, tedy zůstávají kroniky.

Lope de Aguirre se narodil zřejmě mezi lety 1511 a 1516. Nejedná se o informaci podloženou pramenem z matriky, ale o odhad založený na informaci o jeho věku v době účasti na výpravě (mezi čtyřiceti pěti a padesáti lety), která se objevuje v kronikách.[35] O jeho mladých letech nevíme nic, ale vzhledem k úrovni jeho vyjadřování a znalosti historie je pravděpodobné, že se mu dostalo dobrého vzdělání,[36] ačkoliv Vázquez jej označuje jako „muže bez vyššího vzdělání“ („*hombre sin letras*“)[37]. Ve svém dopise Filipu II. se Aguirre sám představuje jako „tvůj [králův] nejponíženější poddaný, starý křesťan, syn rodičů průměrného majetku, drobný šlechtic v baskické zemi, v království španělském, obyvatel města Oñate.“ („*tu mínimo vasallo, cristiano viejo, hijo de medianos padres, en prosperidad hijodalgo en tierra vascongada, en el reino de España, en la villa de Oñate vecino*.“)[38] Přestože ve jmenovaném městě o něm nebyly nalezeny žádné záznamy, informace o Aguirreho baskickém původu je zřejmě pravdivá, jelikož se na ní shodují všichni kronikáři a jsou to právě severošpanělští spolubojovníci, kteří nejvěrněji stáli za Aguirrem během

[33] „La historia ha sido avara con Lope de Aguirre. La leyenda, generosa."
MATAMORO, Blas. *Lope de Aguirre: La aventura de El Dorado*. Madrid: Historia 16, 1986. s. 7
[34] GALSTER, Ingrid. Op. cit., 2011, s. 26.
[35] Vázquez jej odhaduje na „skoro padesát let“ („*casi cincuenta años*.“), zatímco Custodio Hernández tvrdí, že „tomuto tyranovi bylo pětačtyřicet let.“ („*era este tirano de cuarenta y cinco años*.“)
VÁZQUEZ, Francisco de. Relación de Francisco Vázquez. Ed. PASTOR, Beatriz a Sergio CALLAU. *Lope de Aguirre y la rebelión de los marañones*. Madrid: Clásicos Castalia, 2011, s. 273.
HERNÁNDEZ, Custodio. Relación de Custodio Hernández. Ed. PASTOR, Beatriz a Sergio CALLAU. *Lope de Aguirre y la rebelión de los marañones*. Madrid: Clásicos Castalia, 2010, s. 363.
[36] MAMPEL GONZÁLEZ, Elena a Neus ESCANDELL TUR. „Prólogo.“ In *Lope de Aguirre: Crónicas, 1559-1561*. Barcelona: Editorial 7 1/2, 1981, s. VII.
[37] VÁZQUEZ, Francisco de. Relación de Francisco Vázquez. Ed. cit., s. 273.
[38] AGUIRRE, Lope de. Carta de Lope de Aguirre a Felipe II. Ed. PASTOR, Beatriz a Sergio CALLAU. *Lope de Aguirre y la rebelión de los marañones*. Madrid: Clásicos Castalia, 2010, s. 71.

vzbouření proti Ursúovi – a to přesto, že sám Ursúa byl z Navarry – i během dalších konfliktů.

Do Nového světa se vydal zřejmě roku 1537, soudě podle jeho tvrzení z roku 1561, že „během dvaceti čtyř let jsem ti [králi] prokázal mnoho služeb v Peru, dobýváním Indiánů a osidlováním vesnic v tvých službách." („*en veinte y cuatro años te [he] hecho muchos servicios en el Pirú, en conquista de indios y en poblar pueblos en tu servicio*.")[39] Aguirreho původním zaměstnáním v Peru, podle kronikářů Vázqueze a Zúñigy, měl být chov a krocení koní. Pokud však lze věřit Vázquezově kronice, v tomto oboru dlouho nezůstal. Roku 1540[40] se prý účastnil výpravy proti Indiánům kmene Chunchos pod vedením Diega de Rojas. Po návratu se pak zapojil do pizarrovských válek, a to na straně koruny. Pod vedením Pedra Alváreze Holguína měl původně podniknout druhou výpravu proti Chunchos, ale když Almagro mladší zavraždil Francisca Pizarra, rozhodl se Alvárez Holguín změnit cíl výpravy a podpořit vojska Vaky de Castro a bojovat proti almagristům.[41] Vázquez dodává, že se Aguirre při této příležitosti projevil jako zbabělec, když „se v předvečer bitvy u Chupas schoval v Huamanze, aby se jí [bitvě] vyhnul." („*víspera de la batalla de Chupas, se escondió en Huamanga por no hallarse en ella.*")[42] Jako jeden z mála však Aguirre posléze zůstal králi loajální i při vzpouře Gonzala Pizarra. Pod vedením Melchora Verduga se vydal do Nicaraguy, kde neúspěšně bojoval proti Pizarrovým námořním jednotkám. Verdugo následně nabídl své služby La Gascovi, který je však odmítl. Verdugo byl nucen rozpustit svou jednotku a sám se vydal do Španělska žádat u dvora o materiální kompenzaci za svou snahu.[43] Aguirre zůstal v Nikaragui a do Peru se vrátil až po bitvě u Jaquijaguany roku 1548, v níž byl Gonzalo Pizarro poražen a následně popraven.

Proti králi se Aguirre poprvé obrátil zřejmě během rebelie Sebastiána de Castilla roku 1553. Ačkoliv jeho účast na tomto povstání potvrzuje Vázquez, Zúñiga i autor anonymní kroniky, někteří badatelé ji popírají. Podle Ingrid Galster se v tomto konfliktu mohlo jednat o staršího jmenovce, jistého Lopeho de Aguirre s velkými zásluhami v Itálii a značným postavením v Novém světě.[44] Zda se jedná o první protest proti králi, či zda došlo k záměně jmen, dnes však nelze s jistotou rozhodnout. Obecná shoda naopak panuje ohledně Aguirreho následné účasti v boji proti povstalci Franciscu Hernándezi Girónovi, opět na straně krále. Na první pohled se může zdát, že Aguirre konzistentně stále stojí na straně roajalistů, a tudíž

[39] Ibid., s. 71.
[40] GALSTER, Ingrid. Op. cit., 2011, s. 28.
[41] Ibid., s.29.
[42] VÁZQUEZ, Francisco de. Relación de Francisco Vázquez. Ed. cit., s. 274.
[43] GALSTER, Ingrid. Op. cit., 2011, s. 29.
[44] Ibid., s. 30.

jsou v právu ti, co popírají jeho účast na Castillově povstání. Vázquez však jako motivaci k opětovné změně stran nabízí Aguirreho touhu po všeobecném omilostnění, nabídnutém všem zločincům a bývalým povstalcům, kteří s rebelií Hernándeze Giróna skoncují. Podporu králi při tomto konfliktu zdůrazňuje sám Aguirre ve svém dopise Filipu II., především to, že od té doby „kulhá na pravou nohu po dvou zásazích arkebuzy." („*manco de mi pierna derecha de dos arcabuzazos.*")[45]

Podle Vázqueze v následujících letech Lope de Aguirre putoval z vesnice do vesnice, protože „byl tak bouřlivý a nepřizpůsobivý" („*era tan bullicioso y mal acondicionado*")[46], že nikde dlouho nevydržel. Během těchto let získal přízvisko Aguirre Blázen (*Aguirre el Loco*). Spolu s Lorenzem Salduendou byl následně zadržen v Cuscu kvůli přípravě vzpoury proti králi. Údajně proto, že „byl pronásledován spravedlností za všechny své zločiny" („*viéndose perseguido de todas las justicias por sus delitos*")[47], se rozhodl uprchnout z jejího dosahu účastí na výpravě Pedra de Ursúy a spolu se Salduendou se tedy přihlásili jako členové expedice. Aguirre s sebou na výpravu vzal i svou dceru Elviru, mesticku zřejmě nemanželského původu.

Ursúova výprava začínala na řece Huallaga a pokračovala po řece Maraňon. Po čase se však členové výpravy, rozezlení útrapámi plavby a Ursúovou neschopností, proti Ursúovi vzbouřili a zavraždili jej. Novým velitelem byl jmenován Fernando de Guzmán, který však podléhal vlivu Lopeho de Aguirre. Aguirre nechal Guzmána jmenovat knížetem Peru a změnil cíl výpravy, jímž se stalo dobytí Peru a vyhlášení nezávislosti. Nakonec Aguirre získal takový vliv, že nechal Guzmána zavraždit a stal se svrchovaným *caudillem*. Výprava pokračovala v plavbě po Amazonce, a když dosáhla moře, obrátila se podél pobřeží na sever a doplula až na ostrov Margarita. Ostrov maraňonci pod vedením Aguirreho opustili po mnohatýdenním teroru a vydali se na venezuelské pobřeží, kde byli královskými vojsky poražení a Aguirre zabit. Posmrtně byl on a jeho mužští potomci, o nichž však prameny nehovoří, odsouzen k zabavení všeho majetku a ztrátě cti a dobré pověsti.

[45] AGUIRRE, Lope de. Carta de Lope de Aguirre a Felipe II. Ed. cit., s. 72.
[46] VÁZQUEZ, Francisco de. Relación de Francisco Vázquez. Ed. cit., s. 275.
[47] Ibid., s. 275.

1.3. Mýtus *conquisty* – El Dorado

Objevování a poznávání neznámých zemí bylo od samého počátku provázeno určitým očekáváním. Kryštof Kolumbus plul přes oceán rozhodnut nalézt novou cestu do Asie. Knihovnu měl vybavenou spisy podrobně popisujícími tyto země, jako například *Cesty Marca Pola* (*Viajes de Marco Polo*), a měl jasnou představu, jak by jeho cíl měl vypadat. Když tedy dosáhl souše, přizpůsobil si vizi své destinace tomu, co vidět chtěl. A tak místo neznámé krajiny nalezl zemi jednak odpovídající popisu bájného Orientu, jednak připomínající představu biblického ráje. Takovýto obraz pak ve svých dopisech vykreslil královskému dvoru.[48] Stejně tak dobyvatelé, kteří připlouvali do Nového světa po něm, vybaveni znalostí středověkých legend i lidových pověr o podivných tvorech žijících za mořem, byli v dalekém, neznámém prostředí ochotni tyto věci vidět a věřit jim. [49] Muži hovořili o Pygmejích, Sirénách a jiných bájných bytostech, které během plaveb spatřili. Evropské legendy jako by přesunem do magického prostředí Nového světa získávaly novou dynamiku.[50]

Síla mýtů spočívala i v tom, že se mnohdy nejednalo o čistě hypotetické fantazie. Evropané v nich byli utvrzováni vlastními průzkumníky, kteří často přeháněli svá zjištění, aby získali prostředky na výpravu či aby se zavděčili svému veliteli, a také Indiány, jejichž tvrzení ale byla sama mytologického charakteru a docházelo k oboustrannému nedorozumění. Evropané v tuto chvíli interpretovali indiánské legendy na základě svých vlastních, a vznikaly tak synkretické mýty šité na míru americkému prostředí. Tímto způsobem například došlo ke spojení indiánské legendy o kouzelné řece Orinoko s evropskou idejí pramene mládí či k záměně mýtu o sedmi nahuaských kmenech s evropskou legendou o sedmi městech Cíboly.[51]

Piqueras Céspedes hovoří o dominantní trojici dobyvatelských mýtů, které se odvozují od trojice principů – zdraví, láska, peníze – jež podle soudobé evropské lidové moudrosti měly vést ke štěstí. Se zdravím se pojí touha po věčném životě a mýtus o zmiňovaném prameni mládí (*Fuente de la Juventud*); láska odpovídá mýtu o Amazonkách hledajících muže na ukojení svých tužeb; a sen těch lačnících po penězích měl být zhmotněn v podobě zlatého města El Dorada.[52] V Novém Španělsku se touha po bohatství projevila

[48] O'GORMAN, Edmundo. *La invención de América: investigación acerca de la estructura histórica del nuevo mundo y del sentido de su devenir*. México: Fondo de Cultura Económica, 1986, před. strany 79-136.
[49] PASTOR, Beatriz. *Discurso narrativo de la conquista de América*. La Habana: Casa de las Américas, 1983, s. 20-25.
[50] PIQUERAS CÉSPEDES, Ricardo. *Entre el hambre y El Dorado: mito y contacto alimentario en las huestes de conquista del XVI*. Sevilla: Diputación Provincial de Sevilla, 1997, s. 70.
[51] PASTOR, Beatriz. Op. cit., 2010, s. 11.
[52] PIQUERAS CÉSPEDES, Ricardo. Op. cit., 1997, s. 71.

také jako pátrání po zmiňovaných bájných sedmi městech Cíboly, což údajně měly být bohaté říše na severu.[53]

Je důležité si uvědomit, jaký měly mýty v životě *conquistadorů* význam. Prvotní mýtus o Novém světě coby místě hojnosti a ráji na zemi obývaném nevinnými Indiány, vytvořený Kolumbem, nalákal do kolonií jednak mnoho lidí toužících zlepšit svou socioekonomickou situaci, jednak misionáře toužící šířit víru. Kolonisté však v Novém světě procházeli deziluzí. Nový svět neoplýval slibovaným zlatem a Indiáni většinou nestáli o obrácení na víru. V tvrdých podmínkách života v koloniích i během objevných výprav potřebovali tito muži cíl, který by stál za takové utrpení. Vytvoření nových, vzdálených mýtů poté, co ty předchozí zkušenost vyvrátila, byl obranný mechanismus. Nové mýty v jejich případě představovaly naději na splnění všeho, po čem kdy toužili, a víra v ně je motivovala ke snášení nepohodlí a zároveň je hnala do stále nových nebezpečných dobrodružství. Není náhoda, že verbíři shánějící posádku na nové výpravy vytyčovali pro svou cestu právě mytické cíle s pohádkovou odměnou.[54]

Slib nalezení zlata, případně samotného El Dorada, pak patřil jednak k nejúčinnějším, a jednak k nejvěrohodnějším. Samotné El Dorado totiž sice bylo pouhým mýtem, ovšem možnost nalezení bohatých (byť v menší míře) říší či nalezišť drahých kovů, byla reálná. Samotná legenda El Dorada navíc byla i „vědecky" podložená. Podle soudobé kosmografické teorie o distribuci drahých kovů prý existují na Zemi místa, na nichž je koncentrováno velké množství nalezišť. Tuto teorii prosazoval, mimo jiné, i proslulý jezuitský učenec José de Acosta, podle nějž „kovy jsou jako rostliny ukryté ve vnitřnostech země a mají do určité míry podobný způsob vzniku, jelikož jsou také vidět větve a kmen, z nějž vycházejí, což jsou minerální žíly, větší a menší, které jsou značně propojeny a uspořádány, a tak se určitým způsobem dá říci, že minerály rostou na způsob rostlin." („*Los metales son como plantas encubiertas en las entrañas de la tierra y tienen alguna semejanza en el modo de producirse pues se ven también sus ramas y como tronco de donde salen, que son las vetas mayores y menores que entre sí tienen notable trabazón y concierto, y en alguna manera parece que crecen los minerales al modo de las plantas*")[55] Z toho posléze vyvozuje, že pokud jsou klimatické podmínky Nového světa stejné jako v bohaté Asii, měly by se drahé kovy nacházet i tam. Učenci však nebyli schopni určit přesné místo, kde se kovy mají vyskytovat, a tak bylo na objevných výpravách, aby je nalezly.

[53] PASTOR, Beatriz. Op. cit., 2010, s. 11-12.
[54] MAMPEL GONZÁLEZ, Elena a Neus ESCANDELL TUR. Op. cit., 1981, s. III.
[55] COSTA, José de. Historia Natural y Moral de las Indias, Kniha IV. Madrid, 1954, s. 88-89. Citováno podle: PASTOR, Beatriz. Op. cit., 1983, s. 345.

Původ legendy El Dorada lze dohledat zřejmě u civilizace Chibchů, jejichž vládce se v době slavností posypal zlatým prachem, který pak rituálně smýval v jezeře Guativitá. Obřad měl vyjadřovat rituální očistu od hříchu, jímž vládce zatížila jeho nevěrná manželka. Pověsti o tomto konkrétním „zlatém Indiánovi" (*Yndio Dorado*) však ve čtyřicátých letech ztrácejí na důležitosti.[56] Pojem El Dorado se pak stal obecným výrazem pro zlaté město či říši oplývající nesmírným bohatstvím. Názvy jako Guayana, Manoa, Meta, Mojos, Omagua, Parime či Paititi[57] měly označovat reálné oblasti amazonské pánve, kde se bájné El Dorado nachází.

Touha po nalezení El Dorada vedla k bezpočtu výprav, které skončily nezdarem. *Conquistadoři*, kteří neměli *encomiendu*, mohli doufat v sociální a ekonomický vzestup pouze po nalezení nových bohatých oblastí. Honba za El Doradem započala již v druhé polovině 30. let a pokračovala až do konce století. Na začátku 40. let bylo podniknuto několikero výprav za El Doradem: z kolumbijské Tunjy vyrazil Hernán Pérez de Quesada, z venezuelského Barquisimeta Philippa von Huttena[58] a z ekvádorského Quita Gonzalo de Pizarro a Francisco de Orellana,[59] pokud zmíníme ty nejdůležitější. Přestože výpravy nic kloudného nenalezly, jejich účastníci horovali o bohaté říši Omaguů, o níž slyšeli vyprávět a která se údajně rozkládala podél toku Amazonky. Nejkonkrétnější byl Francisco de Orellana a kronikář jeho výpravy Gaspar de Carvajal, kteří tvrdili, že viděli zemi Omagua na vlastní oči a neváhali ztotožnit ji s El Doradem. Zároveň trvali na tom, že se setkali s Amazonkami – ostatně díky tomu pak dostala řeka název Amazonka (*Amazonas*).[60] Roku 1552 však byly podobné výpravy, a obzvláště ty za El Doradem, císařem Karlem V. zakázány, protože silně poškozovaly Indiány.[61] Tento zákaz byl zrušen až roku 1558 markýzem de Cañete, který licenci na výpravu, spolu s titulem guvernéra El Dorada a Omaguy, udělil Pedrovi de Ursúa.

Ursúova výprava na rozdíl od předchozích expedic neměla prozkoumávat nová území a hledat El Dorado, ale plout po Orellanou vytyčené trase a údajné El Dorado kolonizovat. Měli vyplout z Peru po řece Marañon a pokračovat na Amazonku, kde měli brzy narazit na říši Omagua. Na cestu se s nimi měli vydat jako průvodci jednak účastníci z Orellanovy výpravy, jednak brazilští Indiáni, kteří roku 1549[62] dorazili z amazonské pánve do peruánské

[56] PASTOR, Beatriz. Op. cit., 2010, s. 15.
[57] PIQUERAS CÉSPEDES, Ricardo. Op. cit., 1997, s. 72.
[58] Ibid., s. 32.
[59] PÉREZ, María Teresa. *El descubrimiento del Amazonas: historia y mito*. Sevilla: Ediciones Alfar, 1989, s. 21.
[60] Ibid. s. 22.
[61] PASTOR, Beatriz. Op. cit., 2010, s. 8. Ortiz de la Tabla uvádí již rok 1551.
[62] Podle Ramose Pereze; Beatriz Pastor uvádí rok 1553.

provincie Chachapoyas[63] a vyprávěli „velké věci o řece a provinciích k ní přilehlých, obzvláště o provincii Amagua, stejně tak o bezpočtu domorodců a bohatství, jež se v ní nacházejí.“ („*grandes cosas del río y de las provincias a él comarcanas, especialmente de la provincia de Amagua, así de la muchedumbre de naturales y riqueza que en ella había.*“)[64] Ursúova výprava tudíž skýtala velkou naději na dobytí vytoužené zlaté říše.

[63] RAMOS PEREZ, Demetrio. *El mito del Dorado, su genesis y proceso*. Caracas: Academia nacional de la historia, 1973, s. 451.
[64] VÁZQUEZ, Francisco de. Relación de Francisco Vázquez. Ed. cit., s. 156.

2. Lope de Aguirre v dílech svých současníků

2.1. Specifika hispanoamerických kronik

Jako hispanoamerické kroniky bývají nazývána narativní díla vymezená tematicky (poskytují chronologický popis historických událostí), geograficky (děj se odehrává na území Nového světa) i časově (jejich vznik se datuje mezi 16. a 18. století).[65] Původně se toto označení mělo vztahovat jen na díla oficiálních královských kronikářů a „kroniky" se (až na výjimky) ve své době nazývaly zprávy (*relaciones*) či historie (*historia*). Později pojem „kroniky" začal zastřešovat i ostatní soudobá díla podobných charakteristik. Někteří autoři, jako např. Walter Mignolo, však striktně rozlišují mezi zprávami (*relaciones*) a kronikami (*crónicas*).[66] Citované definici odpovídají obě formy, Mignolo vidí rozdíl především v účelu textu: zprávy jsou psány z nutnosti a přímo na vyžádání krále (roku 1574 byl za tímto účelem dokonce vydán oficiální dotazník), zatímco kroniky, byť sepsány ze stejných pohnutek, mají zároveň ambice stát se historiografickou knihou či dílem s vyšším cílem.[67] Ačkoliv je toto rozdělení logické, není snadné aplikovat je na konkrétní díla. Problematičnost distinkce mezi oběma termíny dokazují zde analyzované texty o Lopem de Aguirre, které v některých edicích vycházejí jako zprávy,[68] v některých jako kroniky.[69] Přikláníme se proto k názoru Barta Lewise, že zprávy jsou subžánrem kronik.[70]

Značná volnost a neurčitost definice naznačují, že kroniky tvoří nesourodou skupinu, již lze dále dělit na podskupiny. Nám postačí pouze jedno rozdělení, a to na základě autorovy osobní participace v popisovaných událostech. Kroniky tak lze dělit na přímá svědectví účastníků a na kompilace nezúčastněných autorů. Právě svědectví účastníků jsou předmětem naší analýzy. Tato kategorie je rozmanitá, můžeme však určit několik obecných společných znaků. Nejdůležitějšími z nich jsou dva, kterými se následně budeme zabývat: motivace autorů k sepsání takových děl a žánrová hybridnost textů.

---

[65] Např. GONZALES BOIXO, José Carlos. „Hacia una definición de la crónica de Indias." *Anales de literatura hispanoamericana* [online]. 1999, č. 28.
[66] MIGNOLO, Walter. „Cartas, crónicas y relaciones del descubrimiento y la conquista." In: IÑIGO MADRIGAL, Luis. *Historia de la literatura hispanoamericana*. Madrid: Cátedra, 1982, s. 59.
[67] Ibid., s. 59.
[68] Např. PASTOR, Beatriz a Sergio CALLAU. *Lope de Aguirre y la rebelión de los marañones*. Madrid: Clásicos Castalia, 2010.
[69] Např. *Lope de Aguirre: Crónicas, 1559-1561*. Barcelona: Editorial 7 1/2, 1981.
VÁZQUEZ, Francisco. *El dorado: crónica de la expedición de Pedro de Ursua y Lope de Aguirre*. Ed. Ortiz de la Tabla, Javier. Madrid: Alianza, 1987.
[70] LEWIS, Bart L. *The miraculous lie: Lope de Aguirre and the search for El Dorado in the Latin American historical novel*. Lanham.: Lexington Books, 2003, s. 49.

Autory testimoniálních kronik byli v první fázi *conquisty* především vojáci, později také kněží. Tyto dvě skupiny se nejběžněji dostávaly do kontaktu s novou realitou na výpravách. K sepsání textů je vedla jednak nutnost informovat své nadřízené či přímo krále o svých aktivitách, měli však i postranní motivace. Doufali, že získají ekonomické výhody, že dosáhnou kariérního postupu či že se jim podaří očistit svou pověst. Kronikáři si byli vědomi publika, které bude jejich díla číst a jímž byli často mocní úředníci koloniální správy. Vojáci proto využívali možnosti sepsání své verze událostí k sebeprezentaci. Při této příležitosti bylo snadné zveličit roli autora a jeho přínos výpravě, popřípadě očernit rivala. Čím lepší obraz si autor vytvořil, tím větší šanci měl na získání náležitých odměn a povýšení, nebo si tím alespoň zajistil účast na další výpravě.[71]

Kroniky jsou označovány jako pomezní žánr, zasahující jak do historiografie, tak do literatury. Obecnou blízkost historiografie a literatury připomíná Hayden White, podle kterého má narativní historiografie ve skutečnosti blíže k literatuře než ke společenským vědám. Historik, stejně jako literát, rekonstruuje realitu (či svou představu o ní) pomocí jazyka, navíc prizmatem své doby, své kultury a svých osobních názorů.[72] Jorge Narváez dochází k názoru, že přes problematičnost žánru je nutné zařadit kroniky mezi literaturu, alespoň v hispanoamerickém kontextu, jelikož byly přes tři sta let jediným povoleným literárním projevem společnosti a tvoří základ pozdějších forem hispanoamerického diskurzu.[73] Primární účel těchto děl byl popisného a informativního charakteru, autoři kronik literární ambice neměli, avšak jejich setkání s novou realitou vedlo ke vzniku specifické poetiky údivu a mytizace, jež se u pozdějších kronikářů proměnila v deziluzi a demytizaci.

Mnozí autoři kronik sice nebyli vzdělanci, avšak rozhodně nebyli nedotčení literární produkcí své doby. I obyčejní vojáci znali písemně i ústně šířené příběhy z rytířských románů a jejich hrdiny, případně středověké legendy a pověsti. Ve svých dílech se pak uchylovali ke vzorům, které znali, a jejich kroniky proto v některých aspektech mohou připomínat středověkou epiku.[74] K sepsání svých svědectví navíc používali, vědomě či nevědomě, prvky nutně vedoucí k subjektivnímu tvarování reality: selekce, omise nadbytečných informací, shrnutí, řazení událostí do kauzálního řetězce atd.[75] Když se pak

[71] VYDROVÁ, Hedvika: „Hispanoamerická literatura“. In HODOUŠEK, Eduard et al. *Slovník spisovatelů Latinské Ameriky*. Praha: Libri, 1996, s. 20-21.
[72] WHITE, Hayden. *Tropika diskursu: kulturně kritické eseje* (eseje „Historický text jako literární artefakt“ či „Fikce faktické reprezentace“). Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 2010, především s. 109 a s.153-155.
[73] NARVÁEZ, Jorge. „El estatuto de los documentales en América Latina.“ In: Jorge NARVÁEZ et al. *La Invención de la memoria: actas*. Santiago: Pehuén, 1988, s. 15-17.
[74] IRVING, Leonard. *Los libros del conquistador*. La Habana: Ediciones Casa de las Américas, 1983, s. 11-15.
[75] PIÑA, Carlos, „Verdad y objetividad en el relato autobiográfico“, en Jorge NARVÁEZ, *La Invención de la memoria*, Santiago de Chile, Pehuén, 1988, s. 36.

propojila imaginace kronikářů s omezeními psaného projevu, vznikala jedinečná, částečně fiktivní reprezentace historických událostí a americké reality.

Ve Vázquezově kronice lze nalézt všechny tyto subjektivizující rysy. Výrazná je však u Vázqueze především snaha o příběhovost, tedy aby jeho vyprávění mělo formu příběhu se začátkem, průběhem a koncem. S tím také souvisí důraz na kauzalitu událostí. Vázquez pro události hledá jasné příčiny a kromě příčin možných (přítomnost doni Inés, Ursúovo odcizení se posádce atd.), nalézá i příčiny transcendentní (boží vůle). Aguirreho vzpoura a vraždění je podle Vázqueze boží odplata. Ursúa a další muži doplatili na to, že okradli kněze a přinutili ho účastnit se výpravy, na níž kvůli špatnému zdravotnímu stavu zemřel. Vázquez to komentuje: „Guvernér a všichni, kteří se dopustili násilí, zemřeli pobodáni, aniž by jediný z nich přežil výpravu, což byla vůle Boží." („*el Gobernador y todos los que hicieron la fuerza murueron a cuchillo, sin que ninguno saliese vivo de la jornada, que fue permisión de Dios*.")[76] Vázquez považuje Aguirreho za nástroj božího trestu i na ostrově Margarita, protože tam údajně před nějakou dobou místní nerespektovali nedotknutelnost kostela a násilím z něj odvlekli muže, jenž zde hledal útočiště. Následuje Vázquezovo poučení, že „neuplynul ani celý měsíc a na řečený ostrov dorazil ten tyran a ztrestal je, jak jsme vypověděli; protože je všeobecně známo, že náš pán Bůh dopouští, aby špatný člověk trestal jeho služebníky, tak jako tady, a aby trpělo mnoho bez viny, kvůli vině a pohaně jiných." („*no pasó un mes cabal cuando el tirano vino a la dicha isla e hizo castigo que hemos contado; porque cosa notoria es sabida permitir Nuestro Señor Dios que venga un mal hombre a castigar a sus siervos como aquí sucedió, que padecieron muchos sin culpa, por la culpa y ofensa que los otros hicieron*.")[77]

Vázquezovo vyprávění má také jasně vymezený konec (smrt Lopeho de Aguirre), po němž následuje i náznak idealistického návratu ke starým pořádkům, který můžeme přisoudit jeho fantazii a touze dodat souboji dobra se zlem jasnou tečku. Vázquez píše:

„Když skončila hrůzovláda tohoto zlého a krutého tyrana, guvernér a hlavní velitel a ostatní velitelé odešli do Tocuya, kde sídlili; a obyvatelé Barquisimeta se navrátili, aby znovu vystavěli své město a obyvatelé Méridy odešli. Tato země tedy nalezla po smrti tak špatného člověka klid. A tyrani, kteří přišli s ním, si šli každý po svém hledat štěstí, někteří zůstali v řečené provincii, nebo se přesunuli do království Nové Granady."

(„*Acabado el disbarate deste tirano cruel y malo, el Gobernador y Capitán general y demás capitanes se fueron al Tocuyo, donde residían; y los vecinos de Barquisimeto*

[76] VÁZQUEZ, Francisco de. Relación de Francisco Vázquez. Ed. cit., s. 160.
[77] Ibid., s. 238.

tornaron a reedificar su pueblo y los de Mérida se fueron. De manera que quedó la tierra sosegada con la muerte de tan mal hombre. Y los tiranos que con él venían se fue cada uno a su [sic] buscar su ventura, algunos quedaron en la dicha gobernación o traspasaron al Nuevo Reino de Granada.“)[78]

Vázquezovu kroniku lze podle obsahu rozdělit na tři části v závislosti na protagonistovi. V první části je stěžejní Pedro de Ursúa, ve druhé Fernando de Guzmán a ve třetí Lope de Aguirre. Pastor přirovnává toto rozdělení ke třem divadelním aktům, které však podle ní nebyly dodatečně vytvořeny kronikáři, ale byly přímo obsaženy v průběhu událostí.[79] Beatriz Pastor upozorňuje také na demytifikační funkci těchto kronik. Zatímco Kryštof Kolumbus a Hernán Cortés americkou realitu, každý po svém, idealizovali, pak pozdější autoři, jako Álvar Núñez Cabeza de Vaca a právě kronikáři popisující Ursúovu výpravu tuto idealizovanou realitu demytifikují. Cabeza de Vaca ukazuje odvrácenou stranu nevydařených výprav i americké přírody, Aguirreho kronikáři zas poukazují na frustraci způsobenou nenaplněnými nadějemi, která mění dynamiku bojů v Novém světě: hlavním nepřítelem nejsou Indiáni, ale sami vzbouření Španělé. Pastor v těchto dílech vidí konec mytizující literatury započaté Kolumbem. Mytické cíle (objevení El Dorada) jsou vyměněny za cíle politické (nezávislost Peru).[80]

Ovšem co se hybridity žánrů týče, kroniky se nepohybují jen na pomezí literatury a historiografie; mnohé z kronik zahrnují i studie geografického a etnografického charakteru, což je posunuje blíže dalším společenským vědám.[81] Zúñiga kupříkladu věnuje rozsáhlou pasáž geografickému popisu amazonského povodí, zatímco Vázquez detailně líčí vzhled a zvyky obyvatel indiánských vesnic, které cestou míjejí.

[78] Ibid., s. 276.
[79] PASTOR, Beatriz. „Las metamorfosis de Lope de Aguirre“. *Estudios: Revista de investigaciones literarias*. 1993, roč. 1, č. 1, s. 107-108.
[80] PASTOR, Beatriz. Op. cit., 1983, s. 389 a dále.
[81] MERRIM, Stephanie. „Los primeros cincuenta años de historiografía hispana sobre el Nuevo Mundo: el Caribe, México y América Central.“ In: *Historia de la literatura hispanoamericana*. Madrid: Gredos, 2006, s. 88.

2.2. Korpus studovaných dokumentů

O Ursúově výpravě bylo přímými účastníky sepsáno překvapivě velké množství kronik. Nejdůležitější jsou díla Francisca Vázqueze, Juana Vargase-Zapaty, Pedra de Monguía, Gonzala de Zúñiga, Custodia Hernándeze a anonymního autora. Autoři těchto kronik většinou dezertovali na ostrově Margarita či na venezuelské pevnině a jejich díla přinášejí vesměs stejné informace. Liší se především vyprávění Pedra de Monguía a Custodia Hernándeze. Pedro de Monguía dezertoval jako jeden z prvních na Margaritě a přeběhl na stranu královského provinciála. Po určitou dobu tedy můžeme sledovat Aguirreho počínání zvnějšku. Zajímavé je Monguíovo vylíčení bitvy mezi Aguirreho a královými muži, protože ji popisuje z opačné strany než zbylé kroniky. Custodio Hernández naopak jako jediný z kronikářů zůstal s Aguirrem do poslední chvíle, přeběhl, až když byla situace bezvýchodná. Pak se o to více snažil prosadit při poslední bitvě – stal se jedním ze dvou Aguirreho vrahů. Kronika Custodia Hernándeze je typickým příkladem manipulace faktů ve vlastní prospěch: coby maraňonec až do úplného konce měl Hernández největší důvod sdělit představitelům moci své zásluhy a zveličit je, protože jinak mu hrozilo odsouzení k smrti (ke kterému však stejně nakonec došlo). Příznačná v jeho díle je tedy snaha zdůraznit svou roli při dopadení Aguirreho. Z jeho podání lze nabýt dojmu, že byl zcela klíčovou postavou v závěrečné akci a že bez jeho asistence by se Aguirre nejspíš v danou chvíli nevzdal. Ostatní kronikáři jeho jméno přitom zmiňují pouze v souvislosti se střelou, která Aguirreho poté, co se vzdal, navždy umlčela a zabránila jeho případnému obvinění kompliců.

Kromě kronik je zajímavým doplněním především korespondence mezi Aguirrem a představiteli koloniální moci, tedy venezuelským guvernérem Pablem Colladem, provinciálem Montesinosem a samotným králem Filipem II. Z dokumentů stojí za přečtení rozsudek soudce Bernáldeze nad Lopem de Aguirre, dále milost zaručená maraňoncům *audiencií* ze Santa Dominga a následně listina Filipa II., zpětně popírající platnost této milosti.

Vázquezova kronika, kterou se budeme zabývat primárně, se nazývá *Zpráva o všem, co se stalo na výpravě do Amaguy a Dorada, jež jel objevovat guvernér Pedro de Ursúa, z moci a pověření daných mu místokrálem markýzem z Cañete, představitelem Peru. Pojednává se rovněž o vzpouře dona Fernanda de Guzmán a Lopeho de Aguirre a dalších tyranů* (*Relación de todo lo que sucedió en la jornada de Amagua y Dorado, que fue a descubrir el Gobernador Pedro de Ursúa, con poderes y comisiones que le dio el Virrey Marqués de Cañete Presidente de Perú. Tratase, asimismo, del alzamiento de Don Fernando de Guzmán y Lope de Aguirre y otros tiranos*).

Autorství kroniky je přisuzováno Franciscu Vázquezovi, jednomu z účastníků výpravy, na základě posledního odstavce díla, v němž se výslovně říká: „Tuto zprávu vytvořil bakalář Francisco Vázquez." („*Esta relación hizo el Bachiller Francisco Vázquez*.")[82] O autorovi toho nevíme mnoho. Z titulu bakaláře lze usoudit, že se mu dostalo dobrého vzdělání a měl tedy k sepsání kroniky lepší předpoklady než ostatní. On sám o sobě jen dodává, že byl „vojákem řečeného tyrana, jedním z těch, kteří nechtěli přísahat na Fernanda de Guzmán coby vladaře, ani se zbavit příslušnosti k španělským královstvím, ani se zříci svého krále a pána. Lze mu věřit vše, co píše, protože byl mužem čestným a věrohodným." („*soldado del dicho tirano, uno de los que no quisieron jurar a don Fernando de Guzmán por Príncipe, ni desnaturalizarse de los reinos de Castilla, ni negar a su rey y señor. Puédesele dar crédito a todo lo que escribe, porque fue hombre honrado y de crédito*.")[83] Fakt, že byl jedním ze tří, kteří zachovali věrnost králi a nepřipojili svůj podpis na jmenovací listinu prince Guzmána, byl potvrzen – jeho jméno se na inkriminovaném dokumentu vskutku nevyskytuje. Vázquez podle všeho uprchl na ostrově Margarita a připojil se ke královskému vojsku, takže byl svědkem Aguirreho porážky v Barquisimetu. Jeho postava však vystupuje v kronice jen minimálně. Mluví o sobě navíc vždy ve třetí osobě a s určitou distancí. Během vyprávění autor několikrát hovoří o Franciscu Vázquezovi, ale nikterak nenaznačuje, že se jedná o něj samotného.

Původní rukopis této kroniky pochází z počátku 60. let 16. století, přesnou dobu jeho dokončení autor nezmiňuje. Vázquez kroniku sepsal zřejmě nedlouho po svém útěku od Aguirreho. Je možné, že kroniku začal psát ještě v době, kdy nebylo jasné, jak to s výpravou dopadne. Veškeré události měl tedy čerstvě v paměti, zároveň však nemohl mít od prožitých útrap žádný odstup, jelikož sepsal vše bez času na případnou reflexi a zpětné zhodnocení svých zážitků. Poslední datum, jež se v textu objevuje, je 27. říjen 1561, což znamená, že dílo muselo být dokončeno až po tomto datu. Doba vzniku rukopisu se tedy udává buď koncem roku 1561 či v průběhu roku 1562.[84] Přesnější určení stáří Vázquezova rukopisu je složité i proto, že se jeho původní verze nedochovala. K dispozici jsou pouze dvě kopie ze 17. století. Obě verze jsou obsahově téměř identické. Jedna z kopií se dnes nachází v Národní knihovně v Madridu. Jejím prvním editorem byl markýz Fuensanta del Valle, který ji vydal roku 1881.[85] Z této verze rukopisu vychází i edice Beatriz Pastor, a tedy i tato práce. Druhou

[82] VÁZQUEZ, Francisco de. Relación de Francisco Vázquez. Ed. cit., s. 277.
[83] Ibid., s. 277.
[84] ORTIZ DE LA TABLA , Javier. Op. cit., s. 33.
[85] DÍAZ MADERUELO, Rafael. „Sobre la expedición de Pedro de Ursúa y Lope de Aguirre por el Marañón." *Artehistoria* . Dostupné z: http://www.artehistoria.jcyl.es/cronicas/contextos/11564.htm

kopii objevil v 18. století historik Juan Bautista Muñoz v Katedrální knihovně v Seville a dnes se nachází v Královské akademii historie v Madridu. Tato verze byla přeložena do francouzštiny a v tomto jazyce byla tato kronika také vůbec poprvé vydána roku 1842.[86]

[86] ORTIZ DE LA TABLA , Javier. Op. cit., s. 33.

2.2.1. Kolonizační výprava do mytických zemí El Dorada a Omaguy

Dříve než se zaměříme čistě na analýzu obrazu Aguirreho ve Vázquezově kronice, pokusíme se rekonstruovat průběh Ursúovy plavby prostřednictvím kronik (především Vázquezovy, ale využijeme i citáty z kroniky Zúñigovy a Monguíovy) a soudobých dokumentů. Samotný obraz Aguirreho je totiž formován i tím, do jakého kontextu byly jeho činy zasazeny a jak byly zobrazovány ostatní postavy. Jak uvidíme v pozdější kapitole, právě opomíjením těchto aspektů se v průběhu staletí z Aguirreho stal symbol bezdůvodně vraždícího maniaka. Je však třeba zdůraznit, že se jedná o reflexi průběhu výpravy v psaných pramenech, nikoliv o způsob vnímaní výpravy veřejností v 16. století. Vzhledem k informačnímu embargu na Aguirreho rebelii nelze určit, jaké výseky těchto prvotních zpráv se k veřejnosti dostaly, to lze předpokládat až u pozdějších zpracování, která byla publiku přímo určena.

Zvolení Pedra de Ursúa do čela tak prominentní výpravy bylo poměrně překvapivé. O vedení již dříve usiloval Gómez de Alvarado, podle slov kronikáře Zúñigy jeden z nejmocnějších mužů Peru, který do příprav investoval půl milionu pesos ze svého, ale přesto byl tehdejším místokrálem, Antoniem de Mendoza, odmítnut.[87] Ani u nového místokrále markýze de Cañete neuspěl. Ten dal přednost mladému Ursúovi, který byl v koloniích poměrně nový a v Peru úplně neznámý.

Jako dvacetiletý mladík dorazil Pedro de Ursúa do Cartageny až roku 1545. Díky svému bratranci a ochránci Migueli Díezi de Armendáriz byl jmenován zástupcem guvernéra v Bogotě, a jako takový měl, mimo jiné, za úkol zpacifikovat území Chitarerů a Musů. Svůj úkol úspěšně zvládl, Indiány porazil a založil na jejich území města Pamplonu a Tudelu.[88] Posléze jako hlavní soudce (*Justicia Mayor*) v Santa Martě zpacifikoval Indiány z pohoří Tairona. Postupoval u toho ovšem tak krutým a bezohledným způsobem, že proti němu a jeho vojákům ostře vystoupil sám biskup a Ursúovi hrozilo zatčení. Přemístil se tedy do Panamy, kde se roku 1556 osvědčil při potlačení černošského povstání a zajetí *cimarronského* „krále“ Bayama, ačkoliv i v tomto případě se uchýlil k diskutabilním taktikám.[89] Markýz de Cañete byl jeho úspěchem v Panamě nicméně nadšen a na oplátku mu udělil vedení objevné výpravy, protože byl podle něj „věrným služebníkem Jeho Veličenstva, šestnáct let pobývající v těchto částech Indií a velice milovaný v tamních královstvích Peru a velmi dobrý rytíř a voják.“ („*muy servidor de Su Majestad diez y seis años había en estas*

[87] ZÚÑIGA, Gonzalo de. Relación de Gonzalo de Zúñiga. Ed. PASTOR, Beatriz a Sergio CALLAU. *Lope de Aguirre y la rebelión de los marañones*. Madrid: Clásicos Castalia, 2010, s.106.
[88] ORTIZ DE LA TABLA, Javier. Op. cit., 1987, s. 23-24.
[89] PASTOR, Beatriz. Op. cit., 2010, s. 8.

partes de Indias y tan bien quisto en aquellos reinos de Pirú y tan buen caballero y soldado.“)[90]

Po získání povolení k výpravě připadl Ursúovi těžký úkol sehnat pro výpravu dostatek financí a dobrou posádku. Roku 1559 Ursúa odjel s částí své nové posádky do provincie Motilones, konkrétně do města Santa Cruz de Saposoa blízko řeky Huallaga, v jejíž blízkosti dal zřídit loděnice. Zanechal své muže jejich práci – především stavbě lodí a shánění zásob – a vydal se zpět do Limy pro další potřebné peníze. Avšak materiální pomoc a malý obnos z královské pokladny absolutně nedostačovaly, a bohatí obchodníci a *encomendeři* slíbené investice neposkytli. Po roce a půl se vrátil do Santa Cruz a s pomocí celého svého majetku a (mnohdy nedobrovolných) příspěvků od posádky a okolních obyvatel se mu podařilo dát dohromady dostatečné prostředky na uskutečnění výpravy.

Ovšem rok a půl čekání si v horkém, vlhkém klimatu vybral svou daň na postavených lodích. Když je Ursúa nechal vypustit na řeku, většina ztrouchnivělých plavidel se rozpadla. Zúñiga upřesňuje, že „z devíti lodí se rozpadlo sedm po spuštění na vodu; jen dvě zůstaly celé a jedna poškozená.” („*de las nueve barcas se quebraron las siete al echarlas al agua; solamente quedaron dos sanas, y otra muy atormentada.*“)[91] Ursúa tedy nechal narychlo vydlabat velké kanoe a z menších kmenů sestavit vory, ale tyto provizorní prostředky nemohly nahradit bytelné lodě. Zúñiga píše, že když „se s velkým úsilím nalodil celý tábor, nenaložili více než jednu *chatu*[92] neboli loď dobytkem a koňmi, kterýchžto bylo dvacet sedm těch nejlepších patřících nejprivilegovanějším vojákům, a ostatní tam zůstali opuštěni, i se svými sedly, a bylo mezi nimi mnoho koní velmi drahých a s velkou hodnotou v Peru. Také tam zůstal dobytek, který jsme sehnali kvůli osídlení, prasata a kozy a ovce, a hodně železa a nářadí, kterých jsme nijak nemohli využít.“ („*se embarcó todo el campo con mucho trabajo, no trayendo ganados ni caballos mas de los que trujeron en la una chata o barca, que fueron veinte y siete de los mejores de los soldados más privados, y todos los más con sus sillas se quedaron allí perdidos, entre los cuales había muchos caballos y muy preciados y de mucho valor en Pirú. También se quedaron allí los ganados que traímos de puercos y cabras y ovejas para poblar, y mucho yerro y herraje, sin se poder nada aprovechar dello.*“)[93]

[90] ZÚÑIGA, Gonzalo de. Relación de Gonzalo de Zúñiga. Ed. cit., s.106.
[91] Ibid., s. 111.
[92] Velká plochá loď.
[93] Ibid., s. 111-112.

Po těchto peripetiích, dne 26. září 1560,[94] se výprava konečně dala do pohybu. Avšak započetím plavby problémy neskončily. Náročná cesta v těžkém terénu byla velmi nepohodlná a vyčerpávající. Kvůli omezené kapacitě zbývajících lodí, které se postupem plavby navíc dále rozpadaly, nemohly být naloženy dostatečné zásoby a muži brzy začali trpět hlady. Podél řeky byly dlouhé neobydlené úseky (*despoblados*) a Španělé tak přežívali pouze na rybách a želvích vejcích, slabší jedinci umírali hlady. A nic nenaznačovalo, že se výprava blíží vstříc svému cíli – všechny míjené vesnice byly zaostalé a chudé.

Důležitou roli v této fázi cesty hráli Indiáni. Na jednu stranu je Španělé potřebovali a spoléhali na jejich pomoc při doplňování zásob, na druhou stranu představovali hrozbu. Pralesní Indiáni se báli velké skupiny Španělů se střelnými zbraněmi a koňmi, ale oddělené malé průzkumné skupinky představovaly vyrovnanějšího soupeře, na nějž Indiáni někdy zaútočili a docházelo tak k oboustranným ztrátám. Indiáni však spíše než hrozbu reálnou představovali hrozbu psychickou. Vázquez v průběhu vyprávění několikrát zmiňuje, že se jedná o primitivní tvory, kteří „plní svá zatracená břicha lidským masem, jež oni všichni pojídají." („*sus malditos vientres de carne humana, la cual todos ellos comen*")[95] A právě tato představa Indiánů coby necivilizovaných lidožroutů ve Španělích sice probouzela pohrdání a pocit nadřazenosti, ale zároveň v nich vzbuzovala hrůzu.

[94] VÁZQUEZ, Francisco de. Relación de Francisco Vázquez. Ed. cit., s. 166. Zúñiga a anonymní autor uvádějí odjezd o den později.
[95] Ibid. s. 156.

2.2.2. Vzpoura a vyhlášení nezávislosti

Kombinace faktorů, jíž se blíže budeme zabývat později, dovedla prvního ledna roku 1561 Španěly ke vzpouře. Pedro de Ursúa byl v noci zavražděn skupinkou útočníků a za svého nového vůdce si vzbouřenci zvolili Fernanda de Guzmán, teprve čtyřiadvacetiletého mladíka, který však měl společensky nejvyšší postavení hned po Ursúovi. Teprve v této chvíli nabývá na významu postava Lopeho de Aguirre, který se na vzpouře jistě podílel, ale jen jako jeden z mnoha, nikoliv jako její strůjce. Až odstranění Ursúy pozvedlo dosud bezmocného Aguirreho do funkce velitele (*maese de campo*) a od této chvíle jeho pozice posilovala. Fernando de Guzmán byl nevýrazný, slabý muž, který se nechal ovládat okolím a brzy se z něj stala Aguirreho loutka, jejímž prostřednictvím byla vzpoura proti Ursúovi posunuta ještě dál – stala se vzpourou proti samotnému králi.

Několik dní po Ursúově smrti byli členové expedice shromážděni a (podle Vázqueze) donuceni podepsat dokument zatracující španělského krále a stvrzující Fernanda de Guzmán jako nového peruánského vladaře. Jeho plný titul zněl kníže Tierry Firme[96] a Peru (*Príncipe de Tierra Firme y Pirú*). Schválením tohoto prohlášení se také změnil cíl výpravy, kterým již nebylo obsazení říše Omagua, ale návrat do Peru a ovládnutí této země. Ve zmíněném dokumentu doslova stojí, mimo jiné:

„všichni přítomní lidé jednohlasně řekli, že jmenují, a vybrali za prince a pána řečeného Hernanda[97] de Guzmán, aby se vydal do království Peru a dobyl je, a sebral a odňal je těm, kteří je nyní mají a vlastní, a podřídil je své správě. A aby nás jimi odměnil a ocenil naši práci, kterou jsme v těchto královstvích odvedli při dobývání a pacifikování místních Indiánů. Ačkoliv jsme si je osobně vybojovali na těchto Indiánech svým úsilím, prolévali vlastní krev a platili bolestí, nebyli jsme oceněni ani odměněni, ani se nám nedostalo žádného zisku.“

(„*toda la gente que estaba presente, a una voz, dijeron que nombraban y eligieron por Príncipe y Señor al dicho don Hernando de Guzmán, para que vaya a los reinos del Perú y los conquiste y quite y desposea a los que agora los tienen y poseen y meta debajo de su ingenio. Y nos remunere y gratifique en ellos el trabajo de lo que que en dichos reinos habemos trabajado en lo conquistar y pacificar de los indios naturales de los dichos reinos. Por cuanto habiéndoselo ganado a dichos indios con nuestras personas y con nuestro*

[96] V překladu „pevná země“. Označení pro severní část pevniny Jižní Ameriky včetně Panamy, Venezuely a Kolumbie. Pojem však není zcela jednoznačný, rozsah zahrnutých území se lišil v jednotlivých dokumentech a měnil se v průběhu času.
[97] Jiná podoba jména Fernando.

trabajo, derrama[n]do nuestra sangre a nuestra costa y minsión, no fuimos gratificados en ellos, ni remunerados, ni se nos dio premio alguno")[98]

Logika dokumentu byla velmi jednoduchá: proč jet dobývat nová území, jejichž existence je nejistá, když se na velmi konkrétním místě nachází bohatá říše, v níž navíc jistě najdou mnoho podporovatelů? *Conquistadorů*, kteří si odpracovali léta v Peru, za něž nebyli nikdy odměněni, tam je mnoho. Aby alespoň navenek vzbouřenci zpřetrhali pouta s královou výpravou, začali si říkat maraňonci, podle řeky Marañon, po níž se plavili. Jejich plán byl velkolepý: doplavit se k Atlantiku, zmocnit se ostrova Margarita u pobřeží Venezuely, pokračovat dále na pevninu a po dobytí přístavů Nombre de Dios a Panamy plout podél západního pobřeží zpátky do Peru. Tam zbývalo svrhnout místokrále a vyhlásit nezávislost.

Pokud můžeme vzpouru proti Ursúovi označit za všeobecně schvalovanou (až na samozřejmé výjimky), protikrálovské ambice byly dílem úzké skupiny mužů z okolí Lopeho de Aguirre. Nový plán našel sice své stoupence mezi ostatními muži, ale početný byl i tábor odpůrců. Aby se zcela upustilo od hledání bájné říše, nařídil Aguirre odklon od trasy stanovené průvodci a plavba pokračovala jiným ramenem řeky. Proti svým kritikům začal Aguirre tvrdě vystupovat a naplno se projevilo, kdo je skutečným velitelem výpravy. Nepohodlné muže nechával zavraždit pod různými záminkami. Nejčastější důvod byla údajná konspirace proti nově vyhlášenému vládci.

Ovšem brzy se mu znelíbil samotný Fernando de Guzmán, který tyto vraždy neschvaloval a snažil se jim bránit. Jeho autorita však nebyla velká a Aguirre jej mnohokrát otevřeně neposlechl a nechal zavraždit i princovy blízké přátele. Guzmán se neodvažoval proti Aguirremu vystoupit přímo, ale spolu s několika věrnými tajně rozhodl, že jej při nejbližší příležitosti zabije. Jeho plán byl však vyzrazen, Aguirre si pořídil šedesátičlennou ozbrojenou osobní stráž a nedlouho poté, 22. května 1561, nechal Fernanda de Guzmán spolu s nejdůležitějšími veliteli zavraždit. Akce proběhla opět v noci, muži byli neozbrojení a většinou již spali. Vázquez popisuje, že sám Guzmán se s útočníky setkal v noční košili a prosil o slitování.

Aguirre se v tom okamžiku stal jediným vůdcem výpravy, jelikož se mu do té doby podařilo zlikvidovat všechny výrazné osobnosti, které by mu mohly být konkurencí. Zabral si pro sebe vojenský titul generála a další hodnosti rozdělil mezi své přátele. Funkce knížete zůstala neobsazená. Ačkoliv Aguirre měl mezi posádkou velké množství přátel, vražda Fernanda de Guzmán nebyla přijata dobře. Guzmán byl na rozdíl od Ursúy mezi muži velmi

[98] Proclamación de don Hernando de Guzmán como Príncipe del Perú. Ed. PASTOR, Beatriz a Sergio CALLAU. *Lope de Aguirre y la rebelión de los marañones*. Madrid: Clásicos Castalia, 2010, s. 370.

oblíbený, byl jedním z nich a chránil je před Aguirreho svévolí. Avšak nikdo se Aguirremu otevřeně nevzepřel, protože by to, podle Vázqueze, znamenalo jistou smrt. Aguirre neopakoval Ursúovu chybu a nebyl k rebelům shovívavý, představoval opačný extrém: při jakémkoliv podezření, i bez důkazů, nechával dotyčné zabít.

Podle dalšího z kronikářů, Pedra de Monguía, se muži proti Aguirremu tajně bouřili, protože „kdekoliv zastavíme, nám zabíjejí naše druhy" („*en cada parte que paramos nos matan nuestros amigos*")[99], a domlouvali se na jeho odstranění. Avšak než mohli připravit plán, dorazila jejich výprava k ústí Amazonky. Lope de Aguirre následně oznámil, že pro dlouhou plavbu na moři mají málo lodí a nedostatek zásob pro tolik lidí, a proto je nutné nechat na pobřeží sto členů posádky. Přes značné zpětné výhrady kronikářů se v tu chvíli Aguirremu opět nikdo nevzepřel, a tak se tímto způsobem pohodlně zbavil mnohých odpůrců.

Eldoradská výprava strávila na Amazonce přes deset měsíců. Plavba trvala tak dlouho, protože často museli na jednom místě pobýt i přes měsíc, aby opravili poničené lodě. Za tu dobu nenašli žádné stopy bohatých nalezišť zlata či stříbra, ani velké indiánské říše. A to přesto, že se nakonec nezamýšleně navrátili do původní trajektorie a propluli i místem, kde se podle průvodců měla Omagua nacházet. Že se nejednalo o jednoduchou plavbu připouští i Lope de Aguirre ve svém dopise Filipu II., v němž píše: „Bůh ví jak jsme unikli z tohoto strašného jezera! Varuji tě, králi a pane, neschvaluj a nevypravuj žádné loďstvo na tuto nešťastnou řeku, protože v křesťanské víře ti přísahám, králi a pane, že kdyby přišlo sto tisíc mužů, žádný neunikne, protože zpráva je falešná a není na této řece nic jiného než zoufalství, obzvláště pro nováčky ze Španělska." („*¡Sabe Dios como nos escapamos deste lago temeroso! Avísote, Rey y señor, no consientas ni proveas se haga ninguna armada para este río tan mal afortunado, porque en fee de cristiano te juro, Rey y señor, que si vinieren cien mill hombres, ninguno escape, porque la relación es falsa, y no hay en el río otra cosa que desesperar, especialmente para los chapetones de España*.)[100]

V červnu vyrazily zbytky výpravy na moře a za tři měsíce dorazily na ostrov Margarita u venezuelského pobřeží. Cesta byla náročná, muži trpěli hlady a žízní a prý „kdyby ta plavba trvala o čtyři či pět dní déle, polovina lidí by zemřela" („*si nos durara la navegación cuatro o cinco días más, muriera la mitad de gente*")[101], ačkoliv by to nebyli přátelé Lopeho de Aguirre, jelikož ti byli lépe zásobeni než ostatní. Na ostrově Margarita

[99] MONGUÍA, Pedro de. Relación de Pedro de Monguía. Ed. PASTOR, Beatriz a Sergio CALLAU. *Lope de Aguirre y la rebelión de los marañones*. Madrid: Clásicos Castalia, 2010, s. 93.
[100] AGUIRRE, Lope de. Carta de Lope de Aguirre a Felipe II. Ed. cit., s. 78.
[101] VÁZQUEZ, Francisco de. Relación de Francisco Vázquez. Ed. cit., s. 215.

Aguirre vystavil na palubu slabé a zraněné muže a vydával svou posádku za hladové ztroskotance. Když se jim místní obyvatelé snažili přátelsky pomoci, objevili se zbylí maraňonci se zbraněmi a všechny přítomné, včetně starosty, žen a dětí, nahnali do tamější pevnosti, kde je uvěznili. Aguirre mezitím dal spálit všechny lodě, aby z ostrova nikdo nemohl uprchnout.

Setkání maraňonců s civilizací mělo za následek dvě věci: zaprvé, první případy zběhnutí od Aguirreho, a zadruhé, dolehnutí informací o povstalcích k příslušným autoritám, které okamžitě začaly jednat. Mezi významné zběhy na tomto ostrově patří také citovaní kronikáři Gonzalo de Zúñiga, Francisco Vázquez a Pedro de Monguía. Všichni zběhové se ukrývali v horách, jelikož nebylo jak se z ostrova dostat pryč. Hrozilo přitom velké nebezpečí, že budou nalezeni a popraveni. Aguirre za tímto účelem zmobilizoval nejen maraňonce, ale výhrůžkami ke spolupráci donutil i obyvatele Margarity. Někteří s ním spolupracovat odmítli a zůstali v horách se zběhy, někteří jej ze strachu poslechli, ale byli i tací, kteří „se k řečeným tyranům přidali z touhy po roztržkách a pomáhali jim loupit a ničit, a dostávali od něj odměny a slíbili mu, že jej budou následovat ve všem, a někteří tak činili lépe nežli jeho přátelé maraňonci." („*deseosos de chirinolas se juntaron con los dichos tiranos y les ayudaron a robar y destruir, y recibieron dél pagas, y le prometieron de seguirle y ayudarle en todo, y algunos mejor que sus amigos los marañones.*")[102]

Uniknout z ostrova se podařilo jen Pedrovi de Monguía, který byl před svým zběhnutím jeden z nejvěrnějších Aguirreho přátel. Aguirre mu důvěřoval natolik, že mu dal k dispozici jednu z brigantin, aby s ní Monguía přepadl loď provinciála, bratra (*fray*) Francisca Montesinose, jež měla podle informací zdejších lidí kotvit nedaleko. Tím si měl Aguirre zajistit loď navíc pro sebe a zároveň zabránit tomu, aby se k Montesinosovi donesly zprávy o jeho úmyslech. Ovšem Monguía změnil strany a na Montesinose nezaútočil, ale vzdal se mu. Vypověděl mu vše o uplynulých událostech a nabídl mu své služby. Společně poté vypluli na ostrov Margarita a z moře zaútočili na Aguirreho pevnost. Ovšem Aguirre měl s sebou, na rozdíl od Montesinose, velké množství střelců a zásoby střelného prachu, útočil navíc z bezpečí pevnosti. Aguirreho muži utrpěli jen minimální ztráty a Montesinos odplul s nepořízenou. Aguirre byl však natolik rozlícen Monguíovou zradou a tím, že jeho plány byly vyzrazeny, že dal popravit guvernéra a starostu ostrova Margarita a další významné muže.

Jelikož v Aguirreho plánu na obsazení přístavu Nombre de Dios a Panamy hrál velkou roli faktor překvapení, se kterým se již nedalo počítat, rozhodl se pro výraznou změnu

[102] Ibid., s. 223.

a se svými muži co nejrychleji zamířil z ostrova do Venezuely. Po připlutí na pobřeží nechal Aguirre lodě, které se jim za tímto účelem podařilo zajmout či postavit, opět spálit. Vesnice Burburata, kam posléze zamířili, se však před jejich příchodem vylidnila. Obyvatelé před Aguirrem prchli, protože pověst o vraždících rebelech se z ostrova rychle rozšířila po nejbližším okolí. Jeden z obchodníků, kterého se jim podařilo chytit, jim prozradil, že před nimi utíkal, protože „říkají, že jste vy a ti, co jdou s vámi, zlí a krutí luteráni." („*dicen es vuestra merced y los que con él vienen luteranos malos y crueles*")[103] Aguirreho tento přístup obyvatel nepotěšil, protože očekával, že zde naopak získá další stoupence, jako na Margaritě, a doplní zásoby. Na svou stranu se mu však podařilo získat jen černé otroky, které osvobodil z dolů, které náhodou míjeli. Když ve Valencii, kam dorazil následně, opět nenarazil na žádné obyvatele, rozhodl se změnit taktiku. Do Barquisimeta, jež bylo na trase před ním, poslal dopis, v němž obyvatelům zaručoval, že se jim nic nestane, pokud zůstanou ve městě a přijmou ho, že „od nich a celé místní správy nechtějí nic víc než jídlo a nějaké koně, které zaplatí, a s těmi, kteří ho chtějí o své vůli následovat, bude ve všem dobře zacházet a dá jim *encomiendu* v Peru." („*no quería dellos ni de toda la gobernación más que la comida y algunas cabalgaduras, pagándoselas, y que el que de su voluntad le quisiese seguir o ir con él, le haría buen tratamiento en todo y le daría de comer*[104] *en el Pirú*")[105] Pokud však uprchnou, tak jejich město včetně všech polí, dobytka a zásob vypálí, a všechny, co chytí, zabije.

Cestou do Barquisimeta se maraňonci několikrát střetli s královskými vojáky, ale pokaždé v těžkém terénu, ve kterém měli méně početní, ale lépe vybavení povstalci výhodu. Královští vojáci ani neměli v úmyslu zvítězit silou a čelit vysokým ztrátám, šlo jim především o to rozložit povstaleckou skupinu zevnitř. Hlasitě dávali povstalcům vědět, že jejich tábory jsou nablízku a že je mezi sebou uvítají, pokud se rozhodnou změnit strany, a v opuštěných městech a vesnicích maraňonci nacházeli rozházené letáky s příslibem královské milosti pro toho, kdo na ně vyplní své jméno. Tyto psychologické metody fungovaly, dezercí stále přibývalo.

Situace se pro Aguirreho zhoršila po příchodu do Barquisimeta. Obyvatelé se jeho hrozeb nezalekli a z města utekli, čímž dali jasně najevo, že maraňoncům nijak nepomohu. Ti se tak nacházeli ve vnitrozemí, obklíčeni královými vojáky, bez jakékoliv naděje na pomoc či podporu. Aguirre sice nechal město podpálit, jak sliboval, ale jednalo se o poslední zoufalý

[103] Ibid., s. 244.
[104] Ingrid Galster upozorňuje, že „*dar de comer*" (dát najíst) v koloniální době v přeneseném smyslu znamenalo „dát encomiendu".
[105] VÁZQUEZ, Francisco de. Relación de Francisco Vázquez. Ed. cit., s. 257.

čin. V Barquisimetu ho totiž postupně opouštěli jeho nejvěrnější spolubojovníci a přidali se na stranu krále. Když 27. října 1561, pouhých šest dní od vylodění na venezuelské pevnině, roajalisté přímo zaútočili na Barquisimeto, na zbylé maraňonce dolehla bezvýchodnost situace a všichni do jednoho Aguirreho opustili a začali provolávat slávu králi. Než Aguirre padl do zajetí, stihl ještě zabít svou dceru, aby nepadla do rukou nepřátel. Ačkoliv se poté nepříteli dobrovolně vzdal a prosil o život, dva z jeho maraňonců jej zastřelili, přes výslovný zákaz velitele královského vojska. Po smrti byl rozčtvrcen a byla mu uříznuta hlava. Jeho části těla byly rozvezeny do různých měst a pro výstrahu vystaveny. Vázquez si však stěžuje, že s částmi jeho těla bylo zacházeno, jako by se jednalo „o relikvie nějakého svatého." (*reliquias de algún santo*.)[106] Podle něj se tímto způsobem jen prodlužovala tyranova chvíle slávy a rozšiřovala se pověst o něm a jeho činech.

[106] Ibid., s. 271.

2.3. Vázquezova motivace

Podle Stephanie Merrim „strategie, forma a obsah těchto děl [zpráv] hluboce odrážejí vztah autora s jeho publikem a jsou jím, tedy tímto *pragmatickým kontextem*, determinovány. Pro porozumění dynamiky těchto textů, literárních či jiného typu, musíme rekonstruovat jejich kontext: pro koho byly určeny, za jakých podmínek a s jakými cíly.“[107] Zásadní vliv na prezentaci Aguirreho osoby tudíž měla motivace, s níž Vázquez své dílo sepsal.

Vázquez sám píše, že „jsem chtěl toto tak dlouze vyprávět“ („*he querido contar esto tan a la larga*“)[108] z toho důvodu, že Aguirre tvrdí, že se mu nedostalo vděku za dvacet čtyři let služeb pro krále. Tudíž aby všichni viděli, „jaké tyto služby byly a jaké ocenění si zasluhovaly, a jak Jeho Veličenstvo a jeho ministři, na něž si stěžoval, s ním zacházeli mírně, protože mu nevzali život, přestože si to kolikrát zasloužil.“ („*qué tales fueron sus servicios y el galardón que merecían, y cómo Su Majestad y sus ministros, de quien él se quejaba, se habían habido con él harto benignamente, pues no le quitaron la vida, mereciéndolo tantas veces.*“)[109] Navíc dodává: „Nevím o žádném významném činu, jímž by posloužil Jeho Veličenstvu.“ („*No sé cosa notable en que haya servido a Su Majestad*“)[110] Je nasnadě, že tato snaha o očištění králova jména (a pošpinění jména Aguirreho), není nezištná. Jak bylo zmíněno výše, kronikáři mívali praktičtější a přízemnější důvody. U Vázqueze se nabízejí tři možnosti: ospravedlnění své účasti v rebelii, snaha získat přízeň autorit a dosáhnout tak ekonomických či sociálních výhod, nebo rozšíření vlastního věhlasu (*fama*).

Skutečná motivace k sepsání díla je předmětem polemiky. Někteří badatelé se přiklánějí k prvnímu z jmenovaných důvodů. Například podle Fernanda Savatera se Vázquez snažil obhájit před místokrálem své dlouhé setrvání s povstalci a odvrátit podezření, že by mohl nést část viny za Aguirreho zločiny.[111] Pokud tomu tak bylo a Vázquez se snažil ospravedlnit před autoritami, je pravděpodobné, že se uchýlil k určité sebestylizaci, a nelze vyloučit, že stejně jako Custodio Hernández manipuloval fakta směrem, který byl pro něj příhodnější. Není zde na překážku to, že o sobě hovoří (na rozdíl od Hernándeze) minimálně; k smytí vlastní viny stačilo vykreslit Aguirreho jako zodpovědného za veškeré zločiny a jeho vojáky za pouhé strachem ovládané loutky. U Vázqueze se však toto jeví jako jeden ze

[107] „Las estrategias, forma y contenido de estas obras reflejarán así profundamente y estarán condicionados por la relación del autor con su público, lo cual equivale a decir por su *contexto pragmático*. Para entender la dinámica, literaria o de cualquier otro tipo, de los textos, tenemos que reconstruir este contexto: a quién se dirigían, bajo qué circunstancias y con qué fines.“
MERRIM, Stephanie. Op. cit., 2006, s. 88.
[108] VÁZQUEZ, Francisco de. Relación de Francisco Vázquez. Ed. cit., s. 275.
[109] Ibid., s. 276.
[110] Ibid., s. 274.
[111] MAMPEL GONZÁLEZ, Elena, ESCANDELL TUR, Neus. Op. cit.,1981, s. 201.

slabších důvodů: jelikož nepodepsal Guzmánovo vyhlášení knížetem a při nejbližší příležitosti od Aguirreho utekl, byla jeho obhajoba dostatečně silná i bez kroniky.

Podle jednoho z prvních editorů rukopisu, markýze Fuensanta del Valle, Vázquez žádné postranní úmysly neměl a chtěl pouze tímto způsobem uchovat své vzpomínky.[112] K tomuto názoru se překvapivě kloní i Ortiz de la Tabla a Emiliano Jos. Ti mají za to, že Vázquezova zpráva je faktograficky nejpravdivější a celkově nejhodnotnější ze všech, jež se nám o Ursúově výpravě dochovaly.[113] Je však třeba mít na paměti, že všichni zmiňovaní zastánci Vázquezovy upřímnosti zkoumali jeho kroniku z hlediska historického, a zajímala je proto především faktografie dat a jmen, ve které Vázquez skutečně vynikal detaily a přesností.

Jasnější je, pro koho bylo dílo určeno: jelikož kronika nemohla oficiálně vyjít, publikem byli úředníci, případně král. Vázquez tak mohl doufat v získání ekonomických či sociálních výhod, zároveň se tím vylučuje snaha o rozšíření vlastního věhlasu. Je také možné, že byl Vázquez sepsáním kroniky přímo pověřen *audiencií* ze Santa Dominga – to by zároveň vysvětlilo tak velké množství zpráv z pera účastníků Ursúovy výpravy. Toto cílové publikum však určuje Aguirreho obraz mnohem výrazněji než případná motivace: Vázquez si nemohl dovolit interpretovat události jinak, než jak soudci a úředníci očekávali. Jako vždy, vítězná strana určovala podobu historie.

Ať však pro to Vázquez měl jakékoliv důvody, ve své kronice zaujímá jasné stanovisko: vzpouru posádky proti Ursúovi a následně proti královské moci kategoricky odsuzuje. Pro něj je tento postoj správný a nezpochybnitelný, v žádném okamžiku se neztotožňuje s výhradami vzbouřených maraňonců.

Jeho oddanost králi je evidentní napříč celou kronikou. Kdybychom si dali tu práci a spočítali, kolikrát se v jeho díle vyskytne spojení Jeho Veličenstvo (*Su Majestad*), čísla by se vyšplhala do desítek. Vázquez se nepokouší o objektivní popis svých zážitků, naopak jasně definuje, co je podle něj správné a co ne. Jako kritéria správného chování bere soudobé hodnoty vojáka, tedy především uznávání církve a královské moci jako nedotknutelných autorit. [114] Služba králi a Bohu byla pro *conquistadory* samozřejmostí a její jakékoliv porušení bylo společností tvrdě kritizováno. Zároveň porušení poslušnosti jednomu (králi či Bohu), znamenalo zradit oba dva. To je vidět i na pověstech, které se šířily: jak vypověděl Aguirrem

[112] Polemika ohledně Vázquezovy motivace např. MAMPEL GONZÁLEZ, Elena, ESCANDELL TUR, Neus. Op. cit.,1981, s. 201.
[113] ORTIZ DE LA TABLA , Javier. *El Dorado*. Madrid : Alianza Ed., 1989. s. 32
[114] CASTRILLO MAZERES, Francisco. *El soldado de la conquista* (zvl. kapitola „Escala de valores"). Madrid: Editorial MAPFRE, 1992, s. 135-164.

zajatý obchodník, citovaný výše, o maraňoncích kolovaly zvěsti, že se jedná o luterány. Zrada krále automaticky předpokládala i zradu církve. Přes veškeré výhrady, které Aguirre k církvi (a k Bohu) vskutku měl, však v dopise Filipu II. upřesňuje: „uchováváme víru a přikázání našeho pána Boha zcela a bez poskvrny jako křesťané, dodržujeme vše co káže svatá matka římská církev [...] viděl jsem, na ostrově obydleném křesťany, známém pod jménem Margarita, zprávy přicházející ze Španělska o velkém rozkolu, který způsobili luteráni, což nás vystrašilo a vyděsilo.“ („*teniendo la fee y mandamientos de Dios Nuestro Señor enteros y sin corrupción como cristianos, manteniendo todo lo que predica la Santa Madre Iglesia de Roma. [...] vi, en una isla poblada de cristianos que ha por nombre Margarita, unas relaciones que venían de España de la gran cisma que hay de luteranos, que nos han puesto temor y espanto.*“)[115]

V kronice tak lze určit dvě osy, od nichž se Vázquezova interpretace odvíjí: 1. služba králi jako kritérium hodnoty člověka; 2. úzké propojení služby králi s křesťanskou vírou. Věrnost králi byla pro Vázqueze určující: u všech osob vždy dodával informaci, zda to byl věrný poddaný a služebník Jeho Veličenstva či nikoliv. Vázquezova zaujatost proti Aguirremu je však pochopitelná i na lidské rovině, jelikož samozvaný velitel zavraždil mnoho jeho přátel a smrt hrozila i jemu samotnému

[115] AGUIRRE, Lope de. Carta de Lope de Aguirre a Felipe II. Ed. cit., s. 73-74.

2.4. Aguirreho obraz ve Vázquezově kronice

Lopeho de Aguirre Vázquez prezentuje třemi způsoby. Prvním je přímá charakteristika, v níž stručně zmiňuje jeho fyzický vzhled a shrnuje jeho osobnostní rysy. Druhým způsobem je nepřímá charakteristika, tedy forma, jakou referuje o Aguirreho činech a jaké mu přisuzuje myšlenky. Určitým protipólem je pak třetí způsob, jímž je přepis Aguirreho vlastního dopisu, v němž Aguirre osvětluje důvody, jež ho vedly ke vzpouře.

2.4.1. Přímá charakteristika

Francisco Vázquez na závěr ve své kronice po popsání smrti Lopeho de Aguirre zařadil několik odstavců pojednávajících o zevnějšku a charakteru zesnulého. Totéž ostatně učinil již dříve po smrti Pedra de Ursúy a Fernanda de Guzmán. Fyzickému vzhledu se věnuje jen okrajově. Lope de Aguirre byl podle něj „muž k padesáti letům, velmi malého vzrůstu a drobné postavy; nepřívětivý, vychrtlé a poněkud malé tváře, s očima, které mu při přímém pohledu vřely v hlavě, obzvláště když byl rozzuřený.“ („*hombre de casi cincuenta años, muy pequeño de cuerpo, y de poca persona; mal agestado, la cara chupada y algo pequeña; los ojos, que si miraba de hito, le estaban bullendo en el casco, [en] especial cuando estaba enojado*“)[116] Blíže se jeho zevnějšku nevěnuje, zmiňuje pouze, že ještě před výpravou byl těžce raněn do nohy.

O jeho charakteru se Vázquez rozepisuje více. Zajímavé je srovnání, jakým způsobem referuje o Aguirrem a druhých dvou velitelích, Ursúovi a Guzmánovi. Zatímco by bylo logické, aby jakožto příznivec krále nekritizoval oficiálního velitele výpravy, Pedra de Ursúa, přesto se pokusil o objektivní popis a zmínil i jeho slabé stránky. Vázquez o něm píše, že to „byl kavalír příjemné rozpravy a konverzace; projevoval se laskavě a přátelsky ke svým vojákům, honosil se tím, že chodí vždy upravený, a takový byl ve všem. [...] Dokud měl výše zmíněnou povahu, byl vždy všemi milovaný, ale jak říkají, špatná společnost páchá velké škody. Říkám to proto, že poté co se řečený guvernér dal dohromady s doňou Inés, změnil zvyky i povahu, protože si osvojil nějaké špatné vlastnosti a zlozvyky, a ty získal od řečené doni Inés, protože bylo známo, že jej očarovala, což uměla velmi dobře, a takto opravdu velmi změnila jeho povahu, protože z upřímného, jímž byl, se stal chamtivým; i když to bylo nálehavé, trvalo mu dlouho cokoliv darovat a ještě déle něco přislíbit, a pokud sám od někoho něco potřeboval, činil jim velké nabídky a sliby; když dosáhl, čeho chtěl, neplnil své slovo, ačkoliv to je běžná špatná vlastnost velitelů v Indiích. [...] Byl určitým způsobem

[116] VÁZQUEZ, Francisco de. Relación de Francisco Vázquez. Ed. cit., s. 273.

nevděčný ke svým přátelům, kteří pro něj něco udělali. Měl málo soucitu s nemocnými a potřebnými. Dlouho v sobě zadržoval zlobu a zášť. Byl zdráhavý a nedbalý při řádném zajišťování disciplíny v táboře i na lodích, a nepřizpůsobivý a nepříjemný, takže my, co jsme ho znali dříve, jsme si mezi sebou říkali, že není možné, aby to byl Pedro de Orsúa,[117] anebo že nejedná dle vlastního úsudku; a závěrem, byl velkým milovníkem žen, a byl jim oddaný, což byla jeho zkáza." („*era gentil hombre de buena plática y conversación; mostrábase muy afable y compañero de sus soldados, preciábase de andar muy pulido y así era en todas sus cosas. [...] Mientras tuvo estas condiciones arriba dichas, fue siempre bienquisto de todos, pero, como dicen, la mala compañía hace mucho daño. Dígolo porque después que el dicho gobernador se juntó con la doña Inés, mudó costumbres y condición, porque tuvo algunos vicios y resabios, y esto se le había pegado de la dicha doña Inés, porque era público le tenía hechizado, lo cual ella sabía muy bien hacer y así se había trocado muy mucho en su condición, porque de muy franco que era, se había hecho codicioso, aunque cuando era menester era largo en dar y más en prometer, y si tenía necesidad de alguno hacíales grandes ofertas y promesas; de que alcanzaba lo que pretendía, no cumplía su palabra, aunque este vicio suele ser general en muchos capitanes de Indias. [...] Fue ingrato en alguna manera a sus amigos, que habían hecho por él. Usaba poca caridad con los enfermos y necesitados. Guardaba los enojos y rencores por mucho tiempo. Habíase hecho remiso y descuidado en la buena gobernación y disciplina de su campo y armada, y mal acondicionado y desabrido, que los que primero le conocíamos, unos con otros decíamos que no era posible que fuera Pedro de Orsúa, o que no debía de estar en su propio juicio; finalmente, era muy enamorado y dado a mujeres, donde le vino todo su daño.*")[118]

Naopak u Fernanda de Guzmán, provolaného neoficiálního krále, byl oproti očekávání shovívavý a kromě tvrdé kritiky a zesměšnění měl pro něj i slova uznání: „Byl to svým způsobem kavalír, založením klidný až nedbalý; byl ctnostný, nepřítel vší krutosti, nepovoloval svým kapitánům kohokoliv zabít, zabránil mnoha úmrtím a utrpením ve svém táboře. Avšak kromě toho byl hříšný, nenasytný, dopřával si jídla i pití, především sladkého, ovoce, koblih a moučníků, a kvůli vyhledávání těchto věcí ponocoval, a jakoukoliv z těchto věcí bylo možní zajistit si jeho přátelství a získat jej na svou stranu. Byl přespříliš nevděčný ke svému guvernérovi Pedrovi de Orsúa, který jej vždy ctil a měl o něm dobré mínění a učinil jej svým vrchním podporučíkem, což byla nejvyšší hodnost, a on jej zabil jen kvůli své ctižádosti." („*Era en alguna manera gentilhombre, de ánimo reposado y aun descuidado; era*

[117] Vázquez píše Orsúa místo Ursúa.
[118] Ibid., s. 187-188.

virtuoso, enemigo de toda crueldad, no consentía que sus capitanes matasen a nadie, estorbaba muchas muertes y daños en su campo. Fuera desto era vicioso, glotón, amigo de comer y de beber, especialmente dulce, fruta, buñuelos y pasteles, y en buscar estas cosas se desvelaba, y cualquiera que le quisiese tener por amigo con cualquiera cosa déstas, fácilmente lo podía alcanzar y traerle a su voluntad. Fue demasiado ingrato a su gobernador Pedro de Orsúa, que siempre le había honrado y tenido en mucha reputación y hecho su alférez general, que era el mayor cargo y él le mato por sólo su ambición.“)

Je značně vypovídající, že na Aguirrem žádná pozitiva neshledal. Podle něj se v Aguirrem „nenašla ani jediná ctnost.“(„ *no se halló en él una tan sola virtud.“*)[119] Jediné, co bychom mohli považovat za určitý projev uznání a za kladné hodnocení, je Vázquezova poznámka, že „na nevzdělaného muže měl pronikavý a bystrý úsudek.“ („*era de agudo y vivo ingenio para ser hombre sin letras.*“)[120] Vázquez také hovoří o některých Aguirreho útrapách, spojených zřejmě (přestože to Vázquez explicitně neříká) s jeho nedůvěrou ke svým mužům: „[Aguirre] trpěl mnoha nedostatky, především spánku: po celý čas jeho tyranie jej málokdy viděli spát déle než okamžik denně, vždy jej nalézali bdělého. Hodně cestoval pěšky a s těžkým nákladem; na zádech nosíval mnoho zbraní, mnohdy chodil se dvěma těžkými drátěnými košilemi a mečem a dýkou a ocelovou přilbicí a s arkebuzou či kopím v ruce, nebo jindy s kyrysem. “

(„*[Aguirre era] ... gran sufridor de trabajo, especialmente de sueño, que en todo el tiempo de su tiranía pocas veces le vieron dormir sino algún rato de día, que siempre le hallaban velando. Caminaba mucho a pie y cargado con mucho peso; sufría continuamente muchas armas a cuestas, muchas veces andaba con dos cotas bien pesadas y espada y daga y celada de acero y un arcabuz o lanza en la mano, y otras veces un peto.*“)[121]

Svoje celkové vidění Aguirreho shrnuje v jednom odstavci: „[Aguirre] byl od přírody nepřítelem těch dobrých a ctnostných, a tak mu připadaly špatné všechny ctnostné činy. Byl přítel a společník mrzkých lidí a ničemů, a čím víc byl některý z nich zlodějský, zlý a krutý, tím více mu byl přítelem. Byl vždy obezřetný, vrtkavý a falešný, klamající; nectil pravdu a málokdy držel slovo, které dal; byl hříšný, smilný, nenasytný, dopřával si vína; byl špatný křesťan a dokonce kacíř, luterán či něco horšího, protože zabíjel kněze a mnichy, ženy, nevinné děti a ačkoliv ti, které zabíjel, žádali o zpověď, nechtěl jim vyhovět, přestože byl ještě čas; [...] neřekl slova, aniž by se rouhal či zatracoval Boha a jeho svaté. Nikdy o nikom

[119] Ibid., s. 273.
[120] Ibid., s. 273.
[121] Ibid., s. 273.

nemluvil dobře, dokonce ani o svých přátelích, a konečně, měl všechny špatné lidské vlastnosti.“ („*Era natural enemigo de los buenos, virtuosos, y así le parecían mal todas las obras de virtud. Era amigo y compañero de la gente baja e infames hombres, y mientras uno era más ladrón, malo y cruel, más era su amigo. Fue siempre cauteloso, vario y fementido, engañador; de poca verdad, pocas veces guardaba la palabra que daba; era vicioso, lujurioso, glotón, tomábase del vino; era mal cristiano y aún hereje, luterano o peor, pues mataba clérigos y frailes, mujeres, niños inocentes, y aunque los que mataba pedían confesión, no la consentía dar aunque hubiese aparejo; [...] no hallaba palabra sin blasfemar ni renegar de Dios y de sus santos. Nunca dijo ni supo decir bien de nadie, ni aún de sus amigos; y, finalmente, se hallaba en todos los vicios humanos.*“)[122]

Ze srovnání těchto tří popisů (Ursúy, Guzmána a Aguirreho) je zřejmé, že ačkoliv i Ursúovi a Guzmánovi jejich charakterové vady vytýká, k Ursúovi je značně shovívavý. U Ursúy připouští, že stejně jako Aguirre nedržel slovo, příliš miloval ženy (nehledě na to, že vztah Aguirreho k ženám se vůbec nezdá takový, jak jej zde Vázquez shrnuje) a byl chamtivý. Guzmána kritizuje, že holdoval vínu a především jídlu. Avšak pouze u Aguirreho a u Guzmána tyto vlastnosti dává do souvislosti se smrtelnými hříchy, smilstvem a obžérstvím (*lujuria, gula*), a u Aguirreho navíc nepřidává žádný protipól kladných vlastností. Dále, ačkoliv poznamenává, že neodržování slova „je běžná špatná vlastnost velitelů v Indiích“, čímž omlouvá tuto vlastnost u Ursúy, ve vztahu k Aguirremu ji považuje za důkaz zkaženosti.

Z celkového popisu, vyplývajícího z přímé charakteristiky, Aguirre vychází jako bezbožný a bezcitný tyran. Guzmán na jednu stranu byl obviněn z hříšnosti, ctižádosti a nevděčnosti, na druhou byl označen za ctnostného a bránícího Aguirreho svévoli. Ursúa sice byl vykreslen i negativně, ovšem s tím, že vina za vše špatné padla na jeho milenku doňu Inés.

[122] Ibid., s. 273-274.

2.4.2. Důvody ke vzpouře

V některých pozdějších schematizujících verzích eldoradské výpravy je za původce vzpoury označován Lope de Aguirre, který měl ostatní muže obrátit proti králi. Zřejmě to ale nebylo tak jednoznačné, jak lze pozorovat i v textu Vázqueze, který jinak Aguirreho obviňuje, z čeho jen může. V první třetině knihy ostatně není protagonistou kroniky Aguirre, jehož jméno je sotva zmíněno, ale velitel výpravy, Pedro de Ursúa. A podle kronikáře to jsou právě rozhodnutí a osobnostní chyby tohoto muže, které zapříčinily nespokojenost posádky a následnou vzpouru. Tímto také Vázquez nepřímo snímá část viny z Lopeho de Aguirre.

Faktorů, které Španěly obrátily proti jejich veliteli, bylo několik. Začněme složením posádky. Z Vázquezovy kroniky jasně vyplývá, že mnoho členů výpravy byli nepotrestaní rebelové z předchozích povstání. Nabízí vysvětlení, málo pravděpodobné, že tomu tak bylo proto, že se v koloniích rozšířila lživá zvěst, označující Ursúovu výpravu jako skrytě protikrálovskou, která nejela pátrat po říši Omagua, ale ve skutečnosti hodlala napadnout samotné Peru.[123] Někteří současní badatelé zase spekulují, že aby místokrál nalákal zkušené *conquistadory*, vyhlásil pro členy posádky všeobecnou amnestii.[124] Nejpravděpodobnější však je, že se rebelové v Ursúově výpravě ukrývali před místokrálovou spravedlností bez jeho vědomí,[125] tuto teorii ostatně částečně sdílí i Vázquez. Jisté je, že v posádce bývalí povstalci dosahovali vysokých počtů. Ursúa udělal první velkou chybu, když posádku neočistil od nejproblémovějších živlů. Jeho přátelé jej před mnohými varovali, mimo jiné i před Lopem de Aguirre, a žádali jej, aby se těchto podezřelých zbavil, avšak Ursúa odmítl.

Dalším faktorem je samotná osobnost Pedra de Ursúa. Jakožto nově příchozí neměl v Peru pevnou pozici a nesdílel se svými muži zkušenosti s jeho dobýváním a frustraci spojenou s životem v něm. Celkově se tento voják nejevil jako silný vůdce, který by měl mezi muži autoritu, ale to nelze přičítat slabosti jeho charakteru. Ursúa byl zásadový, mnohdy až zatvrzelý, a nenechal se ovlivnit, ale to mu bylo spíše na škodu. Nejenže odmítl rady přátel ohledně pročištění posádky, zůstával hluchý i k výtkám vůči přítomnosti jeho milenky, doni Inés, na výpravě. Vázquez píše:

„doña Inés, mladá a velmi krásná, [...] přijela, aby se s ním vydala na řečenou výpravu, zcela proti mínění přátel řečeného guvernéra, kteří mu to vymlouvali. A on ji přivedl proti vůli všech, což vadilo velké části tábora; zaprvé, kvůli špatnému příkladu, a

[123] VÁZQUEZ, Francisco de. Relación de Francisco Vázquez. Ed. cit., s. 180.
[124] GALSTER, Ingrid. Op. cit., 2011, s. 31.
[125] ORTIZ DE LA TABLA, Javier. Op. cit., 1987, s. 29.

zadruhé, protože se říkalo, že řečená doña Inés má špatnou pověst a ještě horší manýry, což byla hlavní příčina smrti guvernéra a naší úplné zkázy."

(„*doña Inés, moza y muy hermosa, [...] venía para irse con él a la dicha jornada, bien contra la opinión de los amigos del dicho gobernador, que se lo estorbaban. Y él la trajo contra la voluntad de todos, de lo cual pesó a la mayor parte del campo; lo uno, por el mal ejemplo, y lo otro, porque se decía que la dicha doña Inés tenía mala fama y peores mañas, la cual fue la causa principal de la muerte del Gobernador y de nuestra total destrucción.*")[126]

Muži doňu Inés považovali za čarodějku a vinili ji z proměny družného, veselého guvernéra v zasmušilého samotáře, který veškerý čas trávil laškováním s ní a zanedbával kvůli tomu posádku a povinnosti. Doña Inés však nebyla jedinou ženou na palubě, víme o několika mestických služebných a o Elviře, mladé, krásné dceři Lopeho de Aguirre, na níž otec velmi lpěl. Proti její přítomnosti však zřejmě nikdo neprotestoval a zdá se, že ji muži od začátku prokazovali úctu z obav před jejím otcem.

Pokud tedy na začátku byl Ursúa muži přijímán obezřetně, postupem plavby se jim ještě vzdaloval. Jeho stranění se posádky bylo vykládáno jako elitářství, což Ursúa nevědomě potvrzoval například způsobem přerozdělování jídla, kdy on sám, doña Inés a jeho kapitán „si pro sebe samotné zabrali tolik, kolik dali celému zbytku tábora." („*tomaron tanto para ellos solos como dieron a todos los demás del campo.*")[127]

Ještě jeden důležitý faktor hrál ve vzpouře roli, a to bylo zklamání a deziluze. Hned na začátku, po rozpadu lodí, museli muži nechat velkou část majetku v místě loděnice. Jak píše Zúñiga, „byla tam vidět velká ztráta a bylo vidět všechny vojáky tak smutné a zarmoucené, když viděli zůstávat své koně, tak milované a pečované; svůj dobytek, oblečení a majetek, že bylo smutno na to hledět; a všechno tohle snášeli v dobrém rozpoložení, protože doufali, že za několik měsíců, jak tvrdili průvodci, se budou nacházet v nejlepší a nejbohatší zemi na světě." („*allí era de ver la gran perdición que quedó y ver todos los soldados tan tristes y pesantes en ver quedar sus caballos tan queridos y regalados; sus ganados, ropa y hacienda que era gran lástima de verlo; y todo esto lo recibían con buen ánimo, porque esperaban verse dentro de un mes como decían las guías, en la mejor y más rica tierra del mundo.*")[128]

[126] VÁZQUEZ, Francisco de. Relación de Francisco Vázquez. Ed. cit., s. 163.
[127] Ibid., s. 168.
[128] ZÚÑIGA, Gonzalo de. Relación de Gonzalo de Zúñiga. Ed. cit., s. 112.

Ovšem i tak mnozí odmítali svá zvířata a majetek opustit. Pedro de Ursúa však všechny do jednoho donutil se nalodit, a tím si zadělal na velké problémy. Tito nespokojení Španělé toužili po návratu do Peru a část z nich byla ochotna kvůli tomu i povstat. Nutno podotknout, že nezávisle na agitaci Lopeho de Aguirre. Tato skupinka nespokojenců se totiž o vzpouru pokusila dlouho před všeobecnou protiursúovskou rebelií. Její snaha byla pochopitelně neúspěšná a provinilci pochytáni. Ursúa je však nenechal popravit, jen je odsoudil k veslování na lodi doni Inés. To Vázquez vidí jako jednu z dalších Ursúových chyb – nepřátel se nezbavil, jen je ponížil a posílil jejich nenávist, kterou mohli dále šířit.

Odhodlání pokračovat v průzkumu a hledat El Dorado však postupem času sláblo a touha navrátit se do Peru naopak obecně sílila. Ze začátku byli Španělé nadšeni informacemi Indiánů, že dále po proudu se opravdu nachází velká bohatá říše, čímž se potvrzovala Orellanova tvrzení. Ovšem postupně Španělé přicházeli na to, že cílem Indiánů je především se Španělů zbavit, a tak jim slibují to, co chtějí slyšet, jen aby už odpluli dál. Navíc v provincii Machifaro, již Orellana také vychvaloval pro její bohatství a lidnatost, našli jen další chudé vesnice. Jeden ze španělských průvodců přiznal, že tehdy mu tato provincie „připadala velmi velká, když tudy projížděli, a také proti nim vedla boj; a jelikož jich [Španělů] bylo málo a měli strach a neodvažovali se vystoupit na břeh a pluli ve dne v noci a viděli mnoho ohnišť, měli za to, že všechna ohniště i hory byly Indiáni, a že když tam byli Indiáni, bylo tam i bohatství, a proto pak podali tak úžasnou zprávu o této řece.“ („*le parecía cuando por allí pasaron muy grande, y así les salió a dar guerra; y como iban pocos y temerosos y no osaban tomar tierra, y caminaban día y noche y veían muchas candelas, parecíales que todas las candelas y montes eran indios, y que habiendo indios, había riqueza, y a esta causa llevaron tan gran noticia del dicho río*“)[129] Naděje na nalezení bájné země se tedy stále zmenšovaly. A zatímco na severním kontinentu vedla demytifikace reality k pocitům neúspěchu (*fracaso*), na jižním kontinentu vykrystalizovala v rebelii.[130]

Když se tedy spojila neoblíbenost Ursúy, nesourodost členů výpravy, povstalecká minulost mnoha z nich, ztráta naděje na nalezení vytouženého cíle a celková nespokojenost posádky, pak byla vzpoura jen otázkou času.[131] Nespokojenost je ostatně podle Pastor hlavní hybnou silou v demytifikačním diskurzu, stejně jako v mystifikačním diskurzu byla touto silou touha po slávě a věhlasu (*gloria y fama*).[132] Jakou roli při této vzpouře sehrál Aguirre, není zcela jisté. Je otázka, zda za vzpourou stál v pozadí od začátku, či zda jen využil

[129] Ibid., s. 114.
[130] PASTOR, Beatriz. Op. cit., 1983, s. 375.
[131] RAMOS PEREZ, Demetrio. Op. cit., 1973, s. 456.
[132] PASTOR, Beatriz. Op. cit., 1983, s. 402.

příležitosti a dnes je mu přisuzována důležitější úloha při těchto událostech na základě pozdějšího vývoje. Nicméně problémy, které ke vzpouře vedly, Ursúovou smrtí nevymizely a pouze se vyhrotily. A zůstalo na Aguirrem, který se podle Vázqueze neoficiálně ujal velení ihned po Ursúově smrti, aby tyto problémy vyřešil.

2.4.3. Aguirreho proměna v *caudilla*

Lope de Aguirre si jako prostředek k udržení kázně zvolil násilí. Právě krutost a násilné sklony jsou hlavními rysy, které byly zdůrazňovány všemi kronikáři a které se staly určujícími pro jeho mýtus. Pro bližší pohled na zobrazení Aguirreho násilí se budeme držet jeho rozdělení na tři etapy podle Beatriz Pastor. [133] První etapa zahrnuje vraždy Pedra de Ursúa a jeho nejbližších přátel, které jsou vnímány jako symbol pro odstranění královské moci z výpravy. Druhá etapa je nejrozsáhlejší a spadá do ní celé období Aguirreho velení, které začíná Ursúovou smrtí. Třetí etapu charakterizuje symbolické obrácení násilí proti sobě. V tomto případě se nejednalo o klasickou sebevraždu, ale o vraždu jemu blízké osoby.

1. První etapou je Vázquez překvapivě rozhořčen nejméně. Může to být jednak tím, že přímo nevycházela z podnětu Aguirreho, spíše však byl stejně jako ostatní členové výpravy pobouřen přítomností Ursúovy milenky doni Inés, které se Ursúa věnoval na úkor svých povinností a která zapříčinila jeho změnu k horšímu, a tak jeho odstranění považoval za odůvodněné. Explicitně vzpouru proti Ursúovi pochopitelně neschvaluje, ale způsob, jímž prezentuje Ursúovu proměnu, ji částečně ospravedlňuje. Ostatně mnozí členové výpravy podle Vázqueze odstranili Ursúu proto, že dostatečně neplnil svou povinnost vůči králi, a nikoliv z vlastního zájmu. Pak až Aguirre měl výpravu strhnout špatným směrem a donutit posádku ke vzpouře proti králi.

2. Druhá etapa má pozvolný vývoj. *Caudillem* se Aguirre nestal ze dne na den, zpočátku jeho pozice nebyla příliš silná a neměl dostatečnou autoritu k prosazení své vůle. Aguirre neměl plnou podporu všech členů, problémy měl s přívrženci Ursúy a po vyhlášení nezávislosti i s roajalisty. Navíc nebyl jediným kandidátem na hlavního velitele po Ursúovi, kromě Guzmána, kterého prvně sám na tento post pomáhal dosadit, mělo o tuto funkci zájem hned několik dalších mužů, s vlastní skupinou podporovatelů. Ačkoliv v podání Vázqueze to vypadá, že na jedné straně byl Aguirre se svými přívrženci a na druhé straně prostí maraňonci, které Aguirre nechával povraždit, podle mého názoru se jednalo spíše o boj mocenských skupin o nadvládu. To naznačuje i Vázquez tím, že Aguirreho první oběti nebyly vybírány náhodně, ale byli jimi právě Aguirreho mocenští konkurenti, kteří se mu mohli vzepřít. Když byla Aguirreho pozice dostatečně silná, nechal zavraždit i samotného Fernanda de Guzmán a sám se ujal vrchního velení. Klíčem k Aguirreho vzestupu tedy bylo rychlé a především bezskrupolózní jednání, založené na násilí a vraždách.

[133] Ibid., s. 399.

Dokud byl Aguirre v Amazonii, zbavoval se především názorových oponentů, mocenských konkurentů a údajných spiklenců. Jednota maraňonců však byla pod jeho velením zachována, protože existovala jediná jiná alternativa: útěk do pralesa, kde byla naděje na přežití mizivá. Situace se změnila po připlutí na ostrov Margarita, kde byla civilizace a možnost přežití vyšší, třebaže ani zde nebyla situace pro útěk ideální. Margarita je ostrov a jelikož Aguirre nechal spálit většinu lodí, bylo možné se ukrýt v horách, ale ne uniknout daleko. Pro Aguirreho nejhorší situace pak nastala na venezuelském pobřeží. Tam jeho maraňonci mohli nejen uprchnout do bezpečné vzdálenosti, ale měli i možnost přidat se na stranu královských vojáků, kteří jim slibovali ochranu a omilostnění. Zřejmě poučen chybami Ursúy, jemuž se krutě nevyplatila mírnost vůči rebelům, se Aguirre rozhodl fyzicky zlikvidovat každého, na koho padl jen stín podezření ze spiknutí. Aguirreho násilí se stupňovalo přímo úměrně k dezercím maraňonců. Čím více hrozily útěky jeho mužů, tím více se uchyloval k „preventivnímu" odstranění případných zrádců a přeběhlíků. Zrada Pedra de Monguía jej navíc přesvědčila o tom, že ani svým nejbližším přátelům nemůže plně důvěřovat, a tak jednou nechal zabít „jednoho svého kapitána a jednoho ze svých nejlepších přátel" („*a un capitán suyo de sus mayores amigos*"),[134] protože byl „dobrým mužem a [Aguirre] se jej bál, když mu řekli, že měl mnoho přátel, již za ním chodili, a že u jeho stolu jídávali nějací vojáci." („*hombre de bien y se temió de él que le dijeron que tenía y llegaba amigos, y que a su mesa comían algunos soldados*.")[135] Brzy se však vytratily i tyto důvody pro zabíjení a Vázquez píše, že Aguirre „byl tak krutý a zlý, že ty, již mu nijak neuškodili, zabíjel bez jakékoliv příčiny." („*era tan cruel y malo que a los que no le habían hecho mal los mataba sin causa ninguna*.")[136] Je však na místě opět připomenout, že vycházíme ze subjektivního vyprávění, v němž démonizace Aguirreho je primárním účelem. Vázquez prezentuje Aguirreho zásahy za přehnané a neodůvodněné, na druhou stranu sám připouští, že Guzmán a někteří další vskutku plánovali Aguirreho zavraždit, a on je díky svým informátorům jen předešel.

Přidržme se však Vázquezova zobrazení. Ten Aguirreho vraždy popisuje jako stále četnější a stále více pozbývající reálných příčin, včetně byť vykonstruovaných podezření ze zrady, která dosud jako motiv dominovala. Jako příklad udává vraždu admirála Alonsa Rodrígueze. Před opuštěním Margarity admirál Aguirremu prý „řekl, aby poodešel o kus dál, protože jej smáčejí všechny ty mořské vlny; a tyran se chopil meče a bez dalšího důvodu jej

[134] VÁZQUEZ, Francisco de. Relación de Francisco Vázquez. Ed. cit., s. 226.
[135] Ibid., s. 226.
[136] Ibid., s. 236.

sekl tak, že mu téměř srazil paži na zem“ („*le dijo que se desviase un poco más afuera porque le mojaban todas las olas de la mar; y el tirano echó mano a su espada, sin más razón, y le dio una cuchillada que casi le derribó un brazo en el suelo*“)[137] a posléze jej nechal zabít. Po připlutí na venezuelské pobřeží Aguirre zas údajně nechal zabít muže jen proto, že „se tento voják zeptal, zda jsou na ostrově či na pevné zemi.“ („*haber preguntado este soldado si aquella tierra en que estaban era isla o tierra firme*.“)[138]

S přibývajícími dezercemi se Aguirre nechával strhnout svou podezíravostí, místy až chorobnou. Za vrchol považoval Vázquez Aguirreho plán na čistku v době, kdy maraňonci již pobývali v Barquisimetu. Aguirre prý „vytvořil seznam všech vojáků ze svého tábora, které považoval za podezřelé či kteří byli nemocní, aby je všechny zabil, což by bylo více než padesát lidí.“ („*hizo una lista de todos los soldados que tenía por sospechosos y los que estaban enfermos en su campo para los matar a todos, que serían más de cincuenta hombres*.“)[139] V uskutečnění plánu mu však zabránili sami maraňonci, kteří „mu to vymluvili dobrými argumenty, když zjistili, že jsou již ztraceni, a připadalo jim, že již nemají na výběr.“ („*conociendo ya su perdición, pareciéndoles que ya no tenían otro remedio, se lo estorbaron con buenas razones*.“)[140]

Zvláštním Aguirreho zvykem bylo zavražděným věšet na krk cedulky s odůvodněním jejich smrti. Nejčastější byly cedulky označující zrádce: „Coby služebník krále“ (*Por servidor del Rey*),[141] „Coby služebník Jeho Veličenstva“ (*Por servidor de Su Majestad*)[142] či „Coby vzbouřenci“ (*Por amotinadores*).[143] Na venezuelském pobřeží však nechal zavraždit svého vojáka, protože byl nemocný a nemohl pokračovat v cestě, a na hruď mu nasadil ceduli „Coby neužitečný a nevyužitý“ (*Por inútil y desaprovechado*).[144] Když jej jeho kapitáni a přátelé prosili, aby nemocného ušetřil, „odpovědel velmi rozzlobeně, aby se nikdo nezastával muže, který by byl slabý v boji.“ („*él respondió muy enojado que nadie rogase por hombre que estuviese tibio en la guerra*.“)[145] Nezájem o život svých mužů ostatně prozradil i dříve, když zanechal část posádky u amazonské delty před vyplutím na Margaritu. Vázquez toto rozhodnutí označil za „velkou krutost“ („*gran crueldad*“), protože „tamní Indiáni jsou Karibové a později je snědí, a pokud ne, pak s nimi země, jež je škodlivá a plná nemocí, se

[137] Ibid., s. 237.
[138] Ibid., s. 242.
[139] Ibid., s. 266.
[140] Ibid., s. 266.
[141] MONGUÍA, Pedro de. Relación de Pedro de Monguía. Ed. cit., s. 89.
[142] Ibid., s. 92.
[143] Ibid., s. 92.
[144] VÁZQUEZ, Francisco de. Relación de Francisco Vázquez. Ed. cit., s. 244.
[145] Ibid., s. 244.

všemi rychle skoncuje.“ („*aquellos indios son Caribes y luego se los comerían, o si no la tierra, que es mala y enferma, los acabaría presto a todos*.“)[146]

Vázqueze pobuřoval Aguirreho přístup – tedy skutečnost, že upřednostňoval cíle výpravy před životem jejích účastníků. Na druhou stranu očividně nešlo o prázdná gesta. Když byl ve Venezuele sám Aguirre zmožen únavou a onemocněl tak těžce, že nemohl chodit, trval na tom, aby ho nechali zemřít a pokračovali ve výpravě dál sami. Vázquez, který v této době již pobýval s královými vojáky, píše že „[maraňonci po skončení výpravy] dokonce říkali, že tyran, unaven svou nemocí, hlasitě volal: „Zabij mne, zabij mne, vždyť nemohu cestovat ani v hamace!““ („*aún decían que el tirano, fatigado con su enfermedad, decía a voces: „¡Mátame, mátame, que tampoco puedo ir en la hamaca!*““)[147] To ponechává prostor pro možnost, že Aguirre přece jen nebyl pouhým ztělesněním krutého tyrana, ale měl i vyšší cíle.

Z některých pasáží je evidentní, že Aguirre sice možná bojoval za své ideály, ale byl si vědom mizivé naděje na úspěch; smrt proto viděl jako konec, jež čeká všechny maraňonce, a na jejich životě tudíž tolik nesejde. Pedro de Monguía píše, že Aguirre komentoval vraždu údajných spiklenců proti němu pokřikem „„„Hej, pánové, ti s mačetou vpřed“; čímž dával na srozuměnou, že ty, které zabíjel, posílal napřed, aby uvolnili a prosekali cestu, po které se on spolu s ostatními dříve či později také vydají.“ („„„*Ea, caballeros, macheteros delante“; dando a entender que a los que mataba enviaba delante a abrir y machetear el camino por donde él y los demás habían de ir tarde o temprano*.“)[148]

3. Do poslední etapy spadá vražda Aguirreho vlastní dcery, kterou kronikáři svorně označují za nejstrašnější Aguirreho čin. Vázquez tento čin popisuje následovně: „A když si Aguirre uvědomil, že je sám, bez jediného ze svých maraňonců, zoufalý, místo lítosti nad hříchy jej ovládl ďábel, spáchal divokou krutost, horší než byla kterákoliv předtím, čímž zpečetil všechny své špatnosti: ubodal svou jedinou dceru, míšenku a velmi krásnou, kterou měl s sebou v táboře a v níž se viděl. A když ji zabil, řekl, že ji zabil, aby nezůstala mezi nepřáteli a nenazývali ji dcerou tyrana.“ („*Y viéndose solo sin ninguno de sus marañones, desesperado, reinando el diablo en el lugar de arrepentimiento de sus pecados, hizo una brava crueldad, mayor que las pasadas, con que echó el sello a todas sus maldades: que fue dar puñaladas a una sola hija que tenía en el campo mestiza y muy hermosa, y que se miraba en ella. Y cuando la mató, dijo que la mataba porque no quedase entre sus enemigos ni la*

[146] Ibid., s. 214.
[147] Ibid., s. 248.
[148] MONGUÍA, Pedro de. Relación de Pedro de Monguía. Ed. cit., s. 134.

llamasen hija del tirano.")[149] Dodal ještě, „že považoval za menší zlo ji zabít, než nechat ji žít mezi nepřáteli poté, co [on] zemře, aby byla děvka pro všechny." („*que tuvo por menos mal matarla que dejarla viva, habiéndo [él] de morir entre sus enemigos, y ser puta de todos*.")[150]

Aguirreho primární starostí se zdá být osud jeho dcery poté, co již nebude schopen ji ochraňovat. Nakolik byly jeho obavy oprávněné, lze jen spekulovat, avšak vzhledem k pozdější silné dehonestační tendenci Aguirreho po jeho smrti lze předpokládat, že zcela neopodstatněné nebyly. Ostatně v posmrtném rozsudku soudce Bernaldéz odsuzuje Aguirreho mužské potomky „coby hanebné navždy a napořád, jako potomky otce zrádce a tyrana. Tímto je také prohlašuji za nehodné a neschopné kdy dosáhnouti rytířské cti, či důstojnosti, či úřadu veřejného či jiných, zakázaných zákonem; či moci přijmout dědictví [...]." („*por infames para siempre jamás, como hijos de padre traidor y tirano. A los cuales también declaro por indignos e incapaces de poder tener honra de caballería, ni dignidad, ni oficio público, ni otros de los prohibidos en derecho; ni poder rescibir herencia* [...].")[151] Je pravda, že rozsudek byl směrován jen na potomky mužského pohlaví; mnohé z vyjmenovaných zákazů, jako rytířství nebo veřejný úřad, se ostatně žen vůbec netýkaly. Avšak stigma „potomka otce zrádce a tyrana" by dívku pravděpodobně stihlo i bez soudcova přičinění, přesně jak Aguirre tušil.

Stejně problematická se jeví i další kategorie násilí, která se promítá do prvních dvou etap, a tou je útlak civilních obyvatel, respektive lidí mimo výpravu – především pralesních Indiánů a obyvatel ostrova Margarity a pobřeží Venezuely. Tyto lidi Aguirre nepokrytě vydíral a v případě, že mu nechtěli poskytnout jídlo a materiální pomoc, následovaly výhrůžky či násilí. Abychom mohli snáze dokázat nestandardnost Aguirreho jednání, srovnejme jej v tomto ohledu s přístupem Ursúy. Ursúa byl stejně jako Aguirre schopen své vlastní muže za neposlušnost potrestat smrtí, jak ukázal před početím výpravy, když popravil dva muže. Po vyplutí však netrestal na životě ani členy své posádky, jak již bylo řečeno, přestože se proti němu vzbouřili, a civilisty vždy bránil. S bílými kolonisty se Ursúa coby velitel během plavby po Amazonce nesetkal, ale vzhledem k tomu, že svým mužům zakazoval, aby ubližovali Indiánům či aby brali jejich věci, je pravděpodobné, že by o to důrazněji vyžadoval zachování úcty vůči Evropanům. Oproti tomu Aguirre neměl problém nejen s útlakem Indiánů, ale ani s vraždami bílých kolonistů. A právě v tomto aspektu vidí

[149] VÁZQUEZ, Francisco de. Relación de Francisco Vázquez. Ed. cit., s. 269.
[150] Ibid., s. 270.
[151] Sentencia del juez Bernáldez. Ed. PASTOR, Beatriz a Sergio CALLAU. *Lope de Aguirre y la rebelión de los marañones*. Madrid: Clásicos Castalia, 2010, s. 406.

Blas de Matamoro největší problém pro soudobou společnost. Podle něj „Aguirre není více ani méně nežli ostatní vojenští vůdci té doby. Nezabil více lidí než jeho současníci, kteří se těší dobré historické pověsti. Jistě: zabil bílé katolíky, vzepřel se královské moci, zpochybnil její legitimitu a neomezil se na vybíjení kacířů, černochů a Indiánů. Proto se zdá být podezřelý.“[152] Zatímco tedy násilí ostatních *conquistadorů* směřovalo, dokonce v mnohem větší míře, proti barbarům a nevěřícím, Aguirre se obrátil proti křesťanům či dokonce proti samotným kněžím. Vázquez mnohokrát zdůrazňuje katolické vyznání Aguirreho obětí a skutečnost, že jim před smrtí neposkytuje možnost zpovědi. Připomeňme ovšem, že také Ursúa si svým krutým počínáním při pacifikaci Indiánů a potlačování panamského černošského povstání vysloužil kritiku některých duchovních; na druhou stranu byl za totéž samotným místokrálem odměněn přidělením velení výpravě do El Dorada. U Aguirreho tedy nešlo ani tak o počet lidí, které zabil, ale o jejich náboženskou (katolíci) a státní (věrní královští poddaní) příslušnost.

Existuje ještě jiný možný výklad Aguirreho krutosti. Kvůli své vznětlivosti a zuřivosti byl v Peru znám pod přezdívkou Aguirre Blázen *(Aguirre el Loco*), a přestože Vázquez tyto informace zařadil spíše jako dokreslení negativního dojmu o Aguirrem, podle některých novodobých studií právě v nemocné psychice tkvěla krutost jeho činů. Blas de Matamoro uvádí jako příklad argentinského psychiatra Ramóna Pardala, který o něm sepsal odbornou studii. V ní Aguirreho označuje za paranoika trpícího bludy, ale se značnou přesvědčovací a vůdčí schopností.[153] Naopak Ingrid Galster zmiňuje historicko-psychologickou studii lékařů Juana Lastrese a Alberta Seguína, podle nichž Aguirre netrpěl žádnou psychózou. Lastres a Seguín považovali jeho krutost za odpovídající době a jeho podezíravost nikoliv za paranoidní, ale za ospravedlněnou, vzhledem k okolnostem.[154]

Podle Eleny Mampel Gonzalez a Neula Escandella Tura v Aguirreho jednání hrála roli také specifičnost peruánských *conquistadorů*. Dlouhý proces dobývání a neustálá indiánská hrozba se podle nich odrazily v jejich povaze, stali se z nich „muži tvrdí, amorální, naprosto uvyklí představě smrti a pohledu na ni.“[155] Síla a krutost pro ně byly běžnými prostředky na zastrašení indiánského obyvatelstva, v době občanských válek sloužily také

[152] "Aguirre no es más ni menos que otros jefes militares del momento. No mató más gente que otros coetáneos que gozan de buena salud histórica. Eso sí: mató a blancos católicos, se alzó contra la autoridad real, cuestionó su legitimidad y no se limitó a exterminar herejes, negros e indios. Por ello resulta sospechoso."
MATAMORO, Blas. Op. cit., 1986, s. 9.
[153] Ibid., s.12.
[154] GALSTER, Ingrid. Op. cit., 2011, s. 366.
[155] „hombres duros, amorales, acostumbrados totalmente a la idea y a la visión de la muerte.“
MAMPEL GONZÁLEZ, Elena a Neus ESCANDELL TUR. Op. cit., 1981, s. VI.

jako záruka přežití. Není proto překvapivé, že tyto vzorce chování pak uplatňovali i v mocenském boji mezi sebou.

Násilí se stalo určujícím prvkem Aguirreho osobnosti a pozdějšího mýtu, ať byla jeho příčina a reálná podoba jakákoliv. Příznačné je, že všechny kroniky spojují Aguirreho jméno s přízviskem „tyran" (*tirano*). Nejedná se přitom o občasné užití, ale o konstantní přívlastek. Ve Vázquezově kronice se bez tohoto titulu Aguirreho jméno vůbec neobjevuje, naopak samotné označení „tyran" často Aguirreho vlastní jméno zastupuje.

Aby si udržel loajalitu, uchyloval se Aguirre však i k dalším *caudillovským* praktikám. K nejdůležitějším z nich patřila snaha maraňonce si zavázat a vzbudit v nich pocit, že Aguirreho nutně potřebují k přežití. Aguirre rozdělil důležité funkce mezi své přátele, takže mohl nejen ovlivňovat klíčová rozhodnutí, ale měl také kontrolu nad přerozdělováním jídla a zbraní. Některé posty ale přenechal i mužům, jejichž loajalita byla diskutabilní. Jednak si věnováním přízně několika konkurenčním skupinám zajistil, že se proti němu všichni kapitáni nemohou společně spiknout; především ale své potenciální nepřátele jmenováním do funkce inkriminoval. Bylo mnohem snadnější před soudem později obhájit pozici řadového „povstalce", nežli vůdčí post mezi nimi. Aguirre věděl, že zapojením těchto mužů do celé akce získá více, nežli jejich izolací.

Tuto taktiku „společné viny" ostatně Aguirre praktikoval i na širší bázi. Po jmenování Fernanda de Guzmán knížetem Peru byl maraňoncům předložen papír, na kterém měli podpisem stvrdit svou věrnost novému vládci. Guzmán je vyzval, ať „se každý beze strachu svobodně vyjádří" („*cada uno libremente dijese su parecer sin temor*")[156] a že ti, kteří si přejí sledovat původní cíl výpravy, tak mohou učinit. Zúñiga to považoval za chytrou taktiku, jelikož Aguirre mohl podle reakcí maraňonců posoudit, kteří ho opravdu podporují, a kteří ho jsou schopni při první příležitosti zradit. Tato listina zároveň Aguirremu posloužila jako písemný důkaz, že jej maraňonci dobrovolně následovali, a jsou tedy stejně vinni jako on. Ze stejného důvodu ve svých dopisech představitelům koloniální správy Aguirre vždy vyjmenoval muže, kteří jsou jeho nejlepšími přáteli a nejvíce mu pomáhají. Podle Vázqueze pak svým mužům vždycky připomínal, co by je čekalo, kdyby zvítězili královští vojáci.

Aguirreho taktiku zkomplikovaly letáky rozhazované ve Venezuele, vyzývající místní soudce, že „v našem královském jménu můžete omilostnit a celkově omilostníte všechny lidi a vojáky, kteří přestoupí do našich služeb, a můžete jim poskytnout ochranu a dát omilostňující dopisy, kterými jim udělujeme milost za jakékoliv zločiny, zrady, vzpoury a

[156] VÁZQUEZ, Francisco de. Relación de Francisco Vázquez. Ed. cit., s. 193.

vraždy.“ („*en nuestro Real nombre podáis perdonar y perdonéis generalmente a toda la gente y soldados que se pasaren a nuestro servicio, y los podáis acoger con vos y darles cartas de perdón, por las cuales les perdonamos qualesquier delitos, traiciones, alzamientos, tiranías, y muertes*.“)[157] Aguirre však maraňonce stále přesvědčoval, že se jedná jen o lest a že král by nikdy neodpustil tak těžký zločin, jako je vzpoura proti jeho osobě. Aguirreho varování v kronice vyznívají čistě účelově a nakonec se ukázají být lichá, když Vázquez vyprávění zakončuje idylickým návratem do starých pořádků a odchodem maraňonců za vlastním štěstím.

Skutečný vývoj událostí však dává za pravdu Aguirremu. Sekretář a písař krále, Diego de Herrera, autor dokumentu zaručujícího milost pro přeběhlé maraňonce, roku 1562 píše do *audiencie* v Santo Domingu dopis zcela odporující předchozímu slibu: „jsme informováni, [...] že mnozí viníci řečené rebelie se rozprchli [...] a zůstali nepotrestáni za své prohřešky, a jelikož se patří, aby byli potrestáni v souladu se závažností jejich provinění,“ („*somos informados que [...] muchos de los culpados en la dicha rebelión se esparcieron [...] y han quedado sin castigo de sus delitos; y porque conviene que sean castigados como la gravedad de su delito lo requiere*,“)[158] nařizuje sekretář *audiencii*, aby se pokusila rozptýlené maraňonce pochytat a postavit před soud. Procesy s maraňonci trvaly dalších téměř dvacet let. Někteří byli shledáni nevinnými (např. Francisco Vázquez), jiní byli odsouzeni k vyhnanství (Gonzalo de Zúñiga) či dokonce k smrti (Custodio Hernández).[159]

Aguirre připomínal *caudilla* i v dalších ohledech. Příznačný byl strach a nejistota maraňonců, které vycházely především z Aguirreho nevypočitatelnosti: ani nejlepší přítel si nemohl být jist, zda kvůli nevýznamné příhodě nepřijde o Aguirreho přízeň. Tato atmosféra strachu je charakteristická pro všechny autoritativní režimy a na amazonské výpravě byla od počátku Aguirreho svrchovaného velení všudypřítomná.

Jako příklad pocitů, které Aguirre ve svých mužích vzbuzoval, uveďme příhodu z margaritské pevnosti, která se stala poté, co k ostrovu připlul provinciál Montesinos. Rozzuřený Aguirre nechal zavraždit nejen zajaté představitele ostrova, ale obrátil se i proti vlastním mužům. Kvůli podezření ze zrady poručil zabít mnoho ze svých blízkých přátel. „Ve chvíli, kdy byl velitel mrtev, ležel na zemi a kvůli četným ranám na hlavě mu byl vidět mozek a ven proudila krev, jistý kapitán střelců tyrana, jménem Antón Llamoso, který byl

[157] Perdón de la Audiencia a los maraňones. Ed. PASTOR, Beatriz a Sergio CALLAU. *Lope de Aguirre y la rebelión de los maraňones*. Madrid: Clásicos Castalia, 2010,
[158] Cédula de Felipe II. Ed. PASTOR, Beatriz a Sergio CALLAU. *Lope de Aguirre y la rebelión de los maraňones*. Madrid: Clásicos Castalia, 2010, s. 413.
[159] MARTÍNEZ TOLENTINO, Jaime. *Dos crónicas desconocidas de Lope de Aguirre*. Madrid: Editorial Fundamentos, 2012, s. 27-30.

jeho velkým přítelem, byl jedním z těch, které udali tyranovi jako účastníka spiknutí, který plánoval s velitelem tyranovu smrt, a v tuto chvíli mu tyran řekl: a ty, synu, Antóne Llamoso, říkají, že jsi také chtěl zabít svého otce. Ten to popřel s velkými kletbami a přísahami, a aby se více zavděčil, vrhl se přede všemi na tělo velitele a lehl si na něj a pil jeho krev z ran, odkud vytékala, a navíc pozřel kus mozku, se slovy: tomuto zrádnému tyranovi hodlám pít krev; což vzbudilo velký úžas všech." („*A esta sazón, estando el Maese de campo muerto, tendido en el suelo, y por muchas heridas que tenía en la cabeza se le parecían los sesos y corrió la sangre, y un capitán de la munición del tirano que era grande amigo suyo, llamado Antón Llamoso, que había sido uno de los que dijeron al tirano que era en el concierto de matarle con su maese de campo, y aquella sazón el tirano le estaba diciendo: y vos, hijo, Antón Llamoso, también dicen que queríades matar a vuestro padre. El cual negó con grandes reniegos y juramentos, y pareciéndole que satisfacía más, arremetió el cuerpo del maese de campo delante de todos y tendióse sobre él y le chupó la sangre que por las heridas le salía, y a vueltas le chupó parte de los sesos diciendo: a este tirano traidor beberle [he] la sangre; que causó grande admiración a todos.*)[160]

Tato surová příhoda ilustruje, kam až podle Vázqueze byli muži schopni zajít, aby si zachránili život. Prezentace Aguirreho jako všemocného *caudilla*, který dokázal využívat strach k manipulaci ostatních, vede zároveň k zobrazování maraňonců jako pasivních vykonavatelů jeho vůle, kteří vše činili ze strachu o svůj život, a jsou tedy zbaveni odpovědnosti. Vázquez tento dojem ještě podtrhuje. Svůj hodnotový systém reflektoval do myšlení všech maraňonců, kromě Aguirreho, který byl pro něj hlavním původcem vzbouření a tedy ztělesněním všeho zla. Podle Vázqueze se proto postupně všichni vzbouřenci tajně toužili vrátit do služby Jeho Veličenstva a s tyranem zůstávali proti své vůli. V některých případech tomu tak bylo, sám Vázquez ostatně patřil k těm, kteří na ostrově Margarita od Aguirreho uprchli, ovšem vztahovat tyto pohnutky na všechny členy výpravy je příliš velká generalizace. Neodpovídalo tomu chování jedinců ani průběh výpravy. Jak podotýkají Hernán Neira a spol.: „Hlavní nesrovnalost tkví v tom, že ve *Výpravě*[161] je Lope prezentován jako stále více izolovaný, a přesto se neobjevil jediný pokus jej zabít."[162] Je pravda, že tomu mohlo být i proto, že Aguirre při jakémkoliv náznaku spiknutí podezřelé jednoduše zavraždil, a ostatní se pak raději ze strachu o nic nepokoušeli, tak jak to vysvětluje Vázquez. Avšak ani

[160] VÁZQUEZ, Francisco de. Relación de Francisco Vázquez. Ed. cit., s. 230.
[161] Název Vázquezovy kroniky v jiné edici.
[162] "La principal inconsistencia es el hecho de que, en la *Jornada*, Lope aparece cada vez más aislado y, sin embargo, no se enuncia ningún intento por matarle. "
NEIRA, Hernán; FIERRO, Juan Manuel y VIVEROS, Fernando. „Lope de Aguirre: elementos para una teoría del mito de la Conquista." *Estud. filol.* [online]. 2006.

Vázquez sám si nedokáže vysvětlit, proč maraňonci Aguirreho nezabili, když se jim k tomu naskytly hned dvě vhodné příležitosti: první, když ve Venezuele onemocněl a sám žádal, ať jej usmrtí, druhá těsně před Barquisimetem, kdy šel Aguirre s několika desítkami mužů na průzkum bez svých obvyklých strážců.

Nabízí se také otázka, proč Aguirre, pokud opravdu vraždil všechny při sebemenším projevu nesouhlasu, nenechal zabít i Vázqueze s jeho druhy, když odmítli podepsat listinu stvrzující loajalitu Fernandovi de Guzmán. Autor anonymní kroniky to komentuje: „Tři odmítli podepsat tuto záležitost, jednoho to později stálo život a ti další dva podstupovali velké riziko, ale jelikož byli hodně nemocní, nikdo si jich nevšímal." („*Dejaron de firmar este caso tres, pero al uno le costó después la vida y los otros dos corrieron muy grande riesgo, y porque estaban muy enfermos no se hizo caso*.")[163] Vysvětlení, že je Aguirre nechal žít kvůli těžké nemoci, není příliš logické, pokud máme na paměti, že neschopné a vzpurné nechal v ústí Amazonky, než vyplul na Margaritu. Ovšem jiné vysvětlení nikdo nenabízí.

Vázquez pak naprosto paradoxně na závěr své práce píše: „A tyran s ním [s Vázquezem] vždy velmi dobře zacházel stejně jako s ostatními, kteří se odmítli účastnit rebelie; a důvodem bylo, jak jsme již vypověděli, že když se poprvé vzbouřil řečený tyran a don Fernando, upozornili všechny v táboře, že kdo se chce o své vůli účastnit vzpoury, ať se tak vyjádří, a kdo ne, tak taky, že jim nebude ublíženo; z tohoto důvodu ti, kteří se vzbouřili proti svému králi a pánu, nemají omluvu a zasluhují veškerý trest." („*Y siempre el tirano le trató muy bien a él [Vázquez] y a los demás que no quisieron ser en la rebelión; y fue la causa, como hemos dicho, que primero que se rebelasen el dicho tirano y el don Fernando, amonestaron a todo el campo que el que quisiese de su voluntad ser en la dicha rebelión, lo dijese, y el que no, también, que allí no se les hacía fuerza; por la cual causa, los que fueron rebeldes contra su rey y señor no tuvieron excusa, y son dignos de todo castigo*.")[164] Tento finální odstavec je zarážející ve dvou směrech: zaprvé hovoří o Aguirreho dobrém zacházení se vzpurnými vojáky; zadruhé popírá dříve uvedenou informaci, že maraňonci stvrdili souhlas se vzpourou ze strachu o život. Informace o tom, že s Vázquezem a ostatními, co se nepřipojili, Aguirre zacházel „velmi dobře", vůbec neodpovídá dosavadnímu popisu průběhu výpravy. Vázquez na závěr své práce tedy vložil tvrzení, které v podstatě popírá celé jeho dosavadní vyprávění o tom, jak byl Aguirre k maraňoncům nelítostný. Sekundární literatura se tímto paradoxem nezabývá, Beatriz Pastor v poznámce pod čarou pouze dodala komentář,

[163] Relación anónima. Ed. PASTOR, Beatriz a Sergio CALLAU. *Lope de Aguirre y la rebelión de los marañones*. Madrid: Clásicos Castalia, 2010, s. 328.
[164] VÁZQUEZ, Francisco de. Relación de Francisco Vázquez. Ed. cit., s. 277-278.

že tato Vázquezova věta „je překvapivá.“[165] Je možné, že došlo k manipulaci s původní verzí textu během přepisování. Zároveň je z tohoto odstavce evidentní, že Vázquez neměl v úmyslu zbavit maraňonce zodpovědnosti, ale kvůli snaze co nejvíce démonizovat Aguirreho jeho vyprávění ten dojem činí.

Hlavním kritériem pro způsob Vázquezovy prezentace událostí je, jak již bylo řečeno, služba králi. Ačkoliv u jednotlivců je schopen rozlišit klady a zápory, ve větším měřítku je zde jasná opozice: dobro (= královští vojáci) / zlo (Aguirre a jeho maraňonci). Královští vojáci zde schematicky vystupují jako ti správní, podle pravidel hrající muži, bránící utlačované obyvatele, zatímco maraňonci jako loupící, vraždící zrádci, navíc v přesile a s lepším vybavením. Jasným kritériem správnosti je zde stále věrnost a služba králi. To je ilustrováno například tím, že jak maraňonci postupně mění tábory, mění se i oni na „kladné hrdiny“, nehledě na to, jak špatnými byli v kronice předtím. Vrcholem této proměny je Diego Tirado, do té doby jeden z nejbližších přátel Aguirreho a největší z tyranů, který zběhl ke královskému vojsku. Vázquez jej od té doby líčí jako chrabrého hrdinu a uchyluje se až k fraškovitému popisu scény. Vrchní velitel královského vojska sesedl ze své krásné klisny, kterou předal Tiradovi, a sám si osedlal jeho chromého koně. Tirada zároveň pověřil velením vojska a vedením hlavního útoku proti Aguirremu. Právě pod Tiradovým velením pak královští vojáci porazili zbylé maraňonce a zajali Aguirreho.

Tiradovy předchozí zločiny byly v kronice zapomenuty ve chvíli, kdy se vrátil do služeb krále, a stejný přístup udržoval Vázquez i k ostatním. Vzhledem k tomu, že pod tlakem okolností nakonec Aguirreho zradili všichni maraňonci, jedinou čistě zápornou postavou zůstává Aguirre. Je pozoruhodné, jak byl Vázquez schopen omluvit jakýkoliv zločin, který spáchal kdokoliv jiný než Aguirre. Když byl spáchán jakýkoliv zločin ze strany královských vojáků, Vázquez pro něj našel omluvu. Stejně tak maraňonce, jak již bylo řečeno, zbavoval primární odpovědnosti tím, že jednali ze strachu a na příkaz Aguirreho. Vázquezův dvojí standard lze pozorovat na několika případech, například při hodnocení vraždy samotného Aguirreho. Poté, co všichni maraňonci zběhli ke královskému vojsku a Aguirre byl poražen, „dva z jeho maraňonců, nesoucí nemalou vinu za tyranii [...] ze strachu, aby neřekl něco, co by jim mohlo uškodit, a protože to schválil velitel, [..] ho střelili, jeden po druhém,“ („*dos de sus marañones, y no poco culpados en la tiranía [...]por temor que no dijese cosa con que los dañase, y porque también el Maese de campo gustó dello, [...] le*

[165] „Es sorprendente esta afirmación de Vázquez sobre el buen trato que le hizo Aguirre.“ PASTOR, Beatriz. Pozn. č. 93, ibid., s, 278.

tiraron uno tras otro,“)[166] a to navzdory protestům přítomného guvernéra, který chtěl zajatého vyslechnout. Avšak v této vraždě Vázquez problém nevidí, protože posloužila zájmům krále. Na účet velitele prohlásil: „Ať tak či tak, velitel velmi dobře posloužil Jeho Veličenstvu v tomto případě a zasluhuje si královu přízeň.“ *(„Sea como fuere, que el Maese de campo sirvió muy bien a Su Majestad en este caso, y es digno de que Su Majestad le haga mercedes.*“)[167] Odlišně Vázquez přistupuje i k dalším činům. Když maraňonci podpálili Barquisimeto, považoval to za velkou špatnost. Ovšam posléze dodává: „shořel řečený kostel a téměř celé město, takže zbylo jen několik málo domů na jedné straně města, které podpálili ti z tábora Jeho Veličenstva, protože je znevýhodňovaly.“ („*se quemó la dicha iglesia y casi todo el pueblo, que no quedaron sino unas pocas casas a un lado del pueblo, las cuales los del campo de Su Majestad quemaron porque estaban en daño suyo*.“)[168] S tím ovšem Vázquez problém nemá. Opět dokazuje, že cokoliv spáchané ve prospěch krále je podle něj správné.

Viditelný je také rozdíl ve způsobu, jímž prezentuje velitele královského vojska a Aguirreho, velitele maraňonců. Když při průzkumu královští vojáci narazili na přesilu maraňonců, dali se na útěk a někteří z nich dokonce poztráceli své zbraně, Vázquez popisuje reakci jejich velitele následovně: „Generál mu podal jiné velmi dobré kopí a další jeho druhovi, kterému spadlo, a řekl jim: „Pánové, nedělejte si s tím starosti; až přijde čas bojovat, tak nechci, aby vám kopí padala [...].“ A vojáci byli velmi spokojení, jak dobře s k nim generál zachoval.“ („*El general le dio otra lanza muy buena y otra al compañero que se le había caído, y les dijo: „Señores, no tengan pena deso; al tiempo del pelear quiero yo no se les caigan las lanzas [..].“ Y los soldados fueron muy contentos del buen término que el General tuvo con ellos*.“)[169] Naopak když Aguirre a jeho maraňonci byli nuceni ustoupit před královskými vojáky, Vázquez popisuje násladné děje takto: „Když se tyran vrátil na svou pevnost, začal hanět své vojáky a kapitány, nazýval je zbabělci a budižkničemy, a také říkal: „Maraňonci, střílíte na hvězdy.“ A poté začal odzbrojovat ty, které považoval za podezřelé a kolem tábora postavil silné stráže tvořené jeho nejlepšími přáteli, aby mu nikdo neutekl.“ („*Vuelto el tirano a su fuerte, bien descontento, empezó a vituperar a sus soldados y capitanes llamándoles cobardes y para poco, y decía asimismo: „Marañones, a las estrellas tiráis.“ Y luego empezó a desarmar a algunos de los que tenía por sospechosos y puso gran*

[166] Ibid., s. 270.
[167] Ibid., s. 271.
[168] Ibid., s. 260.
[169] Ibid., s. 256.

guardia en su campo de sus mayores amigos, porque no se le huyesen ninguno.“)[170] Královský velitel je tedy prezentován jako hodný, laskavý, otcovský muž, zatímco Aguire vystupuje ve své obvyklé podobě zlého tyrana, který si poslušnost vynucuje silou.

Pokud shrneme Váquezovu prezentaci Aguirreho, můžeme konstatovat, že ačkoliv jeho postavu přímo vykresluje v čistě negativním světle, způsob zobrazení ostatních postav a jejich jednání toto černobílé vidění rozbíjí. Přisuzování viny Ursúovi a doně Inés, úznání zodpovědnosti maraňonců, dodání rozporuplných informací ohledně tyranova jednání s vzdorujícími jedinci, to vše vede k zpochybnění Vázquezových závěrů.

[170] Ibid., s. 266.

2.4.4. Aguirreho sebeprezentace

Vázquezův pohled na vzpouru a následné pokračování výpravy je tedy z předchozí kapitoly zřejmý. Aguirre se provinil proti králi a Vázquez mu proto přisuzuje ty nejhorší pohnutky. Násilné činy byly podle něj zbytečné a jen ilustrovaly zkaženou povahu tyrana, kterému šlo především o vlastní slávu a prospěch. Aguirre sám neměl příležitost sepsat svou verzi událostí, jeho pohled je však možné částečně rekonstruovat. Jednak prostřednictvím dopisů, které se dochovaly či které kronikáři opsali, popřípadě prostřednictvím přímých řečí, které kronikáři Aguirremu přisuzují. U Aguirreho přímých citací zprostředkovaných kronikáři pochopitelně existuje velké riziko, že se nejedná o autentické výroky; stejně jako u myšlenek a motivací, které mu kronikáři přisuzují (a které mnohdy nemohli sami s určitostí znát). Ostatně právě Vázquezem dosazované myšlenky a motivy vytvářejí z Aguirreho prototyp toho nejhoršího tyrana. Z citací proto zmiňujeme pouze ty, které odpovídají duchu Aguirreho dopisů. Ještě dodejme, že vzhledem k tomu, že kronikáři (včetně Vázqueze) svá díla přepisem dopisů doplňovali, představoval v nich obsah těchto dopisů alternativní pohled alespoň na některé Aguirreho charakteristiky (především na jeho motivaci).

Nejdůležitější Aguirreho dopis (dopis Filipu II.) se v originále nedochoval, pracuje se pouze s jeho přepisy v kronikách. Jeho tón i obsah je ve všech přepisech podobný, je tedy pravděpodobné, že se jedná o věrné reprodukce. Aguirre ve svém dopise Filipu II. vysvětluje důvody své vzpoury, které jej dovedly až k úmyslu vymanit Peru ze španělské nadvlády. Dopis obsahuje kritiku krále, koloniální správy a církve. Aguirreho dopis byl podle tehdejších měřítek impertinentní nejen kvůli obsahu, který krále otevřeně kritizoval a urážel, ale i formě, jelikož Aguirre králi tykal. V mnohých citacích navíc zaujme Aguirreho ironický tón, který je pro něj příznačný i v ostatních dopisech a v mnohých citacích v kronikách.

Po oslovení a stručném představení své osoby Aguirre králi píše: „Mám zato, nejznamenitější králi, že pro mne a mé druhy jsi nebyl takový, nýbrž krutý a nevděčný za dobré služby, které jsi od nás získal.“ („*Bien creo, excelentísimo Rey y señor, que para mí y mis compañeros no has sido tal, sino cruel e ingrato a tan buenos servicios como has rescibido de nosotros*.“)[171] „Ačkoliv já a mí druzi [...] jsme odhodláni zemřít, je jisté, že tohoto a jiných uplynulých událostí, jedinečný králi, jsi příčinou ty: jelikož ses neslitoval nad bídou svých poddaných a nehleděl jsi na to, jak mnoho jim dlužíš.“ („*Aunque yo y mis compañeros [...] nos hayamos determinado a morir, desto, cierto, y de otras cosas pasadas, singular Rey, tú has sido causa: por no te doler del trabajo de tus vasallos y no mirar lo*

[171] AGUIRRE, Lope de. Carta de Lope de Aguirre a Felipe II. Ed. cit., s. 71.

mucho que les debes.“)[172] Kritický je i ke královu otci a ke španělské politice přerozdělování amerického bohatství: „Ach, ach, jaká velká škoda, že César, tvůj otec císař, dobyl silou Španělů velkou Germánii a že tam utratil tolik peněz dovezených z těchto Indií námi objevených, a že ti není líto našeho stáří a únavy, alespoň aby nás jednoho dne nezabil hlad.“ („*¡Ay, ay, lástima tan grande que César, el emperador tu padre, conquistase con la fuerza de España la superba Germanía, y gastase tanta moneda y tesoro llevado destas Indias descubiertas por nosotros, y que no te duelas de nuestra vejez y cansancio, siquiera para matarnos la hambre un día*.“)[173] Zároveň po králi žádá nápravu poměrů a zlepšení sociální situace: „A tedy, jasný králi, tě nežádáme o laskavosti v Córdobě, ve Valladolidu, ani v celém Španělsku, které je tvým královským dědictvím, ale slituj se, pane, a nakrm chudé a unavené [...] této země.“ („*Y pues, esclarecido Rey, no te pedimos mercedes en Córdoba, ni en Valladolid, ni en toda España, que es tu patrimonio real, duélete, señor, en alimentar los pobres y cansados [...] desta tierra.*)[174]

Aguirre reaguje na špatnou sociální situaci v Peru a pojmenovává problémy, které sužovaly většinu *conquistadorů* v koloniích. Aguirremu na králi vadí především jeho zdánlivý nevděk za služby, které pro něj *conquistadoři* vykonali. Krále kritizuje, protože jako svrchovaný vládce je zodpovědný i za stav kolonií, mnohem větší problém má však s koloniální správou. Úředníci, kteří vystupují královým jménem, podle jeho názoru kradou *conquistadrům* výhody, které plynou z území jimi dobytých. Ze špatných sociálních a ekonomických podmínek *conquistadorů* tedy viní právě úředníky a připouští, že král o počínání svých zástupců možná nemá ani ponětí: „Nemůžeme uvěřit, znamenitý králi, že bys byl tak krutý ke svým dobrým poddaným, které v této oblasti máš, nejspíš tak tito špatní úředníci a ministři činí bez tvého svolení.“ („*No podemos creer, excelente Rey y señor, que tú seas cruel para tan buenos vasallos como en estas partes tienes, sino que estos malos oidores y ministros lo deben de hacer sin tu consentimiento.*“)[175] Proto se Aguirre rozhodl napsat dopis králi osobně – chce ho zpravit o zločinech úředníků a nepravostech kněží.

V dopise vysvětluje, proč se rozhodl pro vzpouru: „když jsem již nemohl strpět krutosti, kterých činí a využívají ti tví úředníci, místokrál a guvernéři, jsem ti se svými druhy, jejichž jména posléze uvedu, vskutku vypověděl poslušnost, zřekli jsme se své země, jíž je Španělsko, a nyní povedeme s tebou na tomto území tu nejstrašnější válku, jež bude v našich silách; a toto, věř králi a pane, je způsobeno tím, že jsme nemohli déle snášet nabubřelost a

[172] Ibid., s. 74.
[173] Ibid., s. 75.
[174] Ibid., s. 76.
[175] Ibid., s. 76.

nespravedlivé odměny a tresty, které nám dávají ti tví ministři, již aby polepšili svým dětem a služebníkům, uchvátili a ukradli nám naši slávu, život a čest.“ („*por no poder sufrir más las crueldades que usan estos tus oidores, virrey y gobernadores, he salido de hecho con mis compañeros – cuyos nombres luego diré – de tu obedencia, y desnaturándonos de nuestro natural, que es España, y hacerte en estas partes la más cruda guerra que nuestras fuerzas lo puedan sustentar y sufrir. Y esto cree, Rey y señor, nos ha hecho hacer [el] no poder sufrir los grandes pechos y premios y castigos injustos que nos dan tus ministros, que, por remediar a sus hijos y criados, han usurpado y robado nuestra fama, vida y honra.*“) [176]

Úředníci si podle Aguirreho neoprávněně přivlastňovali zásluhy, které ve skutečnosti náležely *conquistadorům*, a králi o spoustě věcí lhali. „A neceň si příliš služeb, o nichž ti napsali, že je pro tebe vykonali, protože to je pouhá báchorka, pokud nenazýváš službou to, že utratili osm set tisíc pesos z tvé královské pokladny za své neřesti a špatnosti.“ („*Y no tengas en mucho el servicio que te escribieron tus oidores haberte hecho, porque es muy gran fábula si llamas servicio haberte gastado ochocientos mil pesos de tu real caja para sus vicios y maldades.*“)[177] Aguirre poukazuje především na nespravedlnost, že úředníci nic nedělají, jen okrádají krále, a jsou bohatí, zatímco vojáci vykonávají všechnu práci a trpí přitom hlady. „Zajisté není důvod uvádět více svědků pro potvrzení skutečnosti, že ti tví úředníci mají roční příjem čtyři tisíce pesos a roční výdaje osm tisíc, ale po třech letech má každý z nich ušetřených šedesát tisíc pesos a dědictví a majetky. A přese všechno, kdyby jim postačovalo to, že jim sloužíme jako mužům [...], [oni ale] chtějí, abychom před nimi padali na kolena, kdykoliv je potkáme, a uctívali je jako Nabucodonosora, což je samozřejmě věc nesnesitelná. A ne protože já, muž zraněný a s končetinami pochroumanými ve tvých službách, a mí druzi staří a znavení z toho samého, ti říkám, že bys neměl těmto vzdělancům svěřovat své královské svědomí, ale protože se nesluší na tvou královskou osobu, abys na ně nedohlížel, když jim celou dobu jde jen o výhodný sňatek synů a dcer a jiným věcem nerozumějí.“ „*Por cierto, no hay para qué presentar testigos mas de avisarte como estos tus oidores tiene cada uno cuatro mill pesos de salario cada un año y ocho mill de gastos, y al cabo de tres años, cada uno tienen sesenta mill pesos ahorrados y heredamientos y posesiones. Y con todo esto, si se contentasen con servirlos como a hombres [...], [mas ellos] quieren, donde quiera que los topemos, nos hinquemos de rodillas y los adoremos como a Nabucodonosor, cosa, cierto, insufrible. Y no porque yo, como hombre lastimado y manco de mis miembros en tu servicio, y mis compañeros viejos y cansados en lo mismo, te he de dejar*

[176] Ibid., s. 72.
[177] Ibid., s. 73.

de avisar que nunca fíes en estos letrados tu real conciencia, porque [no] cumple a tu real persona descuidarse con éstos que les va todo el tiempo en casar hijos e hijas, y no entienden en otra cosa.“[178]

Pro dokreslení společenského úpadku Aguirre přidává také kritiku církve. „Obzvláště velký je v těchto místech úpadek kněží, rozhodně je vhodné, aby se na ně snesl tvůj hněv a trest, protože žádný z nich se necítí býti méně než guvernér. Hle, hle králi, neveř tomu, co ti říkají, protože slzy, které ve tvé královské přítomnosti prolévají, jsou zapříčiněny jen touhou přijet sem a poroučet. Pokud chceš vědět, jaký život tady vedou, pak věz, že obchodují, pokoušejí se nabýt pomíjivé statky, prodávají církevní svátosti za cenu... Nepřátelé chudých, nesoucitní, ctižádostiví, nenasytní, domýšliví tak, že pokud jsou alespoň kněžími, pokoušejí se poroučet a vládnout v těchto zemích.“ („*Especialmente es tan grande la disolución de los frailes en estas partes, cierto conviene que venga sobre ellos la tu ira y castigo, porque ya no hay ninguno que presuma de menos de gobernador. Mira, mira Rey, no les creas lo que te dicen, porque las lágrimas que allá echan en tu real presencia son por venir acá a mandar. Si quieres saber la vida que por acá tienen, es entender en mercadurías, procurar y adquirir bienes temporales, vender los sacramentos de la Iglesia por precio... Enemigos de pobres, incaritativos, ambiciosos, glotones, soberbios de manera que , por mínimo que sea un fraile, pretende mandar y gobernar estas tierras*.“)[179] S ironií dále dodává: „A kněží nechtějí kázat žádným chudým Indiánům a jsou usazeni v nejlepších *repartimientech* Peru, kde vedou drsný a namáhavý život, ježto každý z nich má jako pokání ve své kuchyni tucet nepříliš starých dívek a další tucet chlapců, kteří pro ně rybaří či zabíjejí koroptve a nosí ovoce, celé *repartimiento* pro sebe nějak zaměstnávají.“ („*Pues los frailes, a ningún indio pobre le quieren predicar, y estánse aposentados en los mejores repartimientos del Pirú, la vida que tienen es áspera y fragosa, porque cada uno dellos tiene por penitencia en su cocina una docena de mozas no muy viejas, y otros tantos muchachos que les vayan a pescar y a matar perdices y a traer fruta: todo el repartimiento tiene que hace con ellos.*“)[180]

Sám Aguirre tedy své jednání ospravedlňuje nespokojeností se současnou sociální a ekonomickou situací. Je otázka, nakolik je Aguirre v dopise pravdomluvný, avšak okolnosti napovídají, že má k upřímnosti lepší důvody než Vázquez. Zatímco kronikář se musel hlasitě distancovat od Aguirreho činů a provolávat slávu králi, pokud chtěl být uznán nevinným před soudem, Aguirre neměl nejmenší důvod snažit se lživě vysvětlit králi svou motivaci.

[178] Ibid., s. 74-75.
[179] Ibid., s. 74.
[180] Ibid., s. 75.

Nemusel mu dopis vůbec psát, s jeho posíláním měl ostatně nemalé problémy. Pokud se však podíváme na dřeň jeho motivace, zjistíme, že za jeho činy nestály vznešené ideály a touha po svobodě, ale přání dosáhnout materiální kompenzace za odvedenou práci. Skutečnost, že jeho nárok na kompenzaci byl oprávněný a že nežádal spravedlnost jen pro sebe, ale pro všechny vojáky, Aguirreho přesto staví do příznivějšího světla než jak jej prezentuje Vázquez.

Na závěr dopisu přikládá Aguirre krátkou a stručnou rekapitulaci výpravy a zprostředkovává tak svůj pohled alespoň na základní události. Začíná popisem Ursúovy vraždy. Nejdříve komentuje Ursúův původ, který byl podle něj „navarrský – či popravdě, francouzský." („*navarro – por verdad decir, francés*.")[181] Dále píše: „Tento špatný guvernér byl tak zlomyslný, ctižádostivý, bídný, nemohli jsme ho strpět, a tak, jelikož je nemožné vypovědět všechny jeho špatnosti, [...] neřeknu více, znamenitý králi a pane, než že jsme ho zabili, jistě, ale rychlou smrtí. A poté jsme jednoho mladíka, rytíře ze Sevilly, který se jmenoval D. Fernando de Guzmán, provolali naším králem a přísahali jsme na něj, jak tvoje královská osoba uvidí na základě podpisů nás všech, kteří jsme se toho účastnili, a kteréžto [podpisy] se nacházejí na ostrově Margarita v těchto Indiích. A mne jmenovali velitelem, a protože jsem nesouhlasil s jejich urážkami, chtěli mne zabít, a tak já jsem zabil nového krále, a kapitána jeho stráže, a hlavního poručíka, a čtyři kapitány, a jeho majordoma, a jeho kaplana, nižšího duchovního, a jednu ženu ze skupiny spolčené proti mně, a představeného rytířů z Rhodu, a admirála, a dva podporučíky a dalších pět či šest jeho spojenců. A s úmyslem vést válku kupředu či v ní zemřít, kvůli mnohým krutostem, jež nám způsobují tvoji ministři, jmenoval jsem nové kapitány a hlavního seržanta, a chtěli mě zabít, a popravil jsem je všechny." („*Fue este mal gobernador tan perverso, ambicioso, miserable, que no lo podíamos sufrir, y así, por ser imposible relatar sus maldades [...] no diré más, excelente Rey y señor, de que le matamos, cierto, muerte muy breve. Y luego a un mancebo, caballero de Sevilla, que nombraba D. Fernando de Guzmán, le alzamos por nuestro rey y le juramos por tal, como tu real persona verá por las firmas de todos los que en ello nos hallamos, que queda[n] en la isla de la Margarita destas Indias. Y a mí me nombraron por su maestre de campo, y porque no consentí en sus insultos y maldades me quisieron matar y yo maté al nuevo rey, y [al] capitán de su guardia, y teniente general, y cuatro capitanes, y su mayordomo, y su capellán, clérigo de misa, y una mujer de la liga contra mí, y a un comendador de Rodas, y a un almirante, y a dos alférez, y otros cinco o seis aliados suyos. Y con intención de llevar la guerra adelante o morir en ella, por las muchas crueldades que tus*

[181] Ibid., s. 76.

ministros usan con nosotros, y nombré de nuevo capitanes y sargento mayor, y me quisieron matar, y los ahorqué a todos.“[182]

Z tehdejšího hlediska byla z jeho prohřešků nejzávažnější vzpoura proti králi, z dnešního hlediska jsou nejproblematičtější jeho vraždy a násilné akty, jakkoliv v kontextu doby nebyly zcela výjimečné. A k těmto násilným projevům se ve svém dopise bezezbytku přiznává. Pravda, udává konkrétní motivy: násilí zdůvodňuje údajnými pokusy o spiknutí a zavraždění jeho osoby. Na druhou stranu, ať byly jeho motivy jakékoliv a jakkoliv opodstatněné, nelze jimi ospravedlnit tolik vražd, včetně poprav lidí bezpěčně nevinných, jakými byli margaritští zajatci.

Vedle dopisu Filipu II. zájem badatelů vzbudil dokument stvrzující nezávislost Peru. V dokumentu, již citovaném, stojí víceméně totéž co v dopise králi. Pro některé pozdější autory historiografické (Segundo de Ispizúa) i literární (Miguel Otero Silva) představuje tato listina první dokument písemně vyhlašující americkou nezávislost na Španělsku.[183] S tímto aktem se také začíná proměňovat přístup k moci ve výpravě. Fernando de Guzmán je jmenován knížetem a odkazuje tím tedy k šlechtickým elitám Nového světa, zároveň ale po získání titulu, když mu šli maraňonci na znamení úcty políbit ruku, Guzmán „všechny objímal a nikomu ruku nepodal.“ („*él abrazaba a todos y no daba a nadie la mano*.“)[184] Sám Aguirre poté, co se stal velitelem, se obklopil početnou skupinou stráží, o nichž Zúñiga píše: „A byli všichni Biskajci a námořníci a lidé z pobřeží a pochybné cti [...] jsou to lidé zatracení a špatní, a takto se spolu s tyranem stali velmi krvelačnými a krutými, jelikož on nemohl ani vidět rytíře a šlechtice.“ („*Y eran todos vizcaínos y marineros y gente de costa y poca honra [...] es gente muy maldita y mala; y así se hicieron con el cruel tirano grandes carniceros y crueles, como él no podía ver caballeros y gente noble.*”)[185]

Pohrdání elitami se naplno projevilo po zavraždění Guzmán. Tehdy se Aguirre nechal jmenovat generálem a ve svém proslovu k maraňoncům, zprostředkovaném Zúñigou, měl prohlásit: „Usiluji o to, aby se vám dařilo, a chci vám vložit Peru do rukou, abyste si jej vzali zpět dle své vůle. Nechte mne konat a já zařídím, aby v Peru panovali a vládli maraňonci a nebude žádného z vás, který by nebyl kapitánem a neporoučel ostatnímu lidu, protože nikomu tolik nedůvěřuji jako vám.“ („*Lo que yo pretendo es ver a vuestras mercedes muy prósperos y ponerles el Pirú en las manos para que corten a su voluntad. Déjenme a mí*

[182] Ibid., s. 77.
[183] PASTOR, Beatriz. Pozn. č. 159. Proclamación de don Hernando de Guzmán como Príncipe del Perú. Ed. cit., s. 371.
[184] VÁZQUEZ, Francisco de. Relación de Francisco Vázquez. Ed. cit., s. 195.
[185] ZÚÑIGA, Gonzalo de. Relación de Gonzalo de Zúñiga. Ed. cit., s. 124-125.

hacer, que yo haré que el Pirú sea señoreado y gobernado por marañones, y ningunos de todos vuetras mercedes ha de haber que en Pirú no sea capitán y mande a las demás gentes, porque de nadie me tengo de fiar sino de vuestras mercedes.“)[186] Aguirre tedy upouští od evropského aristokratického modelu a zamýšlí jej nahradit kolektivní vládou maraňonců, zřejmě však podléhající jeho moci. Jeho ideu je možné považovat do značné míry za revoluční, protože její hlavní náplní je změna zavedeného pořádku, odstranění elit a nastolení vlády *conquistadorů*. Za tím účelem také většinu důležitých funkcí rozdělil mezi lidi z nízkých vrstev (*gente baja*) a podle Zúñigy „se pokoušel postupně zabít všechny šlechtice a rytíře a ponechat jen lidi z nízkých vrstev.“ („*procuraba matar poco a poco toda la gente noble y caballeros, y quedarse con gente baja.*“)[187]

Podle Beatriz Pastor však skutečným cílem Aguirreho nebylo nastolení nového pořádku, naopak jej nazývá „rebelem-reakcionářem“.[188] Aguirre podle ní pociťoval úzkost ze soudobé krize společenských hodnot, kterou popisuje v dopise králi, a tudíž „nesměřuje k budoucím formám osvobození, ale k anachronickému pokusu o obnovení mytifikované středověké minulosti.“[189]

[186] Ibid., s. 131.
[187] Ibid., s. 131.
[188] „rebelde-reaccionario“
PASTOR, Beatriz. Op. cit., 1983, s. 445.
[189] „no se dirige hacia formas de liberación del futuro, sino hacia un intento anacrónico de restauración de un pasado mitificado.“
Ibid., s. 444-445.

Postava Lopeho de Aguirre v hispánské historiografii a literatuře

Soudce Bernaldéz se v 16. století pokusil zamezit rozšiřování zvěstí o amazonské vzpouře odsouzením Aguirreho „památky a pověsti, aby odedneška navždy, od chvíle, kdy si předsevzal a rozhodnul se dopustiti se zrady a tyranie, byl považován za zrádce a tyrana proti svému králi a přirozenému vládci“ („*a su fama y memoria a que desde hoy en adelante, y desde la hora que propuso y determinó de cometer traición y tiranía, a que sea tenida por hombre traidor y tirano contra su rey y señor natural*“)[190] a šíření jakýchkoli informací o něm zakázal. Soudcova snaha však byla marná, pověst o maraňoncích se v koloniích rychle roznesla. Vyšly tak Aguirreho předpoklady, že „když se mu nepodaří dostat se až do Peru a zničit a zabít všechny, kteří by byli proti němu, alespoň pověst o jeho krutostech zůstane v myslích lidí dokud bude existovat svět [...] a že s tím se počítá.“ („*había dicho muchas veces que cuando no pudiese pasar al Pirú y destruirle y matar a todos los que contra él fuesen, que a lo menos su fama de sus crueldades que hubiese hecho quedaría en la memoria de los hombres para siempre que hubiese mundo [...] y que con esto se contaba*.)[191] V tomto ohledu se nemýlil. Jeho příběh fascinoval nejen jeho současníky a následující generace, ale i společnost o stovky let později.

2.5. Koloniální doba

V 16. století o svých zážitcích z výpravy do Omaguy a El Dorada psali především samotní očití svědci události (již zmiňovaný Francisco Vázquez, Gonzalo de Zúñiga atd.), jejichž kronikami jsme se detailně zabývali v předchozí kapitole. Pro potřebné srovnání je důležité, že přes černobílé zobrazování událostí a postav tito kronikáři alespoň dodávají rozsáhlé doplňující informace (například o pozadí občanských válek či o Aguirreho kritice administrativy a církve), jež poskytují kritickému čtenáři podklad pro utvoření vlastní, odlišné interpretace.

Aguirreho vzpouře však věnovali větší či menší prostor i lidé, kteří psali o obecné historii Venezuely, Kolumbie nebo *conquisty* a jejichž díla byla sepsána v následných desetiletích. Ve svých kronikách tak o maraňoncích píší františkán *Fray* Pedro de Aguado, Toribio de Ortiguera, Diego de Aguilar y de Córdoba či Inka Garcilaso de la Vega, a ve svých epických básních jej zmiňují Juan de Castellanos a Alonso de Ercilla y Zúñiga. Tito pozdější autoři vycházeli jak z písemných děl přímých účastníků, tak z jejich dodatečných

[190] Sentencia del juez Bernáldez. Ed. cit., s. 406.
[191] VÁZQUEZ, Francisco de. Relación de Francisco Vázquez. Ed. cit., s. 270.

ústních výpovědí, popřípadě výpovědí královských vojáků stojících na opačné straně. Jejich pohled na Aguirreho činy byl proto stejně negativní jako u prvních kronikářů, ovšem objem kontextuálních informací byl menší.[192]

Fray Pedro de Aguado a Toribio de Ortiguera byli ve svém hodnocení nejpřísnější. Pokud jsou postavy v prvotních dílech schematizované, u těchto kněží jsou zjednodušené až na esenciální dichotomii, kde Ursúa představuje Dobro a Aguirre čiré Zlo.[193] Tito autoři zcela opomíjeli Aguirrem proklamované důvody vzpoury a interpretovali jeho násilí a vraždy nikoliv jako prostředek, ale cíl sám o sobě.[194] Jakožto příslušníci církve, tedy skupiny Aguirrem tvrdě kritizovanou, sotva měli důvod projevit pro rebela pochopení.

Poněkud odlišný byl přístup dalšího kněze, zmiňovaného Juana Castellanose, který – ve stejné době jako Pedro de Aguado – sepisoval své *Elegie o osvícených mužích v Indiích* (*Elegías de Varones Ilustres de Indias*), dílo spíše literárního než historiografického rázu. Tomu odpovídá i zobrazení postav. Castellanos na rozdíl od Aguada a Ortiguery příběh romantizuje a vzpouře dodává nádech sentimentální tragédie. Zpočátku prezentuje Aguirreho jen okrajově, hlavní zápletku představuje milostný trojúhelník tvořený Pedrem de Ursúa, doňou Inés a Lorenzem de Salduenda.[195] Teprve po smrti doni Inés vystupuje do popředí Aguirre, opět jako ztělesněné zlo. Antipatie k Aguirremu jsou v tomto díle silné, jelikož jeho krutost a bezohlednost kontrastuje s láskou a emocionalitou vztahu Ursúy a Inés, ovšem literární hyperbola zároveň ubírá dílu na historiografické kredibilitě.[196] Básníkovy premisy pro báseň přitom měly být realismus a pravdivost, jak sám uvádí.[197] Také účel jeho díla byl primárně historiografický: Castellanos původně své dílo začal psát v próze a chtěl zachytit nejen své zážitky z Nového světa, ale kompilovat i poznatky vyčtené z kronik.[198] Předělat prózu do veršů se rozhodl pod vlivem Ercillovy *Araucany*, ve které lze ostatně rovněž narazit na několik rozhořčených veršů o Aguirrem.[199] Ercilla nepopisuje události samotné, pouští se jen do kritiky jejich protagonisty a zdůrazňuje především vlastní iniciativu: poté, co se dozvěděl o vzpouře, se okamžitě rozjel do Panamy, připraven s rebely bojovat, ale když

[192] GALSTER, Ingrid. Op. cit., 2011, s. 101.
[193] Ibid., s. 105.
[194] Ibid., s. 163.
[195] Ibid., s. 115.
[196] Ingrid Galster s určováním kvality historiografie na základě žánru obecně nesouhlasí. Argumentuje tím, že Castellanesova epická báseň se realitě blíží stejně (a tedy minimálně) jako kronika Toribia Ortiguery, který do ní přidává zcela fantastické prvky a smyšlené epizody. Ke zkreslení dochází napříč žánry.
[197] PEÑA, Margarita. „Poesía épica". In: *Historia de la literatura hispanoamericana*. Madrid: Gredos, 2006, s. 257.
[198] Ibid., s. 257.
[199] GALSTER, Ingrid. Op. cit., 2011, s. 109.

dorazil na místo, dozvěděl se o tyranově smrti, „čímž přišlo mé úsilí a spěch vniveč." („*saliendo mi trabajo y priesa en vano*")[200]

Půl kapitoly věnuje Aguirreho rebelii známý Inka Garcilaso de la Vega ve svých *Královských komentářích* (*Cometarios Reales*). Inka Garcilaso vycházel z Castellanosovy básně, což je také důvod, proč přeceňuje roli doni Inés ve vzpouře a přebírá další Castellanosova zjednodušení. Inka Garcilaso se navíc znal s Pedrem de Ursúa i Fernandem de Guzmán, a měl tedy i osobní důvody být proti Aguirremu zaujatý.[201]

Diego de Aguilar y de Córdoba, nejpozdější ze soudobých kronikářů, sice rovněž Aguirreho démonizuje, na druhou stranu jeho rebelii zasazuje do kontextu občanských válek a cituje jeho dopis Filipu II., jenž obsahuje Aguirreho motivy ke vzpouře. Ačkoliv byl Aguilar y Córdoba důležitým úředníkem (*alguacil mayor*) a v prologu svou kroniku rozsáhle ospravedlňuje, dílo neprošlo cenzurou a jeho rukopis byl objeven až v 19. století.[202]

Obecně je v 16. století sepisována jen „oficiální historie", tedy verze událostí prosazovaná králem. Roku 1558 vstoupila v platnost vyhláška, která zakazovala tisk a prodej knih, které pojednávaly o „věcech zbytečných, nečestných či špatného příkladu,"[203] a veškerá literární produkce podléhala přísné kontrole a cenzuře. I kdyby tedy někdo s rebelem sympatizoval, nebylo způsobu, jak to sdělit veřejnosti. Publikována byla jen zcela nezávadná díla, jak vidno na případu Aguilara y Córdoby, ale i na kronikách přímých účastníků, které sice sloužily jako zdroj pro další zpracování, ale vydány byly až v 19. a 20. století (pokud vůbec). Ilustrativní je i případ Juana Castellanose, bývalého *conquistadora*, který strádal kvůli situaci v koloniích stejně jako Aguirre a na některých místech ve svém díle kritizuje koloniální správu stejně jako on (byť se zdržuje výtek vůči králi a je ve svém projevu umírněnější), ale přesto se drží dobové prezentace Aguirreho bez známky sympatie či pochybností.[204]

V perpetuaci Aguirreho zjednodušeného obrazu hrála roli i primární motivace kronikářů, jíž byla touha dosáhnout ekonomického či sociálního polepšení, a v tom případě bylo v jejich zájmu vykreslit Aguirreho co nejvíce v souladu s představou krále.[205] Čím negativněji je vykreslen Aguirre, tím pozitivněji pak vypadají všichni odhodlaní proti němu bojovat. Na rozdíl od přímých účastníků, kteří se snažili ospravedlnit své chování na

[200] ERCILLA Y ZÚÑIGA, Alonso de. *La Araucana*. Tomo II. México: UNAM, 1962, s. 421.
[201] GALSTER, Ingrid. Op. cit., 2011, s. 200.
[202] Ibid., s. 154.
[203] „materias vanas, deshonestas y de mal ejemplo"
Ibid., s. 152.
[204] Ibid., s. 163.
[205] BOOST, David H. „Los historiadores del período colonial: 1620-1700". In: *Historia de la literatura hispanoamericana*. Madrid: Gredos, 2006, s. 184.

výpravě, měli ostatní soudobí kronikáři v úmyslu především heroizovat kolonisty, kteří Aguirreho hrozbě čelili, a mezi něž se sami často počítali. Jak jedněm, tak druhým každopádně v jejich úmyslu posloužilo vykreslení Aguirreho v co nehorším světle.

Nyní se dostáváme ke kronikářům, kteří o Ursúově výpravě psali v 17. století. Hlavní rozdíl oproti předchozím autorům tkví v jejich výrazné erudovanosti a v přiznávání limitů historiografie. Jejich nevýhodou však byla nemožnost konzultovat jiné než psané prameny. Zatímco soudobí autoři mohli do kronik vnést nové informace, více než padesát let po události již byla většina očitých svědků mrtvá, a pozdější kronikáři tak vycházeli z již hotových verzí.

Díla *Fraye* Pedra de Aguado a Juana Castellanose byla ta, jež měla největší vliv na tvorbu Aguirreho obrazu až do 19. století. Castellanesovy *Elegie* proto, že byly jediným oficiálně vydaným dílem rozsáhle se věnujícím této tématice, a Aguadův rukopis proto, že byl v církevním archivu nalezen jeho spolubratry a dále zpracován.[206] Tím, kdo se především inspiroval Aguadovým dílem, byl františkán *Fray* Pedro Simón, jenž dostal za úkol ustavit v Bogotě církevní seminář. Na rozdíl od svého předchůdce se však Simónovi podařilo první část svého díla ve 20. letech 17. století vydat.[207] Ve svém díle se pokouší o definici historiografie, která se má podle něj držet pravdy a události neznehodnocovat ani nezveličovat.[208] Zůstává však u teorie, jelikož jeho detailní popis výpravy včetně reprodukce konverzací a sugestivní vykreslení Aguirreho postavy se opět blíží literární tradici.[209]

Simón se také ohrazuje proti vnucování jedné verze historie: kritizuje oficiálního kronikáře Antonia de Herrera, který nutil františkána Juana de Torquemada, aby ve svém díle *Monarquía indiana* mlčel o problémech Indiánů a hovořil jen o jejich evangelizaci.[210] Ačkoliv na obecné rovině s vnucováním oficiální verze historie tedy nesouhlasil, ve svém díle se jí držel. Simón, stejně jako Aguado, Aguirreho vidí čistě negativně. V jeho díle pokračuje tendence silné polarizace postav. Například pokud Vázquez a Aguado nepřímo viní Ursúu ze vzpoury tak, že svalují vinu na doňu Inés, pak Simón jakékoliv Ursúovo pochybení jednoduše nezmiňuje a za vzpouru posádky proti Ursúovi činí zodpovědného Aguirreho.[211] Dochází tak k dalšímu zjednodušování a schematizaci.

Jelikož Castellanesova veršovaná verze historie nebyla kvůli žánru přijímána jako historiografické dílo, staly se tak Simónovy *Historické zprávy* (*Noticias Historiales*) až do

[206] GALSTER, Ingrid. Op. cit., 2011, s. 165.
[207] Ibid., s. 165-167.
[208] Ibid., s. 168.
[209] BOOST, David H. Op. cit., 2006, s. 184.
[210] GALSTER, Ingrid. Op. cit., 2011, s. 171.
[211] Ibid., s. 180.

konce 18. století hlavním zdrojem pro studium regionální historie. Díla vycházející přímo ze Simóna, například historie Nové Granady Lucase Fernándeze de Piedrahita (1688) či především pozdější historie Venezuely Josého de Oviedo y Baños (1723), si udržely prestiž dokonce až hluboko do 19. století.[212] Postupem času nabyl objem dat, jejž bylo potřeba do historií zapracovat, a amazonské vzpouře se tak dostává stále méně prostoru, což opět vede k zjednodušování. U Piedrahity a Ovieda y Bañose je věnován tomuto tématu jen malý prostor; Aguirreho motivy jsou tudíž dezinterpretovány: přestože je zde nastíněn dopis Filipu II. (Oviedo y Baños je první, kdo jej vydal tiskem), Aguirreho motivace stále zůstává v pozadí. A to jak motivace na vyšší (nespokojenost s koloniální správou), tak na nižší (důvody poprav jednotlivých účastníků a zajatců) úrovni. Osekáním Aguirreho motivů pak jeho jednání činí dojem, že vraždil čistě z vrozené krutosti a zcela bezdůvodně.[213]

Stejně jako Simón, i Piedrahita a Oviedo y Baños Aguirremu navíc upírají inteligenci, což byl jeden z mála pozitivních rysů, jež na něm shledal Vázquez. Soudíce podle neumělého stylu, jímž byl sepsán dopis králi, pozdější autoři docházejí k závěru, že Aguirre musel být hloupý. Vytvářejí tak obraz krutého, prostomyslného nevzdělance, navíc doplněný i o fyzickou nevzhlednost.[214]

[212] Ibid., s. 182.
[213] Ibid., s. 221.
[214] Ibid., s. 196.

2.6. Období nezávislosti

Vzhledem k napojení tohoto obrazu na koloniální pořádky se dalo očekávat, že s příchodem válek za nezávislost dojde k přehodnocení jeho historického výkladu. Galster však má zato, že přestože zájem o Aguirreho osobu v 19. století přetrvával, jeho obraz se, přes veškeré rychlé politické změny, měnil pomalu a rychlé rehabilitace se mu nedostalo. Spíš než první bojovník za latinskoamerickou emancipaci měl být Aguirre v historiografii vnímán jako předchůdce *caudillů*.[215] Opačný názor zastává Beatriz Pastor, podle které naopak dochází již v této době k re-evaluaci koloniální historie a Aguirre začíná být vnímán jako nikde neukotvený poutník (*peregrino*), jak se sám označoval, a jako ustavující osobnost venezuelské identity.[216]

V 19. století se tématům Aguirreho věnovala především venezuelská, peruánská a kolumbijská historiografie a literatura. Jednalo se tedy o díla spíše regionálního charakteru i významu. Z literatury stojí za zmínku především dílo peruánského spisovatele Ricarda Palmy, který ve svých *Peruánských tradicích* (*Tradiciones peruanas*) z roku 1873 zachovává zobrazení Aguirreho coby zrádce a tyrana a konzervuje tak jeho koloniální zobrazování.[217]

V sekundární literatuře se často zmiňuje Aguirreho rehabilitace uskutečněná Simónem Bolívarem. V odborných publikacích však všechny odkazy překvapivě směřují k dílo venezuelského spisovatele Miguela Otera Silvy, který ve svém románu *Aguirre, kníže svobody*[218] (*Aguirre, Príncipe de la Libertad*) z roku 1979 v poznámce pod čarou parafrázoval Bolívarovy oslavné reakce. Bolívar měl, po přečtení Aguirreho dopisu Filipu II. přetištěného v díle Ovieda y Bañose, přikázat, aby byl tento dopis okamžitě vydán na stránkách novin *Národní kurýr* (*Correo Nacional*).[219] Později měl prohlásit dokument, který vznikl v amazonské džungli a který vyhlašoval nezávislost maraňonců na Španělsku, za „první akta americké nezávislosti.“ („*el acta primera de la independencia de América*.“)[220] Otero Silva však podle Ingrid Galster vycházel z jediného historického díla, jehož autor Manuel Pérez Vila své zdroje neuvedl. Bolívarova znalost problematického Lopeho de Aguirre je v pramenech zmiňována, avšak další svědectví dokazující Bolívarův úmysl zcela

[215] Ibid., s. 304.
[216] PASTOR, Beatriz. Op. cit., 1993, s. 113.
[217] Ibid., s. 302-303.
[218] V českému překladu dílo nevyšlo, existuje však slovenské vydání, kde je název změněn na *Príhody a nehody Lopeho de Aguirre*. Nejedná se však o nejlepší řešení vzhledem k tomu, že název má jasně odkazovat na Oterův pohled na Aguirreho. V *Slovníku spisovatelů Latinské Ameriky* (ed. Eduard Hodoušek, Op. cit., s. 405) je název do češtiny přeložen jako „kníže svobody“. Tohoto překladu se budeme držet i my.
[219] OTERO SILVA, Miguel. *Casas muertas ; Lope de Aguirre, príncipe de la libertad*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1985, s. 259.
[220] Ibid., s. 260.

jej rehabilitovat, jak popisuje Pérez Vila, nejsou známa. Na stránkách *Národního kurýru* navíc přetištěný Aguirreho dopis nalezen nebyl.[221] Není tedy jasné, zda Bolívar skutečně zamýšlel Aguirreho rehabilitaci či nikoliv.

Na počátku 20. století se Aguirreho příběh zpracovával především ve Venezuele, hlavním dějišti maraňonských bojů, a ve Španělsku, kde Baskové, povzbuzeni slabostí centrální vlády po ztrátě posledních kolonií roku 1898, usilovali o autonomii a hledali jakékoliv historické zmínky baskického odporu proti Španělsku.[222] Jelikož mnozí maraňonci, včetně Lopeho de Aguirre, byli Baskové, stal se pro ně Aguirre nadějným symbolem. Osobou Aguirreho se zabývali, mimo jiné, baskičtí spisovatelé „Generace 98“, kteří sice začali zpochybňovat jednostranný výklad, na druhou stranu byli v obraně „tyrana“ opatrní. Pío Baroja dovolil své postavě, aby vůči Aguirremu ve svém románu *Neklid Shantiho Andii*[223] (*Las inquietudes de Shanti Andia*) „projevil citovou rozpolcenost“,[224] tedy aby se jej děsil, ale aby jej zároveň obdivoval za jeho mužnost a odvahu.[225] Ciro Bayo[226] ve svém díle *Maraňonci* (*Los Marañones*) vychází přímo z kronik Vázqueze a především z Ortiguery, takže zůstává zachován stereotyp Aguirreho coby krutého tyrana bez vyšších cílů. Ačkoliv v poslední kapitole spisovatel Aguirreho zpětně hodnotí i pozitivně, vyznění celého románu zůstává pro Aguirreho negativní.[227]

Přestože autoři „Generace 98“ se jako první pokoušeli kriticky zhodnotit tuto postavu koloniální historie, plné rehabilitace se jí dostalo až roku 1918 v díle baskického historika Segunda de Ispizúa, *Baskové v Americe* (*Los vascos en América*),[228] v němž zkoumal přínos Basků při dobývání a osidlování Ameriky. Ispizúa zcela obrátil vnímání Aguirreho: z tyrana se stala oběť koloniálního rigidního absolutismu. Ispizúa vycházel primárně z Aguirreho dopisů a zpochybňoval věrohodnost prvních kronikářů, odmítal pravdivost pasáží ohledně násilí a vražd, kterých se měl Aguirre dopustit, avšak neměl pro svou interpretaci pádné důkazy.[229] Proti Ispizúově idealizaci Aguirreho ostře vystoupil historik Emiliano Jos. Ve svém díle s ním polemizoval a vyvrátil mnohé z jeho teorií a „faktů“. Na rozdíl od Ispizúy vychází Jos z děl kronikářů a dokumentů, včetně jím nově objevených – díky pilné práci v

[221] GALSTER, Ingrid. Op. cit., 2011, s. 223-225.
[222] Ibid., s. 311.
[223] V českém překladu román vyšel pod názvem *Sedm záhad*.
[224] „muestra la ambivalencia sentimental“
CANO, Ana M. *La figura de Lope de Aguirre en su contexto literario*. The Florida State University, 1983, s. 94.
[225] Ibid., s. 93-94.
[226] Narodil se v Madridu, ale jeho matka byla baskického původu.
[227] GALSTER, Ingrid. Op. cit., 2011, s. 315.
[228]ISPIZÚA, Segundo de. *Los vascos en América. Historia de América.* Svazek V., díl II. Madrid: Ediciones Vascas, 1918.
[229] Ibid., s. 320.

archivu nalezl kromě nových kronik (např. kroniky Custodia Hernándeze) rovněž listinu prohlašující Fernanda de Guzmán vládcem Peru. Po zpracování těchto pramenů se navrací ke koloniálnímu obrazu tyrana.[230] Toto Josovo dílo *Ursúova expedice do Dorada, rebelie Lopeho de Aguirre a itinerář cesty Maraňonců* (*La expedición de Ursúa al Dorado, la rebelión de Lope de Aguirre y el itinerario de los Marañones*)[231] z roku 1927 položilo základ historickému studiu této problematiky. Jos sesbíral a editoval většinu dokumentů, jež jsou dnes badatelům k dispozici, a jeho dílo dodnes nebylo překonáno. Přestože Jos je citován jako spolehlivý zdroj, Bart Lewis označuje jeho přístup za „kvazihistorický" a považuje jeho dílo, stejně jako historickou studii Rosy Arciniégy a některých dalších badatelů, za předstupeň pro následné romány. [232]

Historiografická debata mezi Ispizúou a Josem získala tématu širokou pozornost i na mezinárodním poli, především mezi odbornou veřejností v Latinské Americe (Galster dokonce používá výraz „historiografický *boom*").[233] Postava Aguirreho začala být analyzována z různých úhlů pohledu. Jednalo se o prvního bojovníka za americkou nezávislost, nebo o prototyp španělského *conquistadora* a ztělesnění černé legendy? Byl vskutku blázen? Je lepší vycházet z Aguirreho dopisů či z kronik? Tyto otázky nebylo možné jednoznačně zodpovědět, španělští a latinskoameričtí historiografové se tak rozštěpili do různých názorových skupin a diskuze na toto téma pokračuje dodnes.

Literární produkce 20. století s touto tématikou je v práci tohoto rozsahu kvůli množství titulů stejně nezachytitelná jako produkce historiografická. Shrňme tedy, že obecná tendence v literatuře byla do určité míry polemizovat se zavedeným obrazem přetrvávajícím z kolonie a postavu Aguirreho problematizovat. Mezi množstvím děl zmiňme alespoň dvě často citovaná díla, a to román venezuelského spisovatele Artura Uslara Pietriho z roku 1947 *Cesta do El Dorada* (*El camino de El Dorado*) a román španělského republikánského exulanta Ramóna Josého Sendera *Rovníková dobrodružství Lopeho de Aguirre* (*La aventura equinoccial de Lope de Aguirre*) z roku 1964. [234]

Zásadní impulz pro mezinárodní zájem o Aguirreho postavu znamenal film Aguirre, hněv Boží (*Aguirre, der Zorn Gottes*) německého režiséra Wernera Herzoga z roku 1974. Film se nedrží historické skutečnosti, kombinuje prvky z různých výprav (Ursúovu

[230] Ibid., s. 333-334.
[231] JOS, Emiliano. *La expedición de Ursúa al Dorado, la rebelión de Lope de Aguirre y el itinerario de los Marañones.* Huesca, 1927.
[232] LEWIS, Bart L. Op. cit., 2003, s. 54.
[233] GALSTER, Ingrid. Op. cit., 2011, s. 476.
[234] Toto byl velmi stručný výčet autorů, kteří ve svých dílech zobrazují Lopeho de Aguirre. Zmiňujeme pouze stěžejní díla, která výrazným způsobem mění či naopak konzervují dosavadní způsob prezentace, protože celkový objem literatury reflektující postavu Aguirreho je pro práci tohoto rozsahu nezachytitelný.

výpravu směšuje především s výpravou Gonzala Pizarra) a směřuje spíše k vykreslení prototypu bezohledného *conquistadora*. Za úspěch film vděčí především charismatickému Klausi Kinskému, který přesvědčivě sehrál roli Lopeho de Aguirre coby šíleného tyrana, zkušeného manipulátora a přitom starostlivého otce. Díky filmu i díky blížícímu se pětistému výročí objevení Ameriky se následně začala hojně vydávat díla o Aguirrem. Vycházely nově napsané studie a edice pramenů a starších prací.[235] Na konci 70. let se této tématiky ujali rovněž autoři hispanomerického *post-boomu*, kteří se pokusili obměnit způsob zobrazování Aguirreho nejen po obsahové stránce, ale i po stránce formální.

[235] GALSTER, Ingrid. Op. cit., 2011, s. 600-601.

2.7. *Post-boom*

„Nová hispanoamerická narativa“ či „*boom*“ označuje vlnu inovativní prózy především z 60. let. Autoři *boomu* začali používat odlišné prostředky pro vyjádření reality, která podle nich byla něčím nedosažitelným, vzhledem k naší omezené možnosti ji vnímat ve všech aspektech a souvislostech, a něčím nezachytitelným, vzhledem k limitům jazyka.[236] Podle Shawa tento způsob vnímání reality vedl „k odmítnutí starého realismu, s jeho jednoduchým vnímáním času a příčiny a důsledku, a k jeho nahrazení, na jednu stranu zvýšeným smyslem pro záhadu a mnohoznačnost věcí, a na druhou stranu větším spoléháním na fantazii a kreativní představivost. Následkem toho mohly být prozkoumávány nové oblasti reality, sociální i individuální. K vyjádření tohoto měnícího se pohledu musely být vyvinuty nové experimentální narativní strategie. Mezi ně patří úplné opuštění lineární chronologické narace, konvenčního pojetí postav, všudypřítomné autorské autority, a dále přijetí mnohem sofistikovanějšího pohledu na roli jazyka ve fikci a obecným následkem je pak výrazný příklon k „spisovatelské“ spíše než k čtenářsky srozumitelné fikci [...]. Za jeden z celkových důsledků je pak považováno pozvednutí hispanonoamerické fikce na nový stupeň univerzality.“[237]

Někteří autoři *post-boomu*, jak bývá nazýváno následné období od druhé poloviny 70. let 20. století dále, *boomu* zpětně vyčítali malou politickou a sociální angažovatnost, stejně jako přílišný příklon k avantgardní estetice, která pro narativu představovala slepou uličku. *Post-boom* se naopak k angažované literatuře (*literatura comprometida*) přikláněl. Podle jeho autorů cílem literatury nemělo být pouhé reflektování reality, ale i snaha ji změnit.[238] Pro účely angažované literatury se nehodily složité techniky avantgardy, a *post-boom* se proto navracel k realismu (*neorealismo*).[239] Odkaz *boomu* však zcela zavržen nebyl a někteří autoři, včetně představitelů nového historického románu, se svou tvorbou blíží jeho estetickým charakteristikám.

---

[236] SHAW, Donald Leslie. *The post-boom in Spanish American fiction*. Saratoga Springs: State University of New York Press, 1998, s. 15.

[237] „to the rejection of old-style realism, with its simple assumptions about time and cause and effect, and to its replacement, on the one hand, by a heightened sense of the mystery and ambiguity of things and, on the other, by a greater reliance on fantasy and the creative imagination. In addition, new areas of reality, both social and individual, came to be explored. To express this shifting vision, new, experimental narrative strategies had to be developed. These include deliberate amandonment of linear, chronological narrative, of conventional character-presentation and of obtrusive authorial authority, a much more sophisticated view than previously of the role of language in fiction, and, as a general consequence a greater tendency toward „writerly“ rather than reader-friendly fiction [...]. Among the overall effects is believed to be that of lifting Spanish American fiction to a new level of universality.“
Ibid., s. 5.

[238] Ibid., s. 10-12.

[239] Ibid., s. 15 a 18.

Podle Gustava Pellóna měl na autory *post-boomu* velký vliv destruktivní politický a ekonomický vývoj v Latinské Americe v 70. a 80. letech. Spisovatelé cítili potřebu nějakým způsobem na tuto realitu reagovat, dochází tedy nejen k estetickému posunu od avantgardy k realismu, ale i k obsahovém posunu od mýtu k historii. [240] Zájem o „odpozorovanou realitu" (*realidad observada*) měl vliv i na preferenci žánrů, v *post-boomu* se rozvíjel především román svědectví, detektivní román a historický román,[241] kterým se následně budeme zabývat blíže. Podle Seymora Mentona příklon k historii nebyl způsoben jen politickými a sociálními okolnostmi, ale i přibližujícím se pětistým výročím objevení Ameriky, které vybízelo k reinterpretaci vzdálené koloniální historie.[242] Abel Posse pak má zato, že historie byla důležitým tématem latinskoamerické literatury vždy.[243] Podle něj má latinskoamerická literautura ještě jinou funkci než čistě estetickou, a to funkci demytifikační.[244] Podle Posseho je třeba přehodnotit oficiální historii prezentovanou z pohledu *conquistadorů* a zkusit ji reflektovat i z pohledu poražených. To je podle něj úkol romanopisců a básníků, kteří mají studovat historiografii a „někdy ji popřít, upravit, reinterpretovat."[245]

Vzhledem k problemtickému vztahu historie a fikce není jednoduché určit definici historického románu. Menton se přiklání k definici Andersona Imberta, který má zato, že „historickým románem nazýváme román, který vypráví události epochy předcházející epoše spisovatele."[246] Tato definice se podle Mentona vztahuje na všechny historické romány. Problém této definice však tkví nejen v nejednoznačnosti výrazu „epocha", ale také ve velmi širokém pojetí, které nekonkretizuje, do jaké míry musí být román založen na skutečných událostech, aby byl stále považován za historický. Bez této konkretizace se smazává rozdíl mezi touto definicí a definicí v nejširším smyslu, již Menton také zmiňuje, která říká, že všechny romány jsou historické, protože „v menší či větší míře zachycují společenské

[240] PELLÓN, Gustavo. „La novela hispanoamericana de 1975 a 1990". In *Historia de la literatura hispanoamericana*. Ed. Roberto González Echevarría, Enrique Pupo-Walker. Madrid: Gredos, 2006, s. 297.
[241] Ibid., s. 296-297.
[242] MENTON, Seymour. *La nueva novela histórica de la América Latina: 1979 - 1992*. Mexico: Fondo de Cultura Económica, 1993, s. 47-48.
[243] POSSE, Abel. La novela como nueva crónica de América. In: *Utopías del Nuevo Mundo: actas del simposio internacional : Praga, 8-10 de junio de 1992I.* Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd ČR, 1993, s. 258.
[244] Ibid., s. 264.
[245] „a veces negarla, modificarla, reinterpretarla."
Ibid., s. 263.
[246] "Llamamos „novelas históricas" a las que cuentan una acción ocurrida en una época anterior a la del novelista."
ANDERSON IMBERT, Enriqie. „Notas sobre la novela histórica en el siglo XIX". En Arturo Torres-Rioseco et al., *La novela iberoamericana*. Albuquerque: University of New Mexico Press, 1952, s. 3. Citováno podle MENTON, Seymour. Op. cit., 1993, s. 33.

prostředí postav, i těch nejvíce introspektivních.“[247] Je však otázka, zda hranice mezi historickým a zcela fiktivním románem vůbec existuje, a pokud ano, zda je možné ji objektivně určit. Pro potřeby této práce se však budeme držet definice Andersona Imberta.

Historický román má kořeny v 19. století a je spojován především s romantismem, avšak vyvíjel se dále i ve 20. století pod vlivy modernismu, kreolismu (*criollismo*) a existencialismu.[248] Do 50. let 20. století se objevuje pouze tradiční podoba historického románu, roku 1949 se však objevuje první „nový historický román“, *Království tohoto světa* (*El reino de este mundo*), Aleja Carpentiera.[249] Obě formy historického románu byly v 50. a 60. letech okrajové, větší pozornosti se dočkaly až v době *post-boomu*, jak již bylo řečeno, především pak na konci 70. a v průběhu 80. let.

[247] „en mayor o menor grado, capta el ambiente social de sus personajes, hasta de los más introspectivos.“ Ibid., s. 31-32.
[248] Ibid., s. 35.
[249] MENTON, Seymour. *La nueva novela histórica de la América Latina: 1979 - 1992*. Mexico: Fondo de Cultura Económica, 1993, s.Ibid. s. 38.

2.7.1. Nový historický román

Seymour Menton charakterizuje nový historický román na základě šesti hlavních rysů a vymezuje jej především oproti dosavadnímu pojetí tradičního historického románu. Tyto rysy nemusejí být nutně přítomny všechny najednou, román *Démon* Abela Posseho však splňuje všechny. Jedná se o následující charakteristiky:

1. Zobrazení určitého historického období je podřízeno, v různé míře, záměru názorně ukázat některé filozofické myšlenky, jako například neschopnost dopátrat se historické pravdy či poznat realitu.
2. Vědomá deformace historie pomocí omise, nadsázky a anachronismu.
3. Fikcionalizace historických postav (na rozdíl od tradičního historického románu v pojetí Waltera Scotta, který preferuje hrdiny zcela fiktivní).
4. Metafikce neboli komentáře autora ohledně procesu vzniku románu.
5. Intertextualita.
6. Bachtinovy koncepty dialogu, karnevalu, parodie a heteroglosie.[250]

Kromě Posseho zpracovali Aguirreho postavu v novém historickém románu i Miguel Otero Silva (v již citovaném románu *Lope de Aguirre, kníže svobody*) a Félix Álvarez Sáenz (*Kronika rouhačů* / *Crónica de blasfemos*). *Kronika rouhačů* Álvareze Sáenze vůbec není na Mentonově seznamu historických románů, přestože vyšla roku 1986 a o rok později byla nominována na cenu Rómula Gallegose[251] (kterou nakonec získal Posse a jeho *dílo Psi z ráje*). Bart Lewis *Kroniku* v předmluvě k druhému vydání nicméně s Mentonovou knihou a novým historickým románem dává do souvislosti. Podle Barta se jedná o anomálii mezi zpracováními Aguirreho příběhu kvůli příklonu k estetické stránce a odklonu od stránky historické. Vypravěčem *Kroniky* je Estebanillo, fiktivní kronikář, který „se soustředí méně na opakované příhody historické výpravy, aby posílil smysl románu, jímž je vysvobození prostřednictím umění.“[252]

Román Otera Silvy je u Mentona zařazen do seznamu „spíše tradičních“ („*más tradicionales*“) historických románů. Dílo je koncipováno jako kronika. Dělí se na tři části pojmenované „Lope de Aguirre, voják“ (*el soldado*), „Lope de Aguirre, zrádce“ (*el traidor*) a „Lope de Aguirre, poutník“ (*el peregrino*), jež indikují postupnou proměnu protagonisty. Jednotlivé části jsou pak segmentovány na podkapitoly, které jsou očíslovány a jejichž názvy

[250] Ibid., s. 42-44.
[251] LEWIS, Bart L. „Prólogo a la Segunda Edición.“ In: *Crónica de blasfemos*. Asunción: Arandura editorial, 2001, s. VII.
[252] „se concentra menos en los episodios repetidos de la jornada histórica para intensificar el sentido novelístico de la redención a través del arte.“
LEWIS, Bart L. Op. cit., 2001, s. XIV.

shrnují jejich obsah. Naraci zajišťují různí vypravěči v první a ve třetí osobě. Jejich vyprávění se střídá s dialogy připomínajícími divadelní hru či filmový scénář, jelikož jsou doplňovány krátkými texty v závorkách, které popisují okolnosti scény.

Otero Silva se snaží věrně držet historických faktů, ostatně než své dílo napsal, údajně v archivech a knihovnách prostudoval na 188 děl ohledně Aguirreho.[253] Do románu však přidává i prvky zcela fiktivní, například ohledně Aguirreho mládí, jeho lásek k ženám, jeho údajné manželce atd. Jak již naznačuje název *Lope de Aguirre, kníže svobody*, Otero Silva se pokouší nabídnout alternativní pohled na tuto historickou postavu, aniž by ji však zbavoval viny za zločiny, jež spáchala. Otero Silva tedy prezentuje Aguirreho tak, jak se prezentoval sám ve svých dopisech. Aguirreho vzpoura byla podle Otera Silvy aktem pomsty proti útlaku koloniální správy. Za ten byl zodpovědný především Filip II., který jakožto král měl zajistit ve svých zemích pořádek. Vypovídající je finální dialog mezi Aguirrem a jedním z královových vojáků, kdy Aguirre těsně před smrtí pronese: „Vaše milost nechápe, že Filip II. se bude v historii objevovat s titulem Tyran, a Lopemu de Aguirre se bude říkat Kníže svobody?“ („*¿No entiende Vuestra Excelencia que el rey Felipe II ha de aparecer en la historia con el título de Tirano, y a Lope de Aguirre se le llamará Príncipe de la Libertad?*“)[254]

[253] PÍREZ NOY, Benito. „La conciencia histórica en "Lope de Aguirre, Príncipe de la Libertad", de Miguel Otero Silva.“ *Islas*. 1993, č. 105, s. 142.
[254] OTERO SILVA, Miguel. *Casas muertas ; Lope de Aguirre, príncipe de la libertad*. Ed. cit., s. 321.

2.7.2. Aguirre a jeho démon

Na Posseho román *Démon* nemůžeme zcela aplikovat tendenci *post-boomu* ohledně posunu „od mýtu k historii“. Stejně jako někteří další autoři nového historického románu (např. Carpentier ve svém *Království tohoto světa*) se Posse nesnaží zachytit konkrétní historický moment, ale na základě konkrétních historických prvků ukázat různé způsoby chápání a zobrazování historie, které mají blízko právě k mýtu. Jak podotýká Aracil Varón, historický okamžik „není tématem, ale východiskem.“[255] Sám Posse proto říká, že nepíše o historii, ale o metahistorii.[256]

Posse se však zároveň snaží reinterpretovat oficiální výklad historie a narušit všeobecně přijímané historické náhledy a schémata. V rozhovoru řekl: „Spisovatel oživuje Historii, pouští se mezi řádky, do jejích rozporů. Svým citem bojuje proti autoritářství kronikáře, který věří, že objektivně interpretuje události, které prožil či které mu vyprávěli. Avšak vždy tu je vyprávění, vždy tu je subjektivita.“ (*„El escritor vivifica la Historia, se mete en sus entrelíneas, en sus contradiciones. Combate con su sensibilidad el autoritarismo del cronista que cree interpretar objetivamente los hechos que vivió o le contaron. Siempre hay relato, siempre hay subjetividad.“*)[257] V *Démonu* se Posse snaží především narušit prezentaci „objevení Ameriky“ jako jednostranného aktu, ve kterém Amerika hraje pasivní roli. Nabízí pohled nejen evropských *conquistadorů*, kteří jsou frustrovaní z moci a nezkrotnosti tamější přírody, ale i pohled amerických Indiánů, zvířat a rostlin, když píše: „Dne 12. října 1492 byla objevena Evropa a Evropané zvířaty a lidmi z pralesních říší.“ (*„El 12 de octubre de 1492 fue descubierta Europa y los europeso por los animales y homnres de los reinos selváticos.“*)[258]

Posse v románu *Démon* nenásleduje historická fakta (přestože je evidentní, že o nich má povědomí) a nesnaží se ani o historickou věrohodnost. Na rozdíl od Otera Silvy nerekonstruuje uplynulé události, ale historickou realitu dekonstruuje a přetváří ji. Dekonstrukce spočívá například ve volném putování historických postav v prostoru i v čase, v dehistorizaci historického protagonisty či v opuštění konceptu lineárního vývoje historie a v pojetí minulosti jako stále probíhajícího, opakujícího se procesu.[259] Posse hned na začátku

[255] „sino el punto de partida.“
ARACIL VARÓN, María Beatriz. *Abel Posse: de la crónica al mito de América*. Murcia: Compobell, S.L., 2004, s. 31.
[256] LEWIS, Bart L. Op. cit., 2003, s. 92.
[257] ARACIL VARÓN, María Beatriz. Op. cit., 2004, s. 210.
[258] POSSE, Abel. *Daimón*. Reimpresión. Barcelona: Nuevas Ediciones de Bolsillo, 2003, s. 16.
[259] ZANDANEL, María Antonia. *Los procesos de ficcionalización del discurso histórico en la leyenda de El Dorado, Lope de Aguirre y la Aventura Marañona*. Mendoza, Argentina: Ed. de la Fac. de Filosofía y Letras, Univ. Nacional de Cuyo, 2004, s. 360-361.

odkazuje na ideji věčného návratu německého filozofa Friedricha Nietzscheho.[260] „Věčný Návrat Téhož" (*Eterno Retorno de lo Mismo*) sdílí představu nativních kultur o cyklické podobě času a historie, spočívající v opakování stejných prvků. Nietzsche má zato, že „tento život, jak jej teď žiješ a jaks jej žil, budeš muset žít ještě jednou a ještě nespočetněkrát; a nebude v něm nic nového, nýbrž musí se ti navracet každá bolest a každá rozkoš a každý nápad a vzdech a vše, co bylo ve tvém životě."[261]

Cykličnost historie je v románu znázorněna opakováním amazonské výpravy. Ta není zcela identická, ale kopíruje původní strukturu (např. Aguirre opět píše dopis Filipu II., vydává se hledat El Dorado, posílá muže napřed shánět jídlo a ti se vracejí s nepořízenou atd.) a sestává ze stejných členů (avšak od začátku velí Aguirre, Ursúa zcela chybí, a některé hlavní postavy si Posse vymýšlí). Děj se začíná odehrávat jedenáct let po Aguirreho porážce a smrti, tedy roku 1572. Lope de Aguirre a jeho maraňonci vstanou z mrtvých a Aguirre motivuje smrtí znavené maraňonce výkřiky: „Zlato, ženy, El Dorado! Já říkám, že nic není objeveno! Nic není skončeno!" („*¡El oro, las mujeres, El Dorado! ¡Yo digo que nada está descubierto! ¡Que nada está concluido!*")[262] Aguirre se svými druhy se nakonec vydá na pouť napříč Amerikou a historií.

Když se v 18. století dostanou do Cartageny, překvapí je pokrok a proměna amerických měst. Aguirre znechuceně seznává, že skončila doba bojovníků, vojáků a *conquistadorů* a nastala doba uhlazených úředníků a bohatých obchodníků. „Pokud někdo urazil některého z těchto nadutců, neocitla se před ním špička meče, ale tučná ruka úředníka s předvoláním kvůli zločinu nactiutrhání, na základě nových zákonů." („*Si uno insultaba a alguno de aquellos cobijados no se encontraría ante la punta de una espada sino frente a la mantecosa mano de un letrado con una citación por el delito de injurias, según las nuevas leyes*.")[263] Aguirre pociťoval rozkol s touto formou civilizace, evropského produktu, a cítil se blíže barbarskému pralesu a tamějším kulturám, kterými dříve pohrdal. Těsně před válkami za nezávislost Aguirre uposlechne šeptání svého démona, aby vyslyšel své fyzické tužby, a opouští maraňonce. Tím svým způsobem rozbíjí opakování minulosti a očekávání čtenářů (i postav). Říká: „[Maraňonci] Ode mne čekali, že je zase zabiju, ale ne. Jsem zamilovaný." („*De mí esperaban que los matase otra vez, pero no. Me voy enamorado*.")[264] Takto končí

[260] GALSTER, Ingrid. Op. cit., 2011, s. 649.
[261] NIETZSCHE, Friedrich. *Radostná věda*, přel. V. Koubová. Praha: Aurora, 2001, str. 183-4.
[262] POSSE, Abel. *Daimón*. Barcelona: Nuevas Ediciones de Bolsillo, 2003, s. 16.
[263] Ibid., s. 113.
[264] Ibid., s. 144.

první část knihy nazvaná „Epopej válečníka“ („*La epopeya del guerrero*“) a začíná „Osobní život“ („*La vida personal*“).

Druhá část již nesleduje dějovou linii kronik, ale vydává se na samostatnou dráhu. Na začátku románu Aguirre několikrát zmiňuje, „co bych dal za jednoduchou lásku“ („*qué no daría por un amor simple*“),[265] a po opuštění maraňonců bývalý *caudillo* tuto „jednoduchou lásku“ skutečně nachází. Ožení se s jeptiškou Sor Ángelou a po nějakou dobu je šťastný. Rutina rodinného života jej však začne nudit, a tak následuje další pouť: Aguirre navštíví novou republiku maraňonců, kde pozoruje následky vyhlášení nezávislosti, vydá se do Amazonie, kde nastal kaučukový *boom*, a je svědkem puče, po němž je krutě mučen. Přežije však a setkává se (opět) s prostitutkou La Morou, která se jej snaží přesvědčit k účasti na revoluci. Aguirre přijímá s úmyslem je zradit, avšak později umírá kvůli banální příhodě: zaskočí mu kost a udusí se.

Nejen obsah, ale ani způsob narace není typický pro historický román. Posse volí nadsazený až parodický tón, takže vyprávění působí humorně. Jako příklad uveďme makabrózní scénu, kdy se Aguirre snaží přimět „své mrtvé“ k poslušnosti a oni před ním prchají. Aguirre honí maraňonce po pralese s výkřiky „Neutíkej, sakra! [...] Já tě vidím, Salduendo! [...] Viděl jsem tě, Guzmáne, pořád tě vidím! Zatracený pitomče, nešplhej, ne!“ („*¡No corras, coño! [...] ¡Te veo, Salduendo! [...] ¡Te he visto, Guzmán, que te veo! ¡Maldito cojudo, que no trepes, no!*)[266] Avšak mrtví před ním stále utíkají a „bezostyšně ukazovali tu krev, která padá a nepadá z jejich ran.“ („*desvergonzados, mostraban esa sangre que cae y no cae de sus heridas*.“)[267]

Hlavním hrdinou románu je po ceou dobu Lope de Aguirre. Ještě před první kapitolou autor předkládá „Životopis Lopeho de Aguirre“ („*Biografía de Lope de Aguirre*“), který na první pohled vypadá jako historický úvod, ale po přečtení je očividné, že se jedná o shrnutí pohledu autora na protagonistu románu. Abel Posse jej uvádí následovně:

„Lope de Aguirre (1513?-1561). Nazýval se Tyranem, Zrádcem, Poutníkem. Coby antiimperialista vyhlásil válku Filipu II. z amazonského pralesa, obklopen opicemi, a založil tak skutečně „první svobodné území Ameriky.“ Démonista. Nesmělý, ale neústupný erotoman. Rebel. Jeho krutost je příslovečná. Amorální jako tygr, jako holubice. Očividně věřil pouze ve vůli k moci, v oslavu války, v nadšené blouznění (smrtelně pohrdaje těmi, kteří je nesdíleli či byli zdrženliví).

[265] Ibid., s. 46.
[266] Ibid., s. 29.
[267] Ibid., s. 29.

Odstranil své velitele a skoro všechny lidi z výpravy, nějakých sedmdesát celkem, včetně žen a kněží. Zabil dvěma štědrými bodnutími svou patnáctiletou dceru, aby jí ulehčil od života (shodoval se se svým zrazeným Filipem II. na tom, že zde je slzavé údolí).

Jeho plány nebyly nikterak skromné, i přes nevhodné okolnosti: upevnit Maraňonské impérium, zmocnit se Peru a získat jako posilu vojsko 1. 000 černochů, podrobit si Španělsko a ovládnout svět.

Dále žil ve Věčném Návratu Téhož, což je časoprostorová spirála.“

(„*Lope de Aguirre (1513?-1561). Denominóse el Tirano, el Traidor, el Peregrino. Antiimperialista, declaró guerra desde la selva amazónica, rodeado de monos, a Felipe II, fundando de hecho „el primer territorio libre de América.“ Demonista. Erotómano tímido pero tenaz. Rebelde. Su crueldad es proverbial. Amoral como un tigre, como una paloma. Aparentemente sólo creyó en la voluntad de poder, en la fiesta de la guerra, en el fervor del delirio (despreciando letalmente a quienes no lo compartían o eran tibios).*

Eliminó a sus jefes y a casi toda gente de la Jornada, unos setenta en total, incluyendo mujeres y frailes. Mató de dos generosas puñaladas a su hija quinceañera para aliviarla de la vida (coincidía con su traicionado Felipe II en que esto es un valle de lágrimas).

Nada mediocre de proyectos a pesar de la pobre circunstancia: consolidar el Imperio Marañón, adueñarse del Perú reforzándose con un ejército de 1. 000 negros, avallasar España y dominar el mundo.

Siguió viviendo en el Eterno Retorno de lo Mismo, que es una espiral espacio-temporal.“)

Aguirre je v tomto úvodním shrnutí ve shodě s kronikami vykreslen jako příslovečně krutý tyran, který zavraždil svou dceru, a zároveň jako rebel, bouřící se proti nadvládě a snažící se založit nezávislý stát. Posse jeho ambice rozšiřuje na pokus o ovládnutí celého světa a přidává mu charakteristiku erotomana. Aguirre v tomto díle však nevystupuje jako historická postava, ale, jako ve filmu Herzoga, je především archetypem, stejně jako ostatní postavy. Druhořadý význam konkrétních osob a jmen umocňují přezdívky, které upozorňují na zastřešující, zobecňující charakter postav. Blas Gutiérrez (*Cronista*) odkazuje na kronikáře, jejichž spisy vytvářely historii, kněz (*Cura*) symbolizuje pokrytecké představitele církve a židovský obchodník Lipzia představuje touhu po zisku. Během přesunu v prostoru a v čase se postavy přizpůsobují době, avšak jejich esenciální charakteristiky zůstávají stejné: z

kronikáře je novinář, vytvářející veřejné mínění, kněz se stává zkorumpovaným kardinálem a obchodník se promění v akcionáře mezinárodní společnosti. Aguirre-Stařec (*El Viejo*) pak odkazuje na více věcí. Symbolizuje *caudilla* a jeho pád; evropského *conquistadora* a jeho proměnu v Američana; neustálou snahu vzpírat se zavedeným pořádkům, rebelovat a zrazovat.

Aguirre je dáván do souvislosti také s titulem románu *Démon*. Ten podle Barta nemá čistě negativní konotaci. Ve svém původním významu v řecké mytologii termín démon označoval duchy, kteří se vyznačovali svou nevypočitatelností a ambivalencí.[268] Název románu však odkazuje i na křesťanskou tradici, kde démon či ďábel (zlo) představuje protipól Boha (dobra). Stejně jako mýty, které v kronikách existovaly ve víře a představách lidí, jsou v románu skutečné (Aguirre se setkává s Amazonkami a dostává se do vytouženého El Dorada), tak se v románu realizují náznaky kronikářů o spojení Aguirreho s ďáblem. Kronikář Zúñiga vysvětloval schopnost Aguirreho odhalit každé spiknutí tím, že „mu to prozrazuje démon – vypadá to, že má svého osobního ducha." („*el demonio se lo decía – parece traer familiar*")[269] Aguirre sám údajně chtěl jít do pekla, „protože tam je Julius César a Alexandr Veliký a další odvážní velitelé a v nebi jsou rybáři a truhláři a málo významní lidé." („*porque allá estaba Julio César y Alejandro Magno y otros valientes capitanes, y que en el cielo estaban pescadores y carpinteros y gente de poco brío*.")[270] Stejně tak Posseho Aguirre tvrdí: „Vše dobré přišlo od Démona (v hrobě jsem nad tím dlouze rozjímal) [...] Ať si říkají, co chtějí, tihle kronikáři, písaři a pisálkové! Aspoň byl někým: tak!: démon umožňuje existovat." („*Todo lo bueno había venido del Demonio (en la tumba había meditado largo sobre esto) [...] (¡digan lo que digan los cronistas, escribanos y escribientes! Al menos era alguien: ¡eso!: el demonio hace existir*.")[271] V jednu chvíli se Aguirre pokusil jej zbavit pomocí vymítání, ale neúspěšně. Našeptávání démona pak ovlivňovalo mnohá jeho pozdější rozhodnutí. Aguirreho smrtí však démon nezanikl, jelikož se údajně přenášel pohlavní cestou a La Mora „jistě byla oplodněna Aguirreho zuřivým démonem a brzy jím nakazí Diega de Torres." („*seguramente iba fecundada por el furioso daimón de Aguirre y pronto lo contagiaría a Diego de Torres*.")[272]

[268] LEWIS, Bart L. Op. cit., 2003, s. 96.
[269] ZÚÑIGA, Gonzalo de. Relación de Gonzalo de Zúñiga. Ed. cit., s.124.
[270] VÁZQUEZ, Francisco de. Relación de Francisco Vázquez. Ed. cit., s. 270.
[271] POSSE, Abel. *Daimón*. Ed. cit., s.34.
[272] Ibid., s. 286.

ZÁVĚR

Účelem této práce je vykreslení obrazu Lopeho de Aguirre v kronikách očitých svědků z 16. století, vykreslení jeho obrazu v románech *post-boomu* z 20. století a následné srovnání těchto obrazů. Obraz, jejž vytvořili kronikáři, odpovídal preferencím oficiální historie, zatímco rozdílné zpracování této postavy v historických románech 20. století ukázalo, jak různými způsoby lze význam této rozporuplné osoby chápat.

Analýza obrazu v kronice vychází především z díla Francisca Vázqueze, použity jsou však i kroniky Gonzala de Zúñiga, Pedra de Monguía, Custodia Hernándeze a anonymního autora. Co se literárního zařazení analyzovaných kronik týče, podle Beatriz Pastor spadají do takzvaného demytifikačního či demytizujícího diskurzu. Pokud diskurz neúspěchu (*fracaso*) Cabezy de Vaca demytifikoval Kolumbovu prezentaci Ameriky jako ráje na zemi, demytizující diskurz rebelie rozbořil Cortésovu konstrukci Španělů jako vznešených rytířů bojujících proti proradným Indiánům. V demytifikujícím diskurzu jsou těmi špatnými a proradnými sami vzbouření Španělé. Hybnou silou jejich jednání nejsou vznešené ideály cti, šíření katolické víry a zabírání půdy pro křesťanského krále, ale je jí nespokojenost a pocit nespravedlnosti. Jestliže Hernán Cortés představuje prototyp ušlechtilého *conquistadora* a mytického hrdiny odpovídajícího středověkým epickým figurám, je Lope de Aguirre jeho pravým opakem, ztělesňuje *conquistadora* černé legendy a hrdinu demytifikovaného, či chceme-li, jakéhosi mytického antihrdinu. Na rozdíl od Cortése, který byl čestný, vždy držel slovo a odmítal zbytečné násilí na Indiánech, Aguirre schvaloval násilí nejen na Indiánech, ale i na Evropanech, zradil krále, byl špatným křesťanem, lhal, a k dosažení vítězství používal nečestné taktiky. Takovýto Aguirreho obraz alespoň vytvořili kronikáři 16. století.

Kronika Franciska Vázqueze si zvolila za hlavní kritérium svého hodnocení věrnost králi. Jak se dozvídáme z historického kontextu i z příkladů v analýze, Aguirreho jednání nebylo o tolik horší než činy jiných velitelů. Pedro de Ursúa ztrestal smrtí zrádné druhy, královští vojáci podpálili zbytek města atd. Aguirre tak ovšem nečinil ve jménu krále, ale za účelem vzpoury proti němu a v tom viděl Vázquez hlavní rozdíl. Je však zároveň potřeba přiznat, že míra násilí byla pod vedením Aguirreho opravdu velmi vysoká. V tomto ohledu kronikáři nepřehánějí, Aguirre sám v dopise Filipu II. připouští, kolik lidí zabil proto, že se proti němu údajně spikli. Některé z jeho obětí navíc byly pouhými zajatci, kteří se proti němu zcela jistě nijak neprovinili.

Kritérium věrnosti králi aplikoval Vázquez i na hodnocení maraňonců. Ty, kteří sloužili Aguirremu, zatracoval, a ty, kteří přeběhli ke královským vojákům, heroizoval a prohlašoval o nich, že jistě chtěli králi sloužit od začátku, ale ze strachu o život to nedali najevo. Pouze o maraňoncích, kteří měli příležitost Aguirreho zabít a nevyužili ji, prohlašuje, že nemají pro svoje chování omluvy. Nikoho konkrétního však nejmenuje.

Aguirre coby *caudillo* držel moc pevně v rukou nejen díky násilí, ale i díky psychické manipulaci a všudypřítomné atmosféře nejistoty a strachu. Maraňonce upozorňoval, že svou dobrovolnou účast na rebelii stvrdili podpisem, a tudíž jedinou alternativou k pokračování ve vzpouře je poprava za zradu krále. Nevypočitatelnost jeho jednání zas vedla k neustálým obavám o vlastní život, ani nejlepší přátelé si nemohli být jisti, že nebudou falešně obviněni ze spiknutí a následně zavražděni. Ačkoliv Vázquez na závěr své kroniky zdůrazňuje, že maraňonce nelze zbavit zodpovědnosti za jejich jednání, svrháváním veškeré viny na Aguirreho tak sám činí. Do maraňonců, jak již bylo řečeno, až na výjimky promítá svůj vlastní způsob myšlení a tvrdí, že v srdci se toužili vrátit do služeb krále, ale ze strachu z tyrana to neudělali. Naopak Aguirremu přisuzuje jen ty nejhorší pohnutky (blázen, vrozená špatnost a krutost, chamtivost, nepřítel víry libující si v hříchu atd.). Zároveň však přepisuje dopis Filipu II., v němž sám Aguirre prezentuje své důvody ke vzpouře.

Hlavní Aguirrem prezentovaný důvod vzpoury je pocit nespravedlnosti. Aguirremu vadí, že *conquistadoři*, kteří podle něj odvádějí v koloniích nejvíce práce, žijí v bídě a hladoví, zatímco úředníci, kteří ničemu pořádně nerozumějí a starají se jen o výhodné sňatky svých dětí, žijí v blahobytu. Varuje krále, aby svým úředníkům nevěřil, protože jej klamou a okrádají. Dále poukazuje rovněž na úpadek kněží, kteří odmítají kázat chudým a starají se hlavně o vlastní pohodlí.

Aguirreho nedůvěra ke společenským elitám se projevila i v plánu na budoucí správu nezávislého Peru. Zúñiga popisuje, jak Aguirre postupně vraždil všechny šlechtice a do funkcí povyšoval lidi z nízké vrstvy. Po vraždě nově jmenovaného knížete Francisca de Guzmán Aguirre pak nenavrhl žádného nástupce, ale předestřel svou ideu „správy maraňonců“. Získanému území měli vládnout sami maraňonci, protože jsou podle Aguirreho jediní lidé, kteří si to zaslouží a kterým může plně důvěřovat.

Po Aguirreho porážce a smrti se pověsti o jeho krvavé výpravě v koloniích přes soudní opatření roznesly a příběh byl zapracován i do kronik pozdějších autorů. V koloniální době mohla být vydávána jen díla zastávající stanoviska oficiální historie, Aguirreho obraz tedy zůstával čistě negativní. Dokonce se ještě zhoršoval, protože pozdější autoři kvůli zprostředkovaným informacím a nedostatku prostoru pro zachycení události příběh

zkracovali a zjednodušovali, takže zcela vymizela Aguirreho primární motivace ke vzpouře. Existují diskuze, zda v 19. století došlo k plné rehabilitaci Aguirreho či nikoliv, jisté však je, že v první polovině 20. století se mu jí dostalo od Baska Segunda de Ispizúa. Ten zpochybnil oficiální historii a nabídl alternativní výklad Aguirreho osobnosti. Ovšem přiklonil se k opačnému extrému, což mu následně vytkl Emiliano Jos, který vydal nejdůležitější historické pojednání o Ursúově výpravě. Ve 20. století je Aguirreho problematika často zpracovávána v románech, a to jak autorů španělských (Generace 98, Ramón Sender), tak latinskoamerických (Uslar Pietri, Abel Posse, Miguel Otero Silva, Félix Álvarez Sáenz).

Analýza románu *post-boomu* vychází z tzv. nového historického románu *Démon* argentinského spisovatele Abela Posseho. Narozdíl od Otera Silvy, který Aguirreho nazývá „knížetem svobody“, se Posse nepouští do výkladu události ani jejích postav. Posse nenabízí interpretační převyprávění historické výpravy, ale na základě historických prvků konstruuje výpravu mytickou, se kterou Aguirre prochází prostorem i časem. Strukturální prvky historické výpravy se však do té mytické promítají. Postavy, jako kronikář, kněz, kat a židovský obchodník, jsou však emblematické. Také Aguirre, který byl jako jediná postava v kronikách komplexně vykreslen, vystupuje v románu spíše jako symbol. Jeho hlavní charakteristiky však zůstaly zachovány a byly zveličeny: Aguirreho moc *caudilla*, jeho sklony zrádce, jeho plán podrobit si Španělsko a ovládnout celý svět. Aguirreho touha po materiální kompenzaci byla rovněž mytizována a přetvořena v touhu nalézt El Dorado, ačkoliv v kronice v jeho existenci nevěřil. Zároveň Posse Aguirremu přidává charakteristiku erotomana, která se v kronice neobjevuje vůbec. Vražda doni Inés byla pro Posseho akt potlačované lásky a touhy, a nikoliv chladnokrevnou vraždou. Láska a touha pak hrají v románu důležitou roli. Když Aguirre poslechne svého démona a v druhé části se plně podřídí své fyzické touze, maraňonce a jejich výpravu opouští a mění historii. Další pokračování výpravy není vyloučeno ani Aguirreho smrtí: nejenže kachna, jejíž kůstkou se Aguirre zdusí, je přirovnávána k ptáku Fénixovi, ale Aguirreho démon přežívá v La Moře dále a je pravděpodobné, že se jím nakazí další.

Posse upozorňuje především na protikladnost Aguirreho postavy a boří jeho čistě negativní obraz. Do Aguirreho vkládá nejen vlastnosti, které podle kronik měl, ale pracuje i s těmi, které mohl mít a které kronikáři odmítli zachytit. Posse také zvyšuje protikladnost Aguirreho osoby tím, že jej zobrazuje v protichůdných situacích, nejen jako *caudilla*, ale i jako mučeného věžně. Zároveň navazuje na myšlenku, že Aguirre se zapřením své vlasti stal prvním Američanem (přestože u Posseho tento proces proměny trvá staletí). Aguirreho barbarství, pro Španěly stejně nepřijatelné jako barbarství indiánské, není vnímáno zcela

negativně, protože také díky němu se Aguirre vzdálil evropské civilizaci a přiblížil americké přírodě.

Analýza románu, jak bylo naznačeno v úvodu, je velmi stručná a slouží především k vytvoření rámcové představy, jak také může vypadat pojetí Aguirreho. Od zachycení osobních zkušeností jsme se dostali na pomezí historie a mýtu, v němž Aguirre symbolizuje obecné prvky americké kultury a historie. Mýtus Aguirreho zde dosáhl vrcholu.

Lope de Aguirre za svého života získal mnoho přízvisek: blázen (*el loco*), tyran (*el tirano*), zrádce (*el traidor*), poutník (*el peregrino*), po své smrti také kníže svobody (*el príncipe de libertad*) či hněv boží (*ira de dios*). Dnešní vnímání Aguirreho je stále rozporuplné. Existují snahy přehodnotit oficiální verzi kronikářů, ale k nejproblematičtější negativní složce, k násilí, se Aguirre bez lítosti sám hlásí a není tedy co zpochybňovat. Na druhou stranu vzepření se útlaku a boj za spravedlnost, které Aguirre uvádí jako svou motivaci, jsou témata, která se v dnešní době setkávají s pochopením. Nabízí se tedy otázka, zda účel světí prostředky. Je možné za dobrou věc bojovat všemi prostředky, i za cenu života nevinných? Toto morální dilema je nadčasové a je reflektováno i do způsobu dnešního vnímání jeho osoby.

Je třeba zdůraznit, že tato práce se nepokouší, jako některé jiné, Aguirreho hájit či rehabilitovat, ale pouze zpochybnit verzi předkládanou kronikáři, najít nesrovnalosti v jejich podání a případně nabídnout jiný pohled na věc. Je pravda, že při zpracování této tématiky je snadné sklouznout jak k idealizaci, tak k démonizaci Aguirreho. Hlídat jsem musela především oslovení, abych jej nenazývala ani pouze křestním jménem, Lope, ani nepřebírala rétoriku pramenů a nenazývala jej tyranem (jak to někteří badatelé činí). Pokud bych měla na závěr zhodnotit, jakým způsobem je jeho postava prezentována v sekundární literatuře, mám zato, že je mnohem více akcentována jeho pověst tyrana nežli důvody, které k jeho činům vedly, a proto převládá čistě negativní vidění jeho osoby.

BIBLIOGRAFIE

PRIMÁRNÍ LITERATURA

Cédula de Felipe II. Ed. PASTOR, Beatriz a Sergio CALLAU. *Lope de Aguirre y la rebelión de los marañones*. Madrid: Clásicos Castalia, 2010, s. 413-414.

Perdón de la Audiencia a los marañones. Ed. PASTOR, Beatriz a Sergio CALLAU. *Lope de Aguirre y la rebelión de los marañones*. Madrid: Clásicos Castalia, 2010, s. 409-411.

Proclamación de don Hernando de Guzmán como Príncipe del Perú. Ed. PASTOR, Beatriz a Sergio CALLAU. *Lope de Aguirre y la rebelión de los marañones*. Madrid: Clásicos Castalia, 2010, s. 367-373.

Relación anónima. Ed. PASTOR, Beatriz a Sergio CALLAU. *Lope de Aguirre y la rebelión de los marañones*. Madrid: Clásicos Castalia, 2010, s. 323-340.

Sentencia del juez Bernáldez. Ed. PASTOR, Beatriz a Sergio CALLAU. *Lope de Aguirre y la rebelión de los marañones*. Madrid: Clásicos Castalia, 2010, s. 403-408.

AGUIRRE, Lope de. Carta de Lope de Aguirre a Felipe II. Ed. PASTOR, Beatriz a Sergio CALLAU. *Lope de Aguirre y la rebelión de los marañones*. Madrid: Clásicos Castalia, 2010, s. 71-79.

ERCILLA Y ZÚÑIGA, Alonso de. *La Araucana*. Tomo II. México: UNAM, 1962.

HERNÁNDEZ, Custodio. Relación de Custodio Hernández. Ed. PASTOR, Beatriz a Sergio CALLAU. *Lope de Aguirre y la rebelión de los marañones*. Madrid: Clásicos Castalia, 2010, s. 341-363.

MONGUÍA, Pedro de. Relación de Pedro de Monguía. Ed. PASTOR, Beatriz a Sergio CALLAU. *Lope de Aguirre y la rebelión de los marañones*. Madrid: Clásicos Castalia, 2010, s. 83-104.

OTERO SILVA, Miguel. *Casas muertas ; Lope de Aguirre, príncipe de la libertad*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1985.

POSSE, Abel. *Daimón*. Barcelona: Nuevas Ediciones de Bolsillo, 2003.

VÁZQUEZ, Francisco de. Relación de Francisco Vázquez. Ed. PASTOR, Beatriz a Sergio CALLAU. *Lope de Aguirre y la rebelión de los marañones*. Madrid: Clásicos Castalia, 2010, s. 155-278.

ZÚÑIGA, Gonzalo de. Relación de Gonzalo de Zúñiga. Ed. PASTOR, Beatriz a Sergio CALLAU. *Lope de Aguirre y la rebelión de los marañones*. Madrid: Clásicos Castalia, 2010, s. 105-154.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

ARACIL VARÓN, María Beatriz. *Abel Posse: de la crónica al mito de América*. Murcia: Compobell, S.L., 2004.

BOOST, David H. „Los historiadores del período colonial: 1620-1700". In: *Historia de la literatura hispanoamericana*. Madrid: Gredos, 2006, s. 169-214.

CANO, Ana M. *La figura de Lope de Aguirre en su contexto literario*. The Florida State University, 1983. Dizertační práce. Vedoucí práce Ernest C. Rehder.

CASTRILLO MAZERES, Francisco. *El Soldado de la conquista*. Madrid: Editorial MAPFRE, 1992.

GALSTER, Ingrid. *Aguirre o la posteridad arbitraria: la rebelión del conquistador vasco Lope de Aguirre en historiografía y ficción histórica (1561 - 1992)*. Bogotá: Ed. Universidad del Rosario, 2011.

HODOUŠEK, Eduard et al. *Slovník spisovatelů Latinské Ameriky*. Praha: Libri, 1996.

IRVING, Leonard. *Los libros del conquistador*. La Habana: Ediciones Casa de las Américas, 1983.

ISPIZÚA, Segundo de. *Los vascos en América. Historia de América.* Svazek V., díl II. Madrid: Ediciones Vascas, 1918.

JOS, Emiliano. *La expedición de Ursúa al Dorado, la rebelión de Lope de Aguirre y el itinerario de los Marañones.* Huesca, 1927.

KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Inkové: nejmocnější indiánský stát*. Praha: Aleš Skřivan ml., ed. Karavela, 2006.

LEWIS, Bart L. „Prólogo a la Segunda Edición." In: *Crónica de blasfemos*. Asunción: Arandura editorial, 2001, V-XX.

LEWIS, Bart L. *The miraculous lie: Lope de Aguirre and the search for El Dorado in the Latin American historical novel*. Lanham.: Lexington Books, 2003.

LOCKHART, James. *Spanish Peru 1532-1560: A Colonial Society*. Menasha: The University of Wisconsin Press, 1968.

MAMPEL GONZÁLEZ, Elena a Neus ESCANDELL TUR. „Prólogo". In *Lope de Aguirre: Crónicas, 1559-1561*. Barcelona: Editorial 7 1/2, 1981, s. I-XVII.

MARTÍNEZ TOLENTINO, Jaime. *Dos crónicas desconocidas de Lope de Aguirre*. Madrid: Editorial Fundamentos, 2012.

MATAMORO, Blas. *Lope de Aguirre: La aventura de El Dorado*. Madrid: Historia 16, 1986.

MENTON, Seymour. *La nueva novela histórica de la América Latina: 1979 - 1992*. Mexico: Fondo de Cultura Económica, 1993.

MERRIM, Stephanie. „Los primeros cincuenta años de historiografía hispana sobre el Nuevo Mundo: el Caribe, México y América Central". In: *Historia de la literatura hispanoamericana*. Madrid: Gredos, 2006, s. 85-126.

MIGNOLO, Walter. „Cartas, crónicas y relaciones del descubrimiento y la conquista." In: IÑIGO MADRIGAL, Luis. *Historia de la literatura hispanoamericana*. Madrid: Cátedra, 1982, s. 57-116.

MIJARES, Lucio a Angel SÁNZ TAPIA. „El desarrolo histórico en las regiones". In: PÉREZ-MALLAÍNA, Pablo Emilio et al. *Historia de Iberoamérica: Historia moderna*. Svazek č.2. Madrid: Sociedad Estatal para la Ejecución de Programas del Quinto Centenario, 1990.

NARVÁEZ, Jorge. „El estatuto de los documentales en América Latina". In: Jorge NARVÁEZ et al. *La Invención de la memoria: actas*. Santiago: Pehuén, 1988, s. 15-22.

NIETZSCHE, Friedrich. *Radostná věda*, přel. V. Koubová. Praha: Aurora, 2001, str. 183-4

O'GORMAN, Edmundo. *La invención de América: investigación acerca de la estructura histórica del nuevo mundo y del sentido de su devenir*. México: Fondo de Cultura Económica, 1986.

ORTIZ DE LA TABLA, Javier. „Introducción". In: VÁZQUEZ, Francisco. *El dorado: crónica de la expedición de Pedro de Ursua y Lope de Aguirre*. Madrid: Alianza, 1987, s. 7-45.

PASTOR, Beatriz. *Discurso narrativo de la conquista de América*. La Habana : Casa de las Américas, 1983.

PASTOR, Beatriz. „Intoducción biográfica y crítica". In: PASTOR, Beatriz a Sergio CALLAU. *Lope de Aguirre y la rebelión de los marañones*. Madrid: Clásicos Castalia, 2010, s. 7-41.

PASTOR, Beatriz. „Las metamorfosis de Lope de Aguirre". *Estudios: Revista de investigaciones literarias*. 1993, roč. 1, č. 1, s. 107-120.

PELLÓN, Gustavo. „La novela hispanoamericana de 1975 a 1990". In *Historia de la literatura hispanoamericana*. Ed. Roberto González Echevarría, Enrique Pupo-Walker. Madrid: Gredos, 2006.

PEÑA, Margarita. „Poesía épica". In: *Historia de la literatura hispanoamericana*. Madrid: Gredos, 2006, s. 252-279.

PÉREZ, María Teresa. *El descubrimiento del Amazonas: historia y mito*. Sevilla: Ediciones Alfar, 1989.

PIÑA, Carlos. „Verdad y objetividad en el relato autobiográfico.“ In: Jorge NARVÁEZ et al. *La Invención de la memoria: actas*. Santiago: Pehuén, 1988, s. 29-39.

PIQUERAS CÉSPEDES, Ricardo. *Entre el hambre y El Dorado: mito y contacto alimentario en las huestes de conquista del XVI.* Sevilla: Diputación Provincial de Sevilla, 1997.

PÍREZ NOY, Benito. „La conciencia histórica en "Lope de Aguirre, Príncipe de la Libertad", de Miguel Otero Silva.“ *Islas*. 1993, č. 105, s. 141-147.

POSSE, Abel. La novela como nueva crónica de América. In: *Utopías del Nuevo Mundo: actas del simposio internacional : Praga, 8-10 de junio de 1992I.* Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd ČR, 1993, s. 258-265.

RAMOS PEREZ, Demetrio. *El mito del Dorado, su genesis y proceso*. Caracas: Academia nacional de la historia, 1973.

SHAW, Donald Leslie. *The post-boom in Spanish American fiction*. Saratoga Springs: State University of New York Press, 1998.

VYDROVÁ, Hedvika: „Hispanoamerická literatura“. In HODOUŠEK, Eduard et al. *Slovník spisovatelů Latinské Ameriky*. Praha: Libri, 1996, s. 20-21.

WHITE, Hayden. *Tropika diskursu: kulturně kritické eseje*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 2010.

ZANDANEL, María Antonia. *Los procesos de ficcionalización del discurso histórico en la leyenda de El Dorado, Lope de Aguirre y la Aventura Marañona*. Mendoza, Argentina: Ed. de la Fac. de Filosofía y Letras, Univ. Nacional de Cuyo, 2004.

Elektronické zdroje

ARACIL VARÓN, Beatriz. *Daimón de Abel Posse: Hacia una nueva crónica de América.* [online]. [cit. 2013-03-18].
Dostupné z:
http://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/5940/1/ASN_05-06_04.pdf

BALDICK, Chris. *The Oxford dictionary of literary terms*. New York: Oxford University Press, 2008. [cit. 2013-03-10]
Dostupné z:
http://books.google.se/books?id=mp0s9GgrafUC&printsec=frontcover&dq=The+Oxford+Dictionary+of+Literary+Terms&hl=es&sa=X&ei=YXU8UeCdGuGs4ASn1ID4BQ&ved=0CCwQ6AEwAA#v=snippet&q=imagery&f=false

GONZALES BOIXO, José Carlos. „Hacia una definición de la crónica de Indias.“ *Anales de literatura hispanoamericana* [online]. 1999, č. 28, [cit. 2013-03-02].
Dostupné z:
http://es.scribd.com/doc/6737275/Hacia-Una-Definicion-de-La-Cronica-de-Las-Indias

MELETINSKI, Eleazar M. (překlad Pedro López Barja de Quiroga) *El mito: literatura y folclore*. Tres Cantos, Madrid: Akal Ediciones, 2001.
Dostupné z:
http://books.google.cz/books?id=q6W7k9ON8F4C&pg=PA99&dq=mito+literario+definicion&hl=cs&sa=X&ei=WYFqUcnECcGthQel04CYBg&redir_esc=y#v=onepage&q=mito%20literario%20definicion&f=false

NEIRA, Hernán; FIERRO, Juan Manuel y VIVEROS, Fernando. „Lope de Aguirre: elementos para una teoría del mito de la Conquista.“ *Estud. filol.* [online]. 2006, n.41, s. 145-163, [cit. 2013-03-01].
Dostupné z:
http://www.scielo.cl/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0071-17132006000100011&lng=es&nrm=iso

VARGAS UGARTE, Rubén. *Historia General del Perú*. Lima: Carlos Milla Batres, 1971. [cit. 2013-03-20]
Dostupné z:
http://books.google.cz/books?id=3WN7AAAAMAAJ

RESUMEN

Esta tesis de diplomatura analiza la transformación de la imagen del conquistador Lope de Aguirre en obras elegidas. Primero, en la compilación introductoria se presenta el contexto histórico y social de la época colonial necesario para comprender las circunstancias de la rebelión de Aguirre. La introducción de las Leyes Nuevas y la falta de trabajo para los miles de conquistadores resultó en Perú en muchas sublevaciones contra la administración colonial. En esta perspectiva, dado el descontento general, la rebelión de Aguirre queda menos sorprendente. En la jornada de Ursúa que debía buscar las tierras míticas de Omagua y El Dorado, este descontento junto con otros factores resultó en otro alzamiento, el cual terminó con la muerte de Ursúa y la rebelión contra el Rey Felipe II. Lope de Aguirre, después de algunas peripecias, llegó a hacerse el general y *caudillo* de la jornada. Después de aterrorizar los inhabitantes de la isla Margarita y las ciudades venezolanas de Burburata, Valencia y Barquisimeto, fue derrotado por los soldados reales y matado por dos de sus propios marañones. Se conservaron muchas crónicas acerca del transcurso de la jornada. Una de ellas, la crónica de Francisco Vázquez, nos sirvió como punto de partida para la reconstrucción de la imagen del dicho conquistador. Conforme con las preferencias de la historia oficial, Vázquez presenta a Aguirre como a un tirano cruel, traidor y loco que mata sin razón. Según Vázquez la violencia, la tortura y los asesinatos fueron los medios más utilizados por Aguirre para asegurar la lealtad de los expedicionarios. Por otro lado, nos concede información adicional que permite una interpretación modificada. Es importante, sobre todo, la inclusión de la carta a Felipe II, en la cual Aguirre explica sus motivos para su rebelión y en la cual otorga una crítica fuerte de la administración colonial y de la iglesia. Partiendo de las crónicas de testigos, los cronistas posteriores conservan y aun más esquematizan la imagen de Aguirre. Recibe una rehabilitación parcial en el siglo XIX bajo la influencia de las guerras de independencia, la cual se convierte en total en la primera mitad del siglo XX gracias a Segundo Ispizúa. Sin embargo, las interpretaciones varían en esta época, ya que Emiliano Jos rechaza la rehabilitación de Aguirre. La temática de Aguirre fascinó a los novelistas del siglo XX, tanto los de la Generación 98, como los de post-boom. Y es la llamada „nueva novelahistórica“ *Daimón* de Abel Posse cuyo análisis sigue. En ella, Aguirre aparece como un personaje arquetípico que repite su jornada de modo mítico, peregrinando a través de la historia y el espacio americanos.

SEZNAM PŘÍLOH

1. Rekonstrukce Aguirreho obrazu podle malíře Germána Suáreze Vértize (1897-1975). Portrét převzat z knihy Manuela Gonzaleze Jimeneze *Lucidez y locura de Lope de Aguirre*.

2. Jezdecký portrét Filipa II. od Petera Paula Rubense (1577-1640). Portrét převzat z knihy Manuela Gonzaleze Jimeneze *Lucidez y locura de Lope de Aguirre*.

3. Dobová kresba mytického El Dorada. Ilustrace převzata z knihy Manuela Gonzaleze Jimeneze *Lucidez y locura de Lope de Aguirre*.

4. Mapa amazonské pánve vytvořená českým jezuitským misionářem Samuelem Fritzem. Mapa převzata z knihy Manuela Gonzaleze Jimeneze *Lucidez y locura de Lope de Aguirre*.

5. Soudobá rekonstrukce trasy Ursúovy výpravy. Mapa převzata z knihy Manuela Gonzaleze Jimeneze *Lucidez y locura de Lope de Aguirre*.

6. Moderní rekonstrukce trasy Ursúovy výpravy. Mapa převzata z knihy Felixe Jaye *Sin, crimes, and retribution in early Latin America: a translation and critique of sources--Lope de Aguirre, Francisco de Carvajal, Juan Rodríguez Freyle*.

Příloha č. 1
Fiktivní portrét Lopeho de Aguirre.

Příloha č. 2
Jezdecký portrét Filipa II.

Příloha č. 3
Soudobá kresba mytického El Dorada.

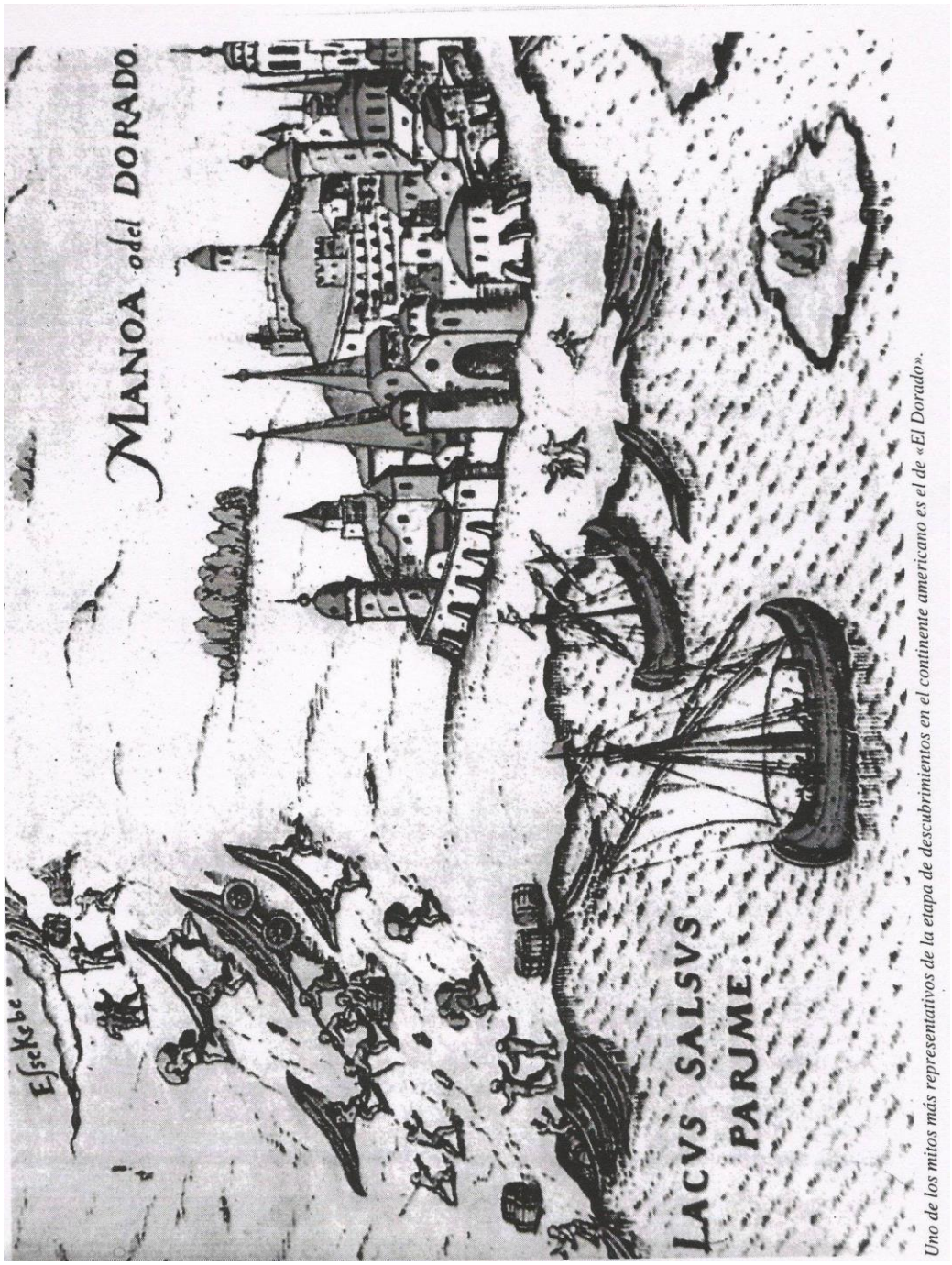

Uno de los mitos más representativos de la etapa de descubrimientos en el continente americano es el de «El Dorado».

Příloha č. 4

Mapa amazonské pánve vytvořená českým jezuitským misionářem Samuelem Fritzem.

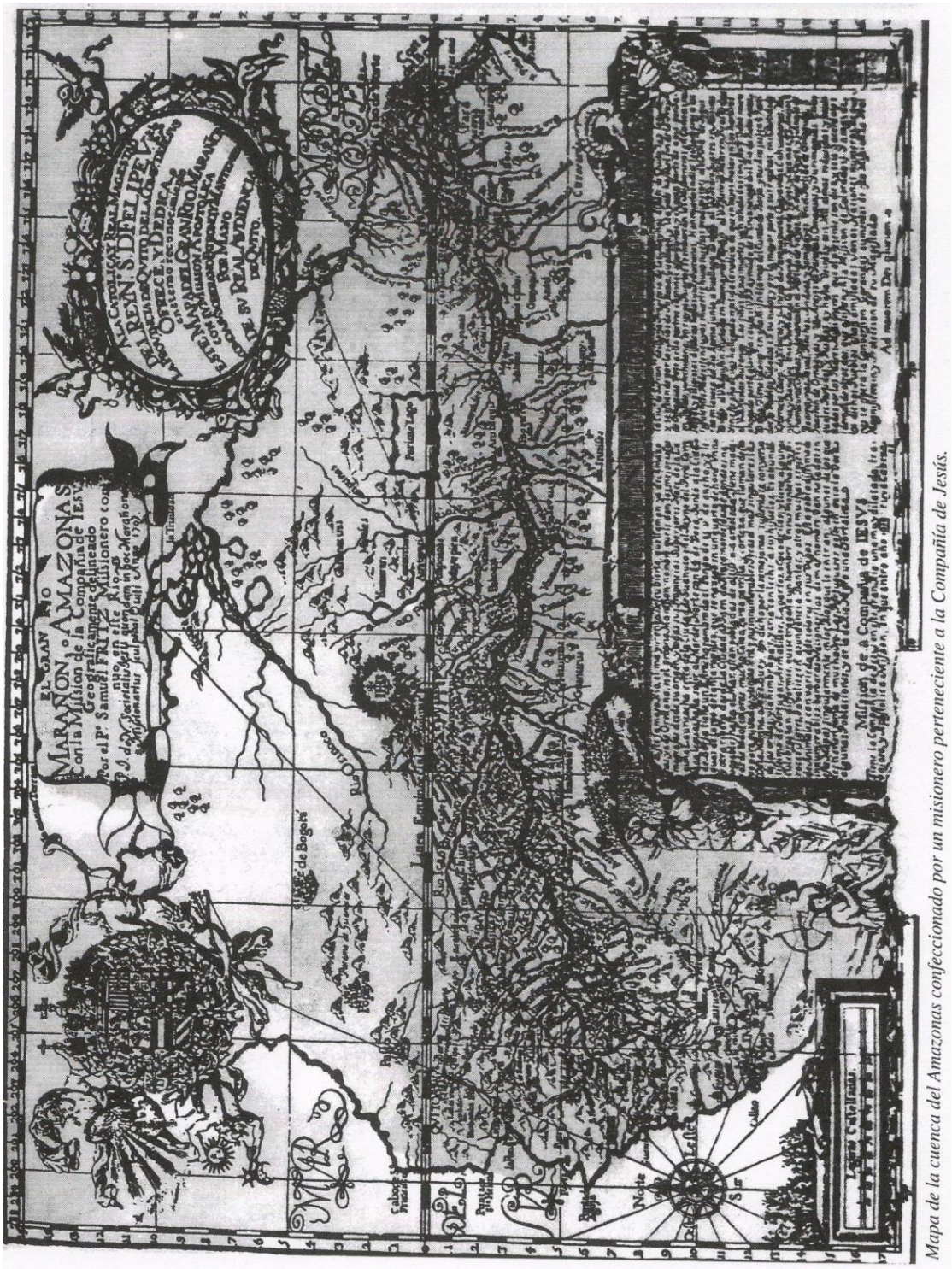

Mapa de la cuenca del Amazonas confeccionado por un misionero perteneciente a la Compañía de Jesús.

Příloha č. 5

Soudobá rekonstrukce trasy Ursúovy výpravy.

Itinerario de «Los Marañones» por el río Amazonas al mando de Lope de Aguirre, también conocido como «Primer caudillo libertario de América».
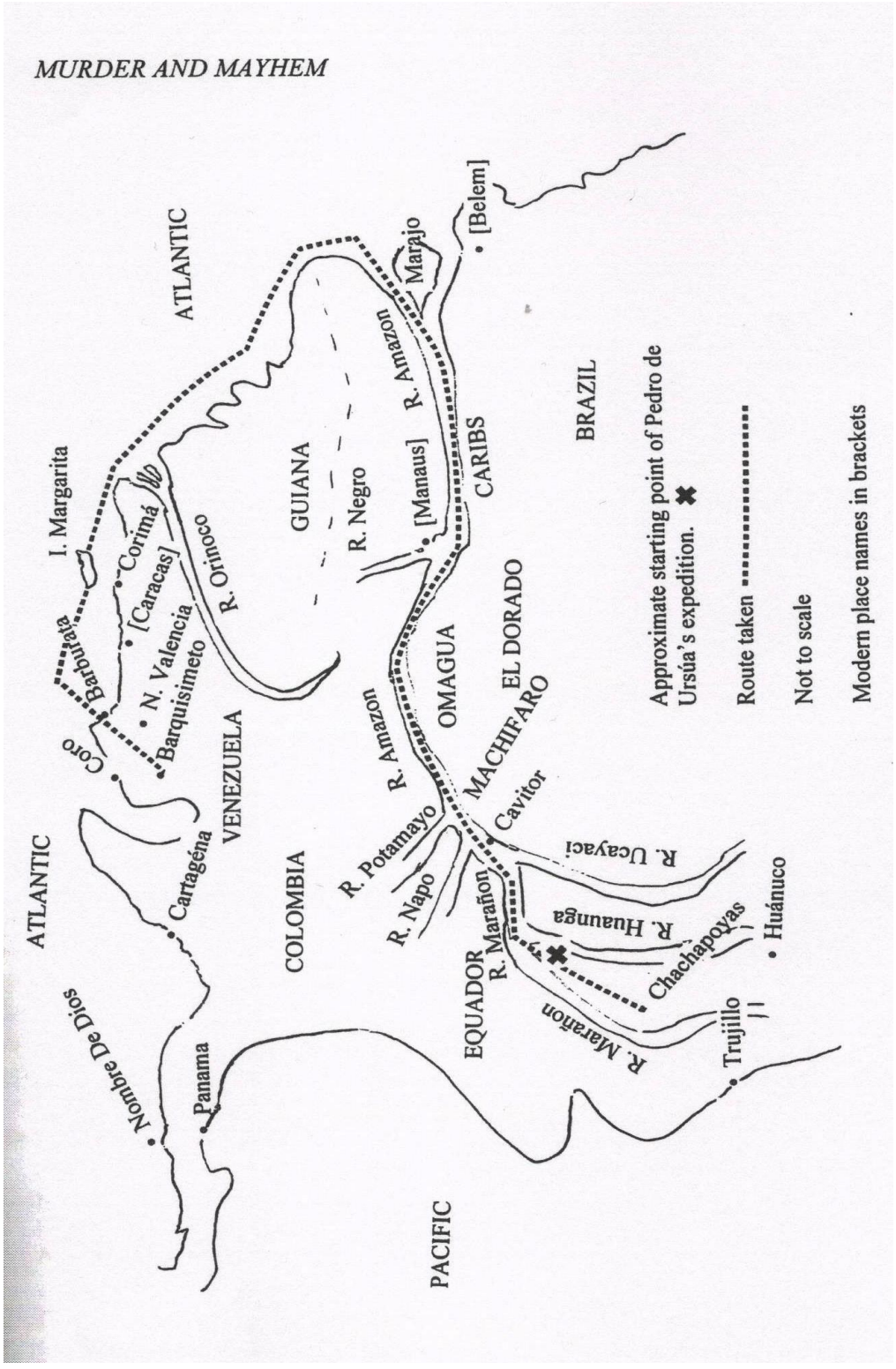
Příloha č. 6
Moderní rekonstrukce trasy Ursúovy výpravy.